

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

JUSTIN McCARTHY, CAROLIN McCARTHY

TÜRKLER VE ERMENİLER

ERMENİ SORUNU İLE İLGİLİ
EL KİTABI

JUSTIN McCARTHY, CAROLIN McCARTHY

TURKS AND ARMENIANS

**A MANUAL
ON THE ARMENIAN
QUESTION**

**COMMITTEE ON EDUCATION
ASSAMBLY OF TURKISH AMERICAN
ASSOCIATIONS**

Washington, D.C., 1989

ДЖАСТИН МАККАРТИ, КАРОЛИН МАККАРТИ

ТЮРКИ И АРМЯНЕ

**РУКОВОДСТВО
ПО АРМЯНСКОМУ
ВОПРОСУ**

Перевод с английского

**АЗЕРБАЙДЖАНСКОЕ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО**

Бакы - 1996

JUSTIN McCARTHY, CAROLIN McCARTHY

TÜRKLER VE ERMENİLER

**ERMENİ SORUNU İLE İLGİLİ
EL KİTABI**

Rusça'dan tercüme

**Kitap Rusça'dan Türkçe'ye
ASQ Sınıf Okulu Tercüme Şubesinde**

**Çevrilmiştir
Bakı - 2003**

BÖLÜM I TOPRAK VE HALKLAR

Tarih ve bölge

XIX. yüzyılda Avrupa ve Amerikan gazeteleri “Ermeni sorunu” adlandırdıkları problem hakkında çok yazıyordu. O zamanlar Batı politikacı ve gazetecileri için Osmanlı Cumhuriyetinde Ermenilere nasıl davranıldığı konusu büyük önem taşıyordu. Bu problemler şimdi de hem Türkler hem de Ermeniler için çok önemlidir. Ermeniler Türkleri vahşi adlandırarak Doğu Türkiye’deki bölgenin Ermenilere ait olduğunu iddia ediyorlar. Türkler de aynı zamanda Ermenileri suçlayarak onların bu iddialarını reddediyorlar. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Batı Avrupa Devletlerinde bu tartışma konusunda bir sürü teklifler sunulmuştur (Amerika kongresinde hatta Adolf Hitler’in görüşleri bile gösterilmiştir). Tüm bu olaylar etrafında bir şey maalesef unutuluyor: tüm bu söylediklerimiz 70 sene önce cereyan etmiştir.

Ermeni sorunu tarihin bir sorunudur ve bu sorun 1915 veya 1890 yıllarında değil, yüzlerce sene önce ortaya çıkmıştı. Demek ki Ermeni sorununda diğer tarihi problemlerin çözümünde kullanılan değerlendirme prensipleri kullanılmalıdır. Türkler ve Ermeniler arasındaki problemleri anlamak için onları coğrafi, kültür, tarihi ve politik açıdan

incelememiz gerekiyor.

Bölge

Ermeni Türk sorununun geliştiği bölge Yakın Doğunun Kuzeyi olan Doğu Anadolu ve Kafkasya idi. Eski imparatorluklar zamanından beri bu bölgeyi silah taşıma yolu olarak kullanıyorlardı. Burada insanlar baskınlardan saklanıyorlardı. Dağlık bölge olduğu için bir çok millet ve dinden olan insanlar hayatlarını burada kurtarıyorlar.

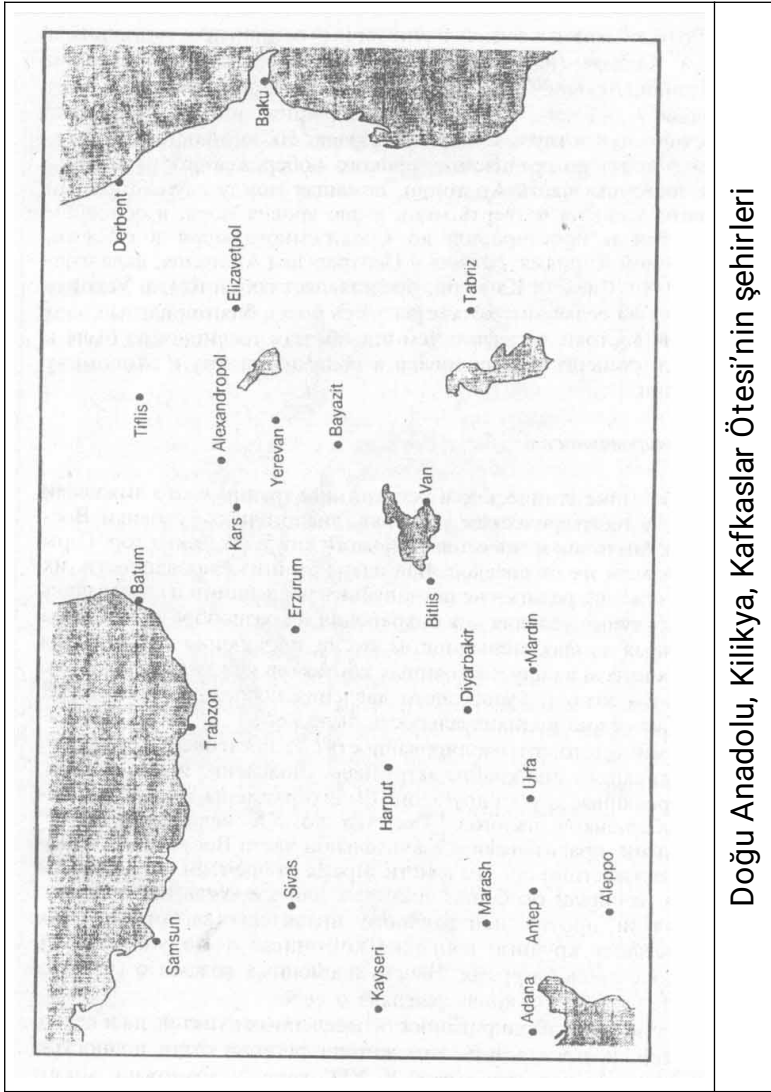
Ermeni ve Türkler coğrafi açılan değişik bölgelerde oldukları için onların ilişkilerinin tarihi iki büyük imparatorluk olan Rusya ve Osmanlı'da geliyordu. Avrupa ve Kuzey Amerika'nın bu soruna katılmış olmasına rağmen kültür ve coğrafi açıdan bu sorun bir Yakın Doğu sorunu idi. Ermeni, Türk ve diğer bazı milletler Yakın Doğunun Kuzeyinde, Kafkas dağları ve Doğu Anadolu'nun güneyinde yaşıyorlardı.

Doğu Anadolu'nun coğrafi durumu şöyledir: onun bir sürü dağları, nehirleri vardır ve bunlar 1-1,5 mil deniz seviyesinden yüksekte bulunmaktadır. Dağların yüksekliği ise 2000-den fazladır. Buranın toprağı üretim için yararlı değil fakat hayvancılık için çok uygundur. Tarımla dağlardan nehirle ayrılmış vadilerde uğraşılıyor. Büyük ve orta şehirler normal olarak nehir kıyılarında yerleşmektedir. Doğu Anadolu'nun en büyük şehirleri Kars, Erzurum ve Van'dır .

Ermenilerin vatanı işte Kafkas'ın güneyinden ta

Doğu Anadolu'ya kadar uzanan bu bölge sayılırdı.

Ermeniler aynı zamanda Güney ve Batıda da yerleştirilmiştir. Güney Doğuda dağlar ta kuzey İrağa kadar uzuyor. Güney Doğuda Akdeniz kıyılarına kadardır (Adana şehri). Anadolu'nun güney doğu kısmı iki dağ arasındadır ve ta Akdeniz'e kadar uzuyor. Güney ve Orta Anadolu bir plato olarak Sivas ve Kayseri şehirlerini kapsıyor. Bu bölge üretim için çok yararlıdır.

Doğu Anadolu, Kilikya, Kafkaslar Ötesi'nin şehirleri

Tecrit olma

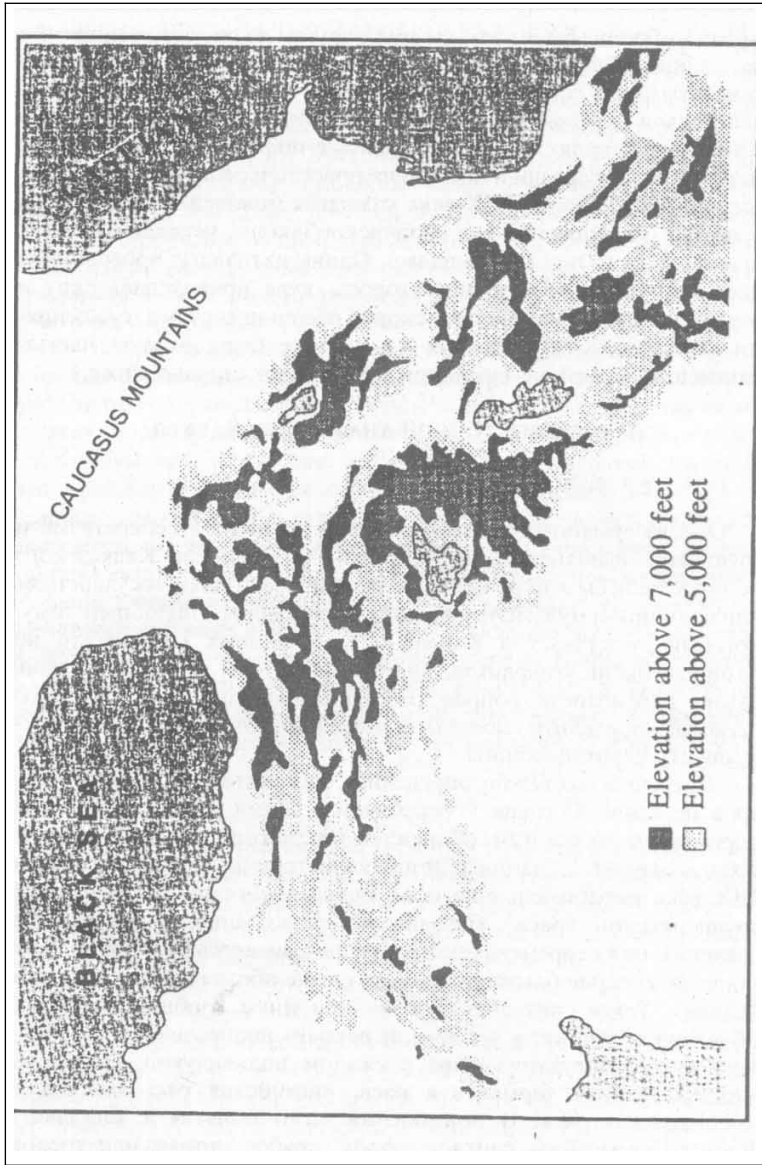
Ufak etnik ve dini gruplar çoğu zaman Doğu Anadolu şartlarına benzer coğrafi şartlarda ayakta duruyordu. Dağlar onları komşularından ayırıyordu. Bu tecrit yardımı ile onların dili, gelenekleri, dinleri kaybolmuyor, aksine geliyordu. Dağlık arazilerde münferitliği ayakta tutmak daha rahattı.

Bundan başka dağda yaşayan insanları idare etmek zorlaşıyordu. Bir birinden tecrit olunmuş insanlar düşmanlardan korunmuştur. XX. yüzyıla kadar Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmını yerli hükümet yönetiyordu. Zaman zaman dağlılar merkez hükümete karşı çıkıyorlardı. Onları yatıştırmak için askeri kıtalar gönderiliyordu. Fakat onları sadece geçici olarak yatıştırmak mümkündü. Dağlılar zaman zaman yine de isyanlar düzenliyordu.

Meskun mahallerin tecridine rağmen onların dış dünya ile ilişkilerinin tamamen olmadığını söyleyemeyiz.

XIX. yüzyılda ve hatta daha önce topluluklar bir birine nüfuzun muhacereti yardımı ile bağlanmıştı. Bunlara karşı çıkan topluluklar her şeye rağmen bazen gençlerini iş veya ticaret amacı ile başka bölgelere gönderiyorlardı. Onlar dış dünya hakkında bilgi toplamıyorlardı. Seyahat ve bilgi toplamak için tüm toplulukların dini liderleri de gidiyordu. XIX. yüzyılın sonunda eğitilmiş gençler, özellikle Hristiyanlar (misyoner okullarında tahsil gören) tahsil için topraklarını terk ediyordu. Onların bir kısmı hep geri dönüyordu. Haberleşme evcil hayvan ve mal satmak için gidilen yerlerde de geliyordu. Komünikasyon Doğuda yaranmış durumun önemli bir

kısmıydı. Bunu aşağıda daha ayrıntılı olarak göstereceğiz.

DOĞU ANADOLU VE KAFKASYA HALKLARI

Halklar ve ırklar

Ermeni Türk sorununun kaynağı ayrımcılık cereyanı ve Anadolu ve Kafkasya halklarının topluca özdeşleşmesidir. Bu gruplar kendilerini devletle özdeşleştirseydi (aynen Kanada ve Birleşik Devletlerde olduğu gibi) ne sorun olurdu ne de facia.

Her hangi bir topluluğu tespit etmek için bir sürü terim kullanılmaktadır. Onların içinde “halklar,” “milliyet”, “etnik gruplar” ve b. gibi sözcükler de kullanılmaktadır. Avrupalılar buna bir terim daha eklediler. Bu “ırk terimidir”. Şimdi “ırk” sözcüğünü herkes anlıyor, fakat o zamanlar onun anlamı biraz değişti. Bu anlam daha çok “milliyet” sözcüğünün anlamına yakındı. Daha önce Alman ırkı, İngiliz ırkı ve hatta Amerikan ırkı diye ırklar mevcuttu ve bu anlayışı yakın doğu açısından kullandıkta tüm Türkleri, Arapları, Ermeni ve Rumları ayrı bir “ırk” olarak görüyorlardı. “Milliyet” dediğimiz anlayış daha dar anlamlıdır. Onun anlamı her ırkın bir milliyet olması gerektiğini her milliyetin ise bağımsız bir devlet olması idi.

Yakın Doğuda yaşayan insanlar “ırk” ve “milliyet” anlayışlarını Avrupa’nın etkisi olmadan bilmiyorlardı. Sıradan insanlar ise önceki gibi kendilerini dini özelliklerine göre özdeşleştiriyor. Arap aynı Türk gibi “Sen kimsin?” sorusuna “Müslüman’ım”. Bütün bunlara rağmen milliyetçilik Osmanlı imparatorluğuna girmeye başladı. Osmanlı

Hristiyanları dini gruplara ayırmıştır ve ana dillerinde konuşuyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu için milliyetçilik ayrımcı bir düşünce olmalıydı. Osmanlı politikacıları ve bilim adamlarının gayretlerine rağmen Osmanlı milliyetçiliği fikri eski ayrılma cereyanını yenemedi. Gelişmiş milliyetçilik eski dini ayrımlara dayanıyordu. Örneğin, Ermeniler “Ermeni” anlayışını biraz daha genişleterek her iki dinlere (hem Katolik, hem Protestan) ait olanları bu anlayışa katmışlardı. Fakat Avrupa’dan farklı olarak dil ve kültür yeterli değildi çünkü bir çok Ermeni’nin Türklerle hem dili, hem de kültürü de aynı idi.

Ermeniler

Ermenilerin çok eski tarihleri hakkında bilgi yok. Onlar Hint-Avrupa din gruplarına aittir ve Doğu Anadolu’ya taşınmışlardı. Bir tek şunu söyleyebiliriz ki bağımsız ermeni devleti Doğu Asya’yı kapsayarak Büyük Tigran zamanında (m.ö. 95-56 yıllar) yaranmıştır. Tigran yönetiminden sonra birkaç yüzyıl içinde Ermeniler başka ülkelerin kolonisi olmuştur. Bu ülkeler arasında Roma, Sasani ve Bizans imparatorluğu da vardı. Ermenilerin kendi hükümdarları arasındaki tartışmalar birlik şansını azaltıyordu. Fakat Ermeni Hükümdarlıkları Doğu Anadolu’nun küçük bir kısmında XI. yüzyıla kadar devam ediyordu. Adeta onlar Bizanslılar, İranlar ve Arapların hükümdarlığı altında idi. Bizanslıların Mankizert’te 1071 yılındaki yenilgisinden sonra Doğu Anadolu Ermenileri Selçuk Türklerinin egemenliğin altına girmişler.

Ermeni devletlerinin etnik terkihi hakkında bilgi yok. Onların hükümdarları genelde Ermenilerdi, ama burada diğer halklar da yaşıyordu. Moğollar ve Türklerin sık sık baskın yapması sonucu Ermeni ve diğer halkların azalmasına neden oluyor. Bu sebepten dolayı Ermeniler tarihi Ermenistan'ın dışında yaşıyorlardı.

Ermeniler Ermenistan'da Osmanlılar gelmeden çok yüzyıl önce çıkmışlardı. Ermenilerin taşınmalarının erken tarihi hakkında ayrıntılı bilgi yok. Fakat bir çok Ermeni Doğu Anadolu'yu daha Bizans döneminde terk etmeye başladı. Buradaki insanlar sık sık yerlerini daha güzel yaşam şartları ve iş bulmak için değiştiriyorlardı. Ermeniler savaştan uzak durmak için Osmanlılar Doğu Anadolu'ya gelmeden önce (1514-1517) orayı terk etmişler. Daha Bizans döneminde Doğu Anadolu'nun şehirlerinde Ermeni toplulukları faaliyette idi.

Ermeniler Hristiyanlığı yaklaşık m.ö. 300 senesinde kabul etmişler. Onların Kilisesi (Grigoriyan) Katolik ve Ortodoks'larca dalal kilise sayılırdı. Bu sebepten diğer Hristiyan'larla birleşme faktörü olmak yerine Ermeni kilisesi Ermeni ayrılma cereyanı faktörü olmuştur. Selçuk Türkleri ve daha sonra Osmanlılar döneminde Ermeniler Hristiyan dini grup olarak yaşıyordu. Fakat İslam dininin kuralları ile garanti sağlıyordu. Yani Ermenilerin kendi dinlerinin olması, onların coğrafi durumu ve Osmanlı dini onların bir halk olarak yaşamasını garantiliyordu. Ermeni kolonileri Batı Anadolu, Balkanlar ve İstanbul'da mevcuttu. Şunu da belirtmek gerek ki Osmanlı imparatorluğu zamanı

Ermeniler çoğunlukta tarihli Ermenistan'da değil, Kuzey Batı Anadolu'da yerleşmiştir. Buna rağmen Ermenilerin onların tarihi vatani ile özdeşleşmesi onlar Osmanlı imparatorluğu parçalandığı zaman bile devam ediyordu.

Diğer Müslüman olmayan halklar

Osmanlı imparatorluğu yarandıkta Doğu Anadolu'da artık ufak Hristiyan toplulukları mevcuttu. Bu topluluklar yüzlerce sene önce burada vardır. Onların arasında Yahudi, Rum, Gürcü dalaller vardı. Yahudi toplulukları özellikle Batı Anadolu ve İstanbul'da, Rum Hristiyanları, Trabzon etrafında, Gürcüler ise özellikle Merkez Güney Kafkasya'da, Tiflis'te yerleşmişti.

Türkler

Türk dilli kabileler Orta Asya'dan gelmiş. Orta Asya'da Türkler İslam'ı VIII-IX yüzyıllardan kabul etmiş ve Yakın Doğu ile ilişki kurmuştur.

Türk hükümdarları Kuzey Doğu İran, Afganistan ve Hindistan'a IX-X yüzyıllardan gelmiş. İran ve İrağı elde ettikten sonra Selçuklar Bizanslıları da yendikten sonra Anadolu'nun yolunu açmışlar. Sıradaki 300 sene içinde Türk kabileler Anadolu'ya göç ederek orada kalmışlar ve orada çoğunluk oluşturmuşlar.

Türk orduları Osmanlı imparatorluğunun temelini oluşturuyordu. 1453'te Mehmet Konstantinople'ye sahip çıktı. Türkler Anadolu Kafkaslar ülkesi, (Şimdiki Azerbaycan) İran'ın Kuzey

Doğusu, Kırım'da bölgesinde en büyük etnik ve dil grubu olarak yerleşmiştir.

Diğer Müslümanlar

Doğu Anadolu'da Müslümanların dil gruplarını ayırmak çok zor. Bundan sonra Doğu Anadolu'da büyüklüğüne göre Türk, Kürt ve Arap dil grupları yer alıyordu. Bazı Doğu bölgelerinde Kürt dilli halk Türk, Ermeni ve diğer gruplarla karışmış. Onların büyük kısımları Anadolu'nun Güney Doğusunda, Batı İran'da ve Kuzey Irak'ta idi. Bu arada Kürtler de iki grup oluşturmaktaydı. Gruplardan biri büyük ve küçük şehirlerde yaşıyor, Osmanlı politik ve dini sisteme sıkıca bağlı idi. Onlardan $\frac{3}{4}$ aynen Türkler gibi Sünni idi. Aynen Balkan Müslümanları gibi onlar dini ve politik açıdan Türklerle sık ilişki kurmuşlar ve onları bir birinden farklı kılan sadece dilleri idi. Diğer Kürtler bir birine düşman olan bir çok gruba bölünmekteydi. Onların Osmanlıyla olan bağları çok zayıftı.

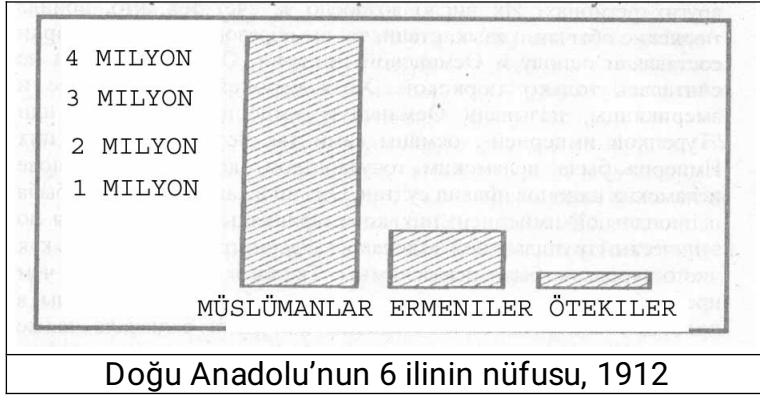
XIX yüzyılın başında dil gruplarından bir diğeri şimdiki Suriye'de yaşayan Araplardı.

Kafkas bölgesinde bir sürü Müslüman etnik gruplarından Çerkezler, Lazlar, Abazalar yaşıyordu. Onların kendilerine ait kültür ve dilleri vardı. Onların bir çoğunu Rusya Osmanlı imparatorluğunda saklanmasına ikna etti. Onlar tüm imparatorluğa, Doğu Anadolu dahil yerleştiler ve onlardan çokları şimdiki Türkiye vatandaşlarıdır. Fakat bazıları ferdi kültür ve geleneklerine sadık kaldı.

Nüfus problemi

Osmanlı imparatorluğu oluşmadan önce nüfus kayıtları daha yapılmamıştı. Ta XIX yüzyıla kadar bir türlü Doğu Anadolu nüfusunun sayımı geçirilmemiş. Bu sebepten dolayı Osmanlı imparatorluğu oluşmadan ve ilk beş yüzyıl içinde Doğu Anadolu nüfusun terkiibi hakkında fikirlerimizi sunabiliriz.

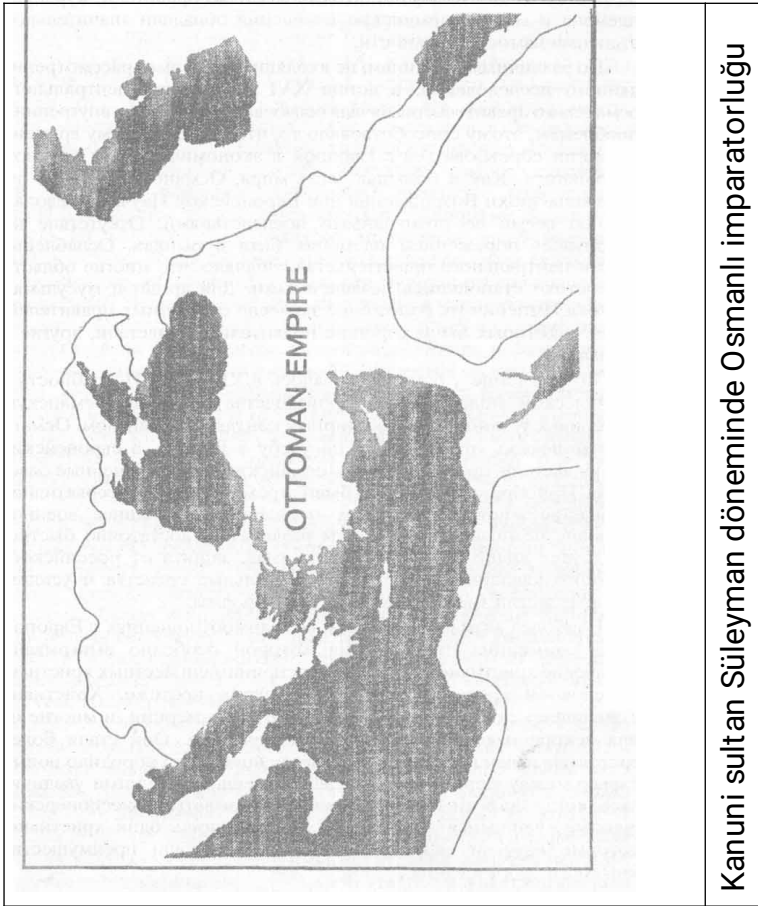
Peki Ermenistan adlandırılan bölgede Ermeniler çoğunlukta oldu mu? Yoksa bu bölge oradaki derebeyi yöneticilerinin çoğu Ermeni olduğu için bu bölge böyle adlandırıldı? Bunu hiçbir zaman hiç k imse bilmeyecek. Ermenilerin Doğu Anadolu'da çoğunlukta olması bile çok kuşkuluydu.

1700 yılında Ermenilerin çoğunlukta olduğu büyük bir bölge mevcut değildi. Her tarafta Müslümanlar çoğunlukta idi. Onların arasında Türkler, Kürtler ve diğer etnik dil grupları da yer almaktaydı.

Osmanlı yönetimi

Orta Asya'da taşınmalar bittikten ve Osmanlı Zaferinden sonra Türkler Anadolu'da, Balkanlar'da çoğunluk teşkil ederken diğer bölgelerde büyük azınlıktaydı. Onların sayısı Türk gelenek ve dilini kabul edenler olduğu için artmaya başladı. Osmanlı imparatorluğunun temelini Türkler teşkil etti. Fakat imparatorluk yalnız Türk sayılmıyordu. Gerçi Avrupalılar, daha sonra ise Amerikalılar Osmanlı imparatorluğunu "Türkiye" veya "Türk imparatorluğu" olarak adlandırsalar da Osmanlıların kendisi bunu kabul etmiyordu. Onlar için Osmanlı imparatorluğu bir İslam devleti idi. Bu devleti İslam kanunlarına dayanarak bir sultan yönetiyordu. O kesinlikle millî bir imparatorluk olmamıştır, hiçbir resmi gruplaşma (etnik açıdan) yapılmadı. İmparatorluğu sadece Türk olarak görmüyorlardı. İmparatorluğu yönetenler Türlerdi. Fakat bu yöneticiler arasında Slavyan, Alban, Arap ve diğer milletlerden de üyeler vardı. Onların karşısında tek bir şart vardı. Bu milletler yönetici grubun siyasi kültürünü, İslam dini dahil kabul etmek zorunda idiler.

Türklerin oluşturduğu Osmanlı imparatorluğu Dünyanın en kuvvetli imparatorluğundan biridir. Onun yöneticisi sultandır. Bu imparatorlukta her şey sözde sultana tabi idi, fakat aslında bu böyle değildi.

Değişik nedenlerden dolayı XVI yüzyılın sonunda Osmanlı yönetiminin egemenliği zayıflamaya

başladı. İç sorunlarından başka Osmanlılar Avrupa ile ekonomik ve askeri konusunda artık yarışamıyordu. Bunun sonucu Doğudaki bazı bölgeler artık bağımsız oldu. Ermeni ve Müslümanların durumu yerli yöneticilere bağlı idi. İyi yöneticileri olanlar gelişiyor, diğerleri çok kötü durumdaydı.

Osmanlıların gelişmesi XIX yüzyılında başladı. Teknik modernizasyon Osmanlı imparatorluğunun Batı ülkeleri ile ilişki kurmasına neden oldu. Artık Osmanlı gençleri okumak için Avrupa'ya gidiyor. Avrupalı öğretmenler Osmanlı yüksek okullarına davet ediliyordu. Fakat bazı Osmanlı dinciler buna çoğu zaman karşı çıkıyordu.

Bu dönemde en çok gelişmekte olan alanlardan ticareti gösterebiliriz. Ticaretle Hristiyanlar da uğraşıyordu ve bazıları artık zenginleşmişti. Bu zenginleşme onların Avrupalılarla daha yakınlaşmasını sağladı ve Türkler ve Ermeniler arasında bir duvar oluşturdu. Onların arasındaki uçurum büyüdü ve tüm imparatorlukta misyoner okullar açılmaya başladı. Orada tahsil görenlerin hepsi sadece Hristiyanlardı, onlar Avrupa dillerini öğrenerek Batı tahsilini iyice benimsediler.

Milletler

Yakın Doğuda insanlar hep dinlerine göre ayırım yapıyordu. Osmanlı imparatorluğu devlet yöneticiliğinde İslam prensiplerine dayansa da Hristiyan ve Yahudilerin kendi dinlerini sürdürme hakları vardı. Bu bölgede münakaşa çıkmaması için

gerçekleştirilen bir politika idi.

Osmanlı imparatorluğunda dini prensibe göre özdeşleşme olduğu için her din mensubu “Millet” denen küçük topluluklara aitti. Mesela Rumlar aynen Ermeniler, Yahudiler gibi millet sayılırdı. Her millet kendi dini geleneklerine sadık kalarak tüm sorunları kendi üyeleri arasında çözüyorlardı.

Bütün bunlar çok garip gözükebilir, yani dinin ve devletin ayrılmasına alışmış insanlara bu sistemi tersleyebilir. Fakat bu sistem Yakın Doğu için çok rahat ve pratikti. Fakat bu sistemin bir olumsuz tarafı şu idi ki o ayrılma cereyanını destekliyordu ve bunu her dini grubun üyesi anlıyordu.

BAŞLICA NOKTALAR

1. Osmanlıların diğer dini azınlıklara gösterdikleri anlayışın iki kaynağı vardı. Birincisi dini idi. Bunun çok büyük önemi vardı. Çünkü Müslüman yöneticileri İslam dinini kılsalardı, diğer din mensupları ayaklanabilirdi. Osmanlı imparatorluğunun tüm tarihi boyunca bir kere bile o arazide yaşayan insanlara İslam dinini onların isteği olmadan yürütmek gibi sorun yaşanmadı.

2. XX yüzyılda milli özelliğe göre özdeşleşme o kadar tamdı ki kendi milliyeti veya etnik grubu çerçevesinde insanların kendilerini özdeşleştirmemesi çok ilginç gözükebilir.

3. Ermenilerin azınlık statüsü Ermeni, Türk sorunları için çok büyük önem taşınmaktadır. Aslında Müslüman toprağı olan fakat “Ermenistan”

adlandırılan arazinin mevcudluğu gerçeği ermeni devrimsel milliyetçiliğinin yaranmasına neden oldu ve bu olay Doğu Anadolu'da cereyan eden tüm olumsuzlukların yaşanmasını etkiledi.

4. Milletlerin sistemi bu gün iyi çalışamazdı. O XIX yüzyılında parçalanmaya başlar, bu dönemde özellikle Osmanlı halkları Batı milliyetçiliği ile ilişkiler kurmaya başlar. Fakat bunu da unutmamak gerekiyor ki milletler sistemi Osmanlı imparatorluğuna tam beş yüz sene hizmet etmiştir. Tabii ki önceleri aktif faaliyete olan sistemler zaman geçtikçe artık başarı olamaz.

BÖLÜM 2

İLK KONFLİKTLER

“Ermeni sorununun” yaranması

Birçok milliyetçiler “Ermeni sorununu” Birinci Dünya Savaşı döneminde yarandığını söyleseler de bu tür problemler çok yavaş yavaş başlar ve iki milliyeti bir birine olan nefreti kan dökülmesi ile sonuçlanabilir.

Ermeni Müslüman kavgasının temeli hakkında birinci bölümde söz açmıştık. Ermeni ve Müslümanların bir çok benzer gelenek, görenekleri olsa bile onlar çok değişik bir grup şeklinde yaşıyorlardı. Sözde “Ermeni faciası” başlamadan önce Ermeni, Türk ve diğer Müslümanlar yüzyıllarca beraber Osmanlı imparatorluğunda yaşıyorlardı.

Ne Müslümanlar ne de Ermeniler kendi durumlarından memnun değillerdi. Onlar çok fakirlerdi. İmparatorluğu yönetenler de bazen devleti iyice yönetemiyorlardı. Fakat bütün bunlara rağmen Ermenilerin kiliseleri, toprakları, köyleri 400 seneden fazla bir süre içinde Osmanlılar tarafından hiç dokunulmamıştı. Bu sebepten de onların memnun kalmamaları için aslında hiçbir neden yoktur.

Bu nedenler dışardan, özellikle Rus emperyalizmi

ve Avrupa'nın milliyetçilik fikirlerinden kaynaklıyordu. Rus emperyalizminin etkisini bu bölümde, milliyetçiliğini ise bir dahaki bölümde çözeceğiz.

Rus yayıcılığı

Ruslar XV yüzyılında hükümdarları olan olan Moğolları yenen ve kendi milli ve dini şuurunu kanıtlamış olan Hristiyan bir halktır. Daha sonra onlar yayıcılığa başlamış ve Çarizmin egemenliği genişleterek Hristiyan olmayan halkları kazandıkları toraklardan kovmaya başlamışlar. Yeni Rus Çarlığının Güneyindeki arazi (şimdiki Rusya ve Ukrayna) o zamanlar Müslümanlara aitti. Bu bölgenin bazı yerlerinde Tatar adlandırılan bir grup Türk Müslümanları yaşıyordu, diğer bölgelerde Türk Müslümanlar çoğunlukta idi. Kırım ve kıyıya doğru olan bölgeler hemen hemen Türklere aitti. Grozny İvan 'ın hükümdarlığı zamanı ve ondan sonraki dönemlerde bu toprakların hepsi Rusların eline geçmeye başladı. Bu yayıcılığın sonucunu şimdi de görebiliriz.

Kırım ve kuzeydeki arazilerin dışında Müslüman Türklerinin yaşadığı yer yok durumdadır.

Kırım tatarları

Kırım tatarları olarak adlandırılan halk Türk dilli Müslümanlardı. Onlar Osmanlı sultanının derebeyleri olarak olmalarına rağmen ülkeleri bağımsızdı ve yerli hanlar tarafından yönetiliyordu. Ruslar Kırımı girdikte Tatarlar orada beş yüz yıldan fazla yaşıyordu. Ruslar onları 1774 yılında yendi ve hemen Osmanlı imparatorluğu ve diğer yerlerden gelen Hristiyanları Kırımda yerleştirdi.

Tatarlar buna karşı çıkıyordu fakat karşı

çıkanları ördürüyorlardı.

Kırım savaşı zamanı (1853-1856) ve ondan hemen sonra Tatarların durumu daha da kötüleşti. Onlar ördürülüyordu. Onlardan yaklaşık 300 000 kişi Osmanlı imparatorluğunda saklandı. Bazıları İkinci Dünya Savaşına kadar Kırım'da kaldı, bundan sonra Stalin onların hepsini Orta Asya'ya gönderdi. Sadece bazı Tatarlar geri dönmeye başardı.

Doğu Kafkasya Müslümanları

XIX. yüzyılın başında Doğu ve Merkezi Kafkasya'yı yerli kabileler tarafından yönetiliyordu. Bu çok bağımsız kabileler idi, onlar Müslüman dinini kabul etseler de Büyük Müslüman devletleri sayılan Osmanlı imparatorluğu ve İran'a bağlı olmamayı

başardılar. Aynen Kırım Tatarları gibi onlar kendi topraklarından kovulmuşlardı. Ruslar artık egemenliklerini Kafkasya kabilelerinin yerleştiği yerin güneyi ve batısına yaymışlar. XIX. Yüzyılın ellili yıllarında Rusların Batı Kafkasya'ya yolu artık açılmıştır. Batıda Müslümanların en büyük topluluklarından biri Çerkezlerdi.

Kafkasya topraklarından Müslümanlar çok vahşi ve adi yöntemlerle çıkarılıyordu. 1864 yılında Rus ordusu toprakları yerli halklardan temizlemeye başladı. karşı çıkanlar hemen öldürülüyordu. Çerkezler bu çatışmalar zamanı hemen Karadeniz limanlarına koşarak gemilerle Osmanlı imparatorluğuna göç etmeye başladılar. Ruslar ve diğer Hristiyanlar onları yerini aldılar.

1867 yılında aynı yöntemler Abazalara da uygulandı. Abazalar Çerkezlerin yaşadığı yerin Güneyinde yerleşiyordu. Yerli Abaza halkı büyük bir kısmı orada kalıp Hristiyanlara kölelik etmek zorunda kaldı. Diğerleri ise Karadeniz'deki Osmanlı limanlarına taşındı ve yine de Ruslar ve diğer Hristiyanlar, özellikle Gürcüler Abaza'nın boşalmış topraklarına yerleşti. Osmanlı imparatorluğu Ruslar tarafından kovulan Müslümanların hepsini yerleştiremezdi. İmparatorluk çok fakirdi ve Uluslar arası teşkilatlar ve dini gruplar Müslüman göçmeleri ile ilgilenmiyordu. Kırım Tatarları göçmenler için yapılmış kampları yürüyerek gidiyorlardı. Ruslar Çerkez ve Abazaları hiçbir yardım olmadan gemilere yerleştiriyorlardı. Gelen her yeni gurup yiyecek ve oturacak bir yerle temin olunamayacağından dolayı her türlü enfeksiyon hastalıklar başladı ve

göçmenlerden büyük bir kısmı öldükten sonra diğer kısmı tüm imparatorluğa yerleşti. 1,2 milyon Çerkez ve Abaza göçmen Müslümanlarından Osmanlı devletine yerleşenlerinden sadece 2/3 hayatta kaldı. 1/3 Ruslar tarafından öldürüldü ve hastalıklardan ve soğuktan hayatı kaybetti. Kırımdan gelen göçmenlerin de ölüm nispeti neredeyse aynıdır.

“Ermeni sorumunun” anlamı

Maalesef Türk ve diğer Müslümanların Rusya yayıcılığı tarafından yaşadıkları unutulmuştur. Bu konuyu sadece bazen tarihçiler öğrenmektedir. Diğerleri ise bu sorunla hiç ilgilenmiyor. Sadece Kırım tatarları ve Kafkasya Müslümanlarının ahfatları bunu biliyor. Bu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıdır. Onlar dedelerinin kötü durumunu biliyor ve hatırlıyorlar.

Rusların Türkleri bu kadar ezmesi daha sonraki olayları da etkilemişti. Anadolu ve Kafkasya halkı, ister Müslüman, ister Hristiyan Kırım ve Kafkasya Müslümanlarının yaşadıkları biliyordu. Rusların amacını herkes biliyordu. Bu amaç Ermeni Türk ilişkilerini de çok etkiliyordu. Müslümanlar Rusları bir düşman gördükleri halde Ermeniler onları bir kurtarıcı olarak nitelendiriyordu. Çünkü Hristiyanları Ruslar destekliyor.

Böylece Ruslar Müslümanları kendi topraklarından kovulmasını gösterdiler ve bunu ne Müslümanlar, ne de Ermeni milliyetçileri unutmadı.

Güney Kafkasya'nın Türkleri ve Ermenileri.

Rusların davranışları öyle boyutlara ulaşmıştır ki artık onlar önce Kafkasya'yı daha sonra ise Doğu Anadolu'yu yönetmeyi düşünüyorlardı.

Onlar amaçlarına ulaşmak için bu topraklara oldukça çok Hristiyan yerleştirmeye düşünüyorlardı.

Doğudaki Rus, Ermeni, Türkler

1790-dan ta 1921 yılına kadar Doğu Anadolu ve Kafkasya bölgesini rezalet ve çire süresi sayılır. Bu dönemde Müslümanlar çok zorluk çekti. Ruslar Ermeni ve Müslümanları bir birine girmeyi teşvik etti . Ruslar Osmanlı devleti ve İran'a iyice sokulduktan sonra birçok Ermeni onlarla birleşerek Hristiyan egemenliği altında olmayı tercih ettiler. Onlar Rusların Ermenilerin ayrılmasını destekleyeceğini düşünüyorlardı.

Müslümanlar ise Rusları düşman olarak görüyordu ve tabii böyle düşünmeğe onların hakkı vardı. Rusların bu topraklara girmesi ile her şey altüst olmuştu. Bu durum ta XIX. yüzyıla kadar devam etti ve büyük bir vatandaş savaşına dönüştü.

Hanlıkları fethedilmesi

Ermenilerin Müslüman hükümdarlarına karşı faaliyetleri Rusların Doğu Kafkasya hanlıklarına (1796) girmesi ile başladı. Bu hanlıkların İran'a bağlı olduklarına rağmen yerli hanlar tarafından yönetiliyordu. Bu halk genelde Türk'tü fakat onların arasında diğer Müslüman halkları ve Ermeniler de vardı. Rus ordusu buraya girince Ermeniler

ispiyonculuk etmeye başladı.

Müslüman hanlıkları fethedildiği zaman Ermeni silahlı çeteleri Ruslardan yana savaşıyordu.XVIII.yüzyılın 90-lı yıllarında Ermeni başpiskoposu Argutinskiy-Dolgorukof Rusların Müslüman hükümdarlığına son vereceği günü sabırsızlıkla beklediğini soruyordu. Onun beklentileri gerçekleşti.

	Mesela, Gence hanlığında Ruslar ve onları destekleyen Gürcüler çok Müslüman öldürerek hanlığı yerle bir ettiler. Gence Müslümanlarından çoğu kaçtı, onların yerine Hristiyanlar yerleşmeye başlar. Ruslar Ermenileri hep destekliyorlardı. Rusların bu vahşet dolu siyaseti Erivan hanlığında da uygulanmıştı.
Müslüman hanlıkları	

1827- 1829 yılları: göçlerin başlangıcı

1827 yılında Rusya ciddi olarak iki büyük Müslüman imparatorluğu olan Osmanlı ve İran'ın fethine başladı. Bu bölgelerde yine de yerli Türk dilli halklar kovularak onların yerine Rus ve diğer

Hristiyan halkları yerleştiriyordu.

Bu olaylar Erivan vilayetinde de gelişmişti. Erivan vilayetinin şimdiki arazisi Ermenistan'dır. Bu vilayet 1827yılında Fars imparatorluğunun bir ilçesi idi. Bu vilayette çoğunlukta Müslümanlar yaşıyordu. Fethetme zamanı Ruslar bu topraklardan yaklaşık %30 Müslüman kovmuştu. Onların yerine İran ve Osmanlı devletinden Ermeniler geçti.

1827-1829 yıllarının savaşlarının sonucu gelecekteki olaylara benziyordu. Buradaki bir çok Müslüman Ruslar tarafından kovularak diğerleri Rusların egemenliği altında olmamak için kendi istekleri ile toprakları terk ediyordu. Rus Türk savaşı döneminde Rusların ta Erzurum'a kadar gitmelerinde Ermenilerin de rolü büyüktür. Bu konuda Ermeniler Ruslara çok yardım etti. Onların orda kalması için çok çaba harcıyorlar. Onlar sultan egemenliği altında yaşamak istemiyordu. O dönemde yaklaşık 10 000 Ermeni ailesi Doğu Anadolu'yu terk ederek Rusya'nın fethettiği topraklara yerleşmeye başladı.

Son 100 yıl içinde cereyan eden demografi değişiklikler 1827-1829 yıllarında olup bitenlerin aynısı idi:

- gerçekteşen savaşlarda Ruslar Osmanlıları yenyordu;
- savaş zamanı Osmanlı arazilerinde yaşayan Ermenilerin birçoğu Ruslara yardım ediyordu. Rus arazilerde yaşayan birçok Müslüman Osmanlılara yardım ediyordu;
- Ruslar fethettiği toprakları elinde tutamadı. Diğer Avrupa ülkeleri bazı arazileri Osmanlılara geri

vermeğe zorladılar;

- hem savaş zamanı, hem de ondan sonra Rusya tarafından fethedilen topraklarda yaşayan Türkler ve diğer Müslümanlar Osmanlı imparatorluğuna kaçırmışlar;

- Ruslar arazileri terk ettikte Ermeniler onlarla beraber gitti. Ermenilerin sayı birkaç bindi;

- savaşlar arasındaki süre içinde birçok Ermeni içinde kendi aileleri ile birleşmek, çalışmak ve b. göç etmeye başladılar.

Hatta savaşlar arasındaki süre içinde Rus imparatorluğu Ermenilerin göç etmesini destekledi. O zamanlar kullanılan yöntemler şimdakilere benziyor. Ermenilere o dönemde çok cazip teklifler ediliyordu ve bu teklifler ve verilen sözler çoğu zaman yerine getirilmesine rağmen Ermenilerin bir kısmı Osmanlı imparatorluğuna geri dönüyordu. Ruslar Ermenilerin göç etmesini teşvik ediyordu. Ermeniler bunu dışardan Rusya'nın Doğuya nazaran çok daha gelişmiş olduğu için kabul ediyordu.

Kafkasya'daki Rus ilçelerinde petrol bulunduktan sonra Ruslar zengin Ermenilere petrol şehri olan Baku'de teveccüh gösteriyorlardı.

Diğer savaşlar

XIX. yüzyılda daha iki savaş Ermeni ve Müslümanlar arasındaki gerginliği biraz artırarak halkın göç etmesine neden oldu.

Kırım savaşı zamanı (1854-1856) Rusya Doğu Anadolu'ya girmeye gayret etti fakat İngiltere Fransa ve Osmanlı devletinin Kırımdaki birleşmiş kuvvetleri tarafında geri atılmıştır. Bu savaş

hakkında Doğuda fazla bilgi yoktu. Fakat Ermenilerin geri giden Rusların arkasından gitmesi ve Erivan vilayetinde kalmasına dair birçok bilgi vardı. Erivan vilayeti bildiğimiz gibi daha önce Türk vilayetidir. Fakat burada Ermeni sayısı daha fazlaydı.

1877 yılında Rusya yeniden Osmanlı imparatorluğuna savaş ilan etti. Bu olaylar hakkında Doğuda Kırım savaşından fazla bilgi var.

Her iki hudut tarafında Müslümanlar Türklere Ermeniler ise Ruslara yardım ediyordu. Tüm Batı Kafkasya'da orda kalan Müslümanlar ayaklanarak Osmanlılara yardım ediyordu. Birçokların bu olaylarda hayatını kaybederken diğerleri göç etmek zorunda kaldılar.

1854 ve 1877 yıllarında Rus birliklerinin girdiği bölge

Eleşkirt vadisinde Ermeniler Ruslardan yana idi. Erzurum'u aldıktan sonra Ruslar bir Ermeni'yi baş polis olarak tayin ettiler. 6000 Müslüman ailesi şehirden göç ederek hayatlarını kurtardılar. Bu olaylar Ermenilerin tamamen Ruslardan yana olduklarını ve bu vilayette Müslümanları öldürerek onları bu arazilerden kovmak istediklerini gösteriyor.

1878 senesinde, savaşın sonunda Avrupa ülkeleri Rusları Osmanlı topraklarının yarısını boşaltmaya zorladılar. Yaklaşık 25 000 Ermeni Rus ordusu ile beraber çıktı. 60 000 'den fazla Müslüman Rusların fethettiği Kars ve Ardahan'ı terk ettiler. Karadeniz kıyılarında Ruslar 40 000 Müslüman Laz'ı göç etmeye zorlamış, bu operasyonda Ruslar Çerkez ve Abaza'lara uyguladığı taktiği kullanmıştı. Sonuçta Ruslar Batum, Kars ve Ardahan bölgelerine sahip çıkmışlar, buradaki ahali sürekli değişiyordu, çünkü sürekli göç etmeler devam ediyordu.

BAŞLICA NOKTALAR

1. Türk halkı olan Tatarlar çok eziyetlere maruz kalmışlar, onlar eskiden Kırım'da, Kuzey Kafkasya ve Ukrayna ve Rusya arazilerinde yaşıyorlardı (haritaya bak). Burada cereyan eden katliamlar, göç etmeler sonucu Tatarların bir çoğu topraklarını terk etmek zorunda kalmış. Kırım'da kalan kısmı ise Stalin İkinci Dünya Savaşı döneminde Orta Asya'ya göndermiş. Tüm bunlara rağmen bu kurbanlar hakkında çok az bilgi var. Böyle olayların Rusların Çerkez ve

Abazalara yaptığı kötülükler gibi tarih boyunca maalesef önemsenmemiştir.

XIX. yüzyılında Avrupa ve Amerikalılar Müslümanları zulmedici gibi görüyordu. Bu düşünce şimdi de mi mevcuttur?

2. Ermenilerle Türkler arasındaki ilk ihtilaf Rus yayılcılık politikası sonucu, sonuncu ise Birinci Dünya savaşı döneminde yine de Rus yayılcılık politikası sonucu başlamıştır.

İkinci Dünya savaşındaki zaferinden sonra Stalin Doğu Anadolu'daki toprakları geri istedi (Türkiye Birleşik Devletler ve onları destekleyen diğer ülkeler buna karşı çıktı). Sovyetler Birliği Rusya imparatorluğunun daha önce fethettiği tüm bu toprakları Kafkasya bölgesinde elinde tuttu. Ermeni ve Türklerin etrafında cereyan eden olayları Rusların amaçlarını değerlendirmeden çözemeyiz.

3. Tüm tarih boyunca değişik imparatorluklar yabancı topraklara sahip çıkarak zenginliklerini artırıyorlar. Onlar bu toprakları sadece mevcutluklarından dolayı fethediyorlardı. Rusların da belli amaçları vardı. Bilim adamları Rusya'nın diğer toprakların fethetmesini iki türlü anlatıyor:

- Rusya'nın deniz limanlarına ve askeri gücünü kuvvetlendirmeye ihtiyacı vardı;

- Rus toprakları uzun süre Moğolların işgali altında idi. Daha sonra Ruslar yeni işgallerden korkmaya başladı. Bu sebepten de Rusya elini çabuk tutarak komşu arazileri alma politikasını gerçekleştirdi.

Bütün bunlar Rusların Kırım ve Kafkasya'daki

davranışlarını anlamaya yardım eder. Osmanlılar Rusların işgal etmek istedikleri limanları hep kontrol altında tutuyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DEVİRİMCİ MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik ve Ermeni devrimcileri

Milliyetçilik Osmanlı devletinin yıkılmasının başlıca sebeplerinden biri idi. Osmanlı imparatorluğu ve onun arazisinde yaşayan her milletin kendi devletinin kurma isteği olsaydı uzun süre kesinlikle ayakta duramazdı. İşte milliyetçilik başladığında halklar bir arada yaşayamaz oldu. XIX. yüzyılında Osmanlı Ermenileri kendilerini milliyet olarak görmeye başladı. “Milliyet” anlatılması zor bir terimdir. Bazen milliyeti genel bir dili konuşan topluluk olarak anlatıyorlar. Bazen genel bir kültürü olan insanları biri birini bağlayan bir gurup. Fakat

her zaman bu terim etrafında tartışmalar mevcuttu. Milliyetçilik “ırk” anlayışı ile bağlı idi. Bu anlayış kısa zamanda Avrupalı ve Amerikalılar arasında çok yaygınlaştı. Almanlar kendilerini Alman ırkının bir parçası, İngiliz, Fransız ve hatta Amerikalılar kendilerini ayrı bir ırkın bir parçası sayıyordu. Her ırk “grubu” kendisini diğerlerinden üstün tutuyordu.

Osmanlı imparatorluğunun ilk 400 yılı bu arazide yaşayan insanlar önce dini açıdan gruplara bölünürdü. Örneğim, Türk, Arap, Kürt anlayışları hiçbir zaman milliyet kast etmiyordu. Onlar sadece dili tespit etmek için kullanıyordu. Oysaki Ermeniler Ermeni Grigoryan Kilisesine ait olduklarından dolayı Ermeni sayılırlardı. Türkler ve Ermeniler aynı kültüre sahip, nerede ise aynı dili konuşuyorlardı. Çağımızda bile Türk ve Ermeni yemekleri, Türk ve Ermeni halıları, kültürlerin bazı özellikleri o kadar bir birine benziyor ki bazen onları ayırmak mümkün değil.

Türklerle Ermeniler arasındaki en büyük fark dini geleneklerle ilgili olan farktı. Yani XIX. yüzyıla kadar “ermenî” anlayışı kiliseye göre mevcuttu.

Ermeni milliyetçiliğinin dini katalizatörü

Ermeni kilisesi Ermeni geleneklerinin yegane muhafazakarı idi, bu sebepten de Ermeni milliyetçiliğinin gelişmesindeki ilk adımlar özellikle buna bağlıdır. Ermeni Grigoryan kilisesi ve Batı misyonerleri milliyetçiliğin gelişmesinde büyük önem taşıyordu. İlk batı misyonerleri Anadolu’da seyahat ederken Ermeni kilisesini etkilemeye

çalıştılar. Onlar Katolik olduğu için Ermeni kilisesini de Katolik yapmaya kararlı idi. İlk adımları başarısızlığa uğradı.daha sonra kültür konusunda da bazı değişiklikler yapıldı. Mhitar Sebatskiy adında Ermeni Ermeni Katolik tarikatını teşkil etti. Sonuçta bu tarikat Venedik'e taşındı. Mhitar ve onun devamcıları Ermeni edebiyatını klasik Ermeni dili ve lehçeleri ile, tarihi ve diğer yazılarla zenginleştirdi. Bu insanlar Avrupa'ya yolun açılmasında da büyük rol oynadı. 1831 yılında sultan Ermeni Katolik milliyetini tanıdı. İşte bu dönem başlayarak Ermeni ve Avrupa Katolik'leri Ermeniler arasında Batı kültürünü yürütmeye başladılar. Amerikan, Protestan kiliselerini bu işte etkisi çok büyüktü.

Amerikan misyonerleri

Amerikan misyonerleri ilk kes Osmanlı devletine yerli ahaliyi Hıristiyan yapmak için geldi. Müslüman ve Yahudiler buna karşı çıktı, Rumlar ise kendi dinlerini kalmasını istedi. Bu milletlerden destek görmeyince Amerikalılar istediklerini Ermeniler arasında yapmağa gayret ettiler ve ermeni milliyetçiliğinin gelişmesinde misyonerler büyük rol oynadı.

Amaçlarını gerçekleştirmek için Amerikalılar önce tahsil sistemini kurmayı düşünüyorlardı. Burada çok sayıda okul ve eğitim teşkilatları açtıktan sonra çocukları yeni öğretim eğitim sistemi ile okullara gönderdiler. Tabii Ermeni kilisesi Protestan dininin etkisinden dolayı çok endişeli idi.

Fakat gençler Avrupa eğitiminin çok büyük önemi olduğunu kabullenerek eğitimlerine devam ediyordu. Sonuçta 1845 yılında öğrencilerin sayısı yedi iken 1913 yılında bu sayı 26000'e yükseldi.

Amerika okulları Ermeni milliyetçiliğini merkezi oldu. Öğrenci ve bazı Ermeni profesörler kendilerini milliyetçilik grupları kurmaya başladılar. Hristiyanlığı propaganda ederek ırk anlayışı da unutulmuyordu. Onlar Hristiyanlığın Müslüman dininden çok daha üstün olduğunu ve Ermenilerin Türklere nazaran her konuda başarılı olabileceğine dair propaganda yapıyorlardı.

Misyonerler Ermeni öğrencilerin tüm masraflarını karşılıyorlardı. Onların sık sık Amerika'ya gitmelerini sağlıyorlardı. Ermenilerin Amerika'ya akını devam ediyordu. İşte daha o zamanlar Birleşik Devletler ve Kanada'da şimdi faaliyette olan tüm Ermeni topluluklarının temeli kurulmuştur. Amerika'daki Ermeniler arasında aktif propaganda yapılıyor. bundan başka Ermeniler Osmanlı devletine Amerika pasaportu ile gelebiliyordu. Bundan başka Ermeniler Amerika kamuoyunu etkileyerek istedikleri amaçlarına ulaşabiliyorlardı. Bu arada Birleşik Devletlerde bir tane bile Türk topluluğu olmadığı için bu ülkede sadece Ermenilerin sesi vardı.

Osmanlıların pozisyonu

Yukarıda gösterdiğimiz durum Osmanlılar için çok zordu. Yaranmış durum Osmanlılar Ermeniler ve onların gelişmesi için bir engel olarak nitelendiriliyordu. Bütün bunlara rağmen Türkler

Ermenilerin Amerikan misyonerleri tarafından destekledikleri tüm hareketlerine dayanıyordu. Neden? Bazıları Avrupalılardan korktukları için böyle davrandıklarını düşünebiliyorlar. Tabii bu da bir gerçek olabilir. Türkler İngilizlerin onları destekleyeceklerini bekliyorlardı. Onlar İngilizlerin Ruslarla olan mücadele destek olacaklarını düşünüyordu. Oysaki İngiltere sadece resmi mektuplar göndererek destek oluyordu. Onun Osmanlı Anadolu'daki olaylara etki göstermek imkanı yoktu. 1907 yılından sonra İngiltere siyasetini değiştirerek Ruslardan yana olduktan sonra Türkler ondan destek istemekten vazgeçti. Tüm zorluklara rağmen Türkler Ermenilerin devamlı bu arazide okul açmalarına karşı çıkamıyordu. Sadece tehditler başladıktan sonra Türkler çok yavaş mücadele etmeğe gayret etti.

Devrimsel partiler

XIX. yüzyılı sonunda Ermenikan, Gnıçak, Daşnak partilerinin temeli koyuldu.

Ermenikan

Ermenikan partisi 1885 yılında faaliyete başladı ve amacının devrim olduğunu beyan etti. Devrimin de amacı Ermeni devletini kurmaktı. Bu amaçla İstanbul Doğu Anadolu, İran, Kafkaslar Ötesi ve Birleşik devletlerinde bu partinin şubeleri açıldı. Parti gizli yollarla Doğu Anadolu'ya silah taşıyordu ve burada mücadele grupları teşkil ediyordu. Fakat onların başlıca amacı Kürt ve Türklerin siyasi

katliamlarını gerçekleştirmekti.

Gnıçak

Gnıçak partisi çok başarılı idi. İsviçre’de 1887 yılın da yaranmıştı, Marksist ideolojisi taşıyordu. Gnıçak partisi üyeleri ve taraftarları Marksist ideolojisinin propagandası amacı ile sadece Türkleri değil bazen Ermenileri de katlediyorlardı. Onların başlıca yöntemleri şunlardı: “Propaganda, agitasyon, terör ve b.”

İstanbul’da toplanarak Gnıçak partisi taraftarları Avrupa ve Birleşik devletlerinde faaliyetlerini orada da sürdürüyorlardı, bu ülkelerde onları destekleyen birçok Ermeni vardı. Bu parti üyeleri Rum ve Makedon devrimsel gruplarla ilişki kurarak aynı amaçları gerçekleştirmeye özen gösteriyorlar.

1894 yılında Samsun’da gerçekleşen ayaklanma Gnıçak partisi tarafından organize edilmişti.

Her zaman olduğu gibi bu devrimsel grup da başarısızlığa birliğin olmamasından dolayı uğradı. 1896 yılında bu parti faaliyetini durdurdu ve onun yerine Daşnak partisi geçti.

Daşnaklar

Tüm devrimsel gruplardan en güçlüsü olan Ermeni devrimsel federasyonu (Daşnaksütün) Rusyalı Ermeniler tarafından kurulmuştur. 1860 ‘lı yıllarda Ermeni, milliyetçi ve devrimsel grupları Kafkasyalar ötesi, Moskova ve Sankt-Petersburg’da kurulmaya başladı. Rus hükümeti sözde buna karşı çıkıyordu.birkaç böyle grup birleşerek 1890 yılında Tiflis’te Daşnak partisini kurdu.

Bu partinin programı sosyalist olsa da bu konuda Gnıçak partisi kadar radikal değildi. Terör

taktiği açısında Daşnak planları ekstremist niteliğinde idi. Bu partiler de Türk resmi diplomatlarına sürekli saldırılar düzenliyordu.

Daşnaklar devrimsel faaliyetlerine hemen parti düzenledikten sonra başladılar. Partililer Rusya imparatorluğundan İran'a geçiyordu. Çünkü Kuzey Batı İran Doğu Anadolu sınırında idi. Silah fabrikaları kurulmuş. Diğer silahlar ise Rusya'dan getirtiliyordu. Zaman geçtikçe Daşnak partisi üyeleri yavaş yavaş tüm Doğu Anadolu'da faaliyete geçti.

Sonuçlar

Misyoner ve diğer yabancıların faaliyetine izin veren Osmanlılar bunun sonuçlarını göremezler. Dini gelenekler ve İngiltere ve Amerika'nın desteğini beklemek misyoner ve misyoner okullarını kabul etmeye sevk etti.

Ermeniler Rusya'da yaşadıkları gibi Osmanlı devletinde de yaşıyordu. Kendi topraklarında Ermeni milliyetçiliğine karşı çıkmak Rusların işine yarasa da Doğu Anadolu'da onlar bu olayları destekliyordu. Türklerin misyoner okullarını kapatmak imkanı olsa da Hristiyanlar arasındaki ayaklanmalara karşı çıkmayı yapamazlar. XIX yüzyılında Türkler Avrupa ile olan ilişkileri artırdılar. Türk öğrencileri eğitim için Avrupa'ya gitmeye başladı. Avrupalı hocalar ise Osmanlı devletine geldiler. Avrupalılarla beraber Osmanlı devletinde Avrupa ideolojisi de gelişmeye başladı.

XIX. yüzyılda Avrupa'da milliyetçilik egemen siyasi ideoloji idi. Osmanlılar mutlaka ondan etkilenmeli idi, fakat Türkler onu Ermenilerden daha

yavaş benimsiyordu.

BAŞLICA NOKTALAR

1. Ermeni devrimcileri tarihi Ermenistan'da azınlıkta oldukları için faaliyete geçtiler. Onlar devrim için diğer yabancı ülkelerin karışmamasına özeniyorlardı. Bu çok önemli idi, çünkü dış kuvvetler diğer Avrupa devrimlerini etkiliyordu. Böylece yabancılar 1789 yılındaki Fransız 1821 yılındaki Napoli 1823 yılındaki İspanyol, 1849 yılındaki Macaristan devrimlerini yatıştırmışlar.

Ermeni devrimcilerinin amaçları başka idi. Onlar çoğunluğu onların desteklemesini bekleyemezlerdi. Çünkü sözü geçen "Ermenistan'da" Müslümanların sayısı Ermenilerden üç defa fazla idi. Demek ki Ermeni devrimi hiçbir zaman demokratik olamaz.

2. Gniçak ve Daşnak partilerinin sosyalist ve aynı zamanda milliyetçi olması onların Avrupa siyasi felsefesine dayandığını gösteriyor.

3. Ermeniler azınlıkta olduğu için onların devrimi başından başarısızlığa uğramalı idi. Ermenistan'ın göz diktiği toprakta Rusya'nın da gözü vardı. Ruslar tabii ki Ermenileri Osmanlı'yı yenme operasyonunda destekleyebilirdi. Fakat kendisinin fethettiği toprakların hiç kimseye bırakmazdı. Yani Müslümanlara sadece Rusya egemen olabilirdi.

BÖLÜM IV DOĞUDA DEVRİM

İlk muharebeler

Ermeni devrimcilerin gelmesi Doğu Anadolu'da çok değişikliklere neden oldu. 1877-1878 savaşı çok şey değiştirdi. Tüm bunlara rağmen Türkler huzuru sağlamaya gayret ediyordu. Jandarma sistemini kurduktan sonra büyük vilayetler küçük ilçelere bölündü.

Kürt kabileleri de askeri birlikler oluşturuyorlardı. Bu birlikler Hamidiye adlandırılıyordu. Osmanlı devleti doğuda huzuru sağlamaya meraklı idi. Başlıca düşmanı Rusya idi. 1877 yılında Ruslar Bulgaristan'a girdikten sonra Osmanlı devleti de tehdit altında kaldı. Osmanlı Türkiye'si bir sürü siyasi zorluklar yaşadı. Bu zorluklar 1908 yılında hükümetin değiştirilmesine neden oldu. Fakat Türkiye'nin ülkeyi huzura kavuşturmak çabaları Ermeni devrimcileri tarafından yok edildi. Bu durumda Ermeni devrimcileri kendi amaçlarına ulaşma şansını elden kaçırmamaya gayret ettiler. İngiltere Osmanlı devletini toprak bütünlüğünü uzun süre sağlamaya çalıştı. Fakat Almanya Avrupa'daki en önemli kuvvetlerden birine dönüştükten sonra İngiltere Rusya ile yakınlaşmaya başladı.

Türkiye Avrupa vilayetlerinde zorluklarla karşılaştı. Avrupa politikacıları Ermenilerin isteklerini kabul ediyordu. Devrim için zaman gelmişti.

Bulgaristan'daki olaylar

Bulgaristan krallığının oluşmasına neden olan ayaklanma Ermeni devletinin yaranmasında bir

rehber oldu.

Bulgar devrimciler ayaklanmaya 1876 yılında başladı. Onun ilk aşaması Türk köylerindeki katliamlar oldu. Bu çatışma zamanı bin kişi hayatını kaybetti. O dönemde Türkler Sırbistan'daki isyanları yatıştırmakla uğraşıyordu. Diğer Türkler köydeki ayaklanmayı yatıştırmak için görevlendirmişti. Bu çatışma zamanı ise 3000 'den 12 000 kadar Bulgar hayatını kaybetti. Avrupa gazetelerinde "Bulgaristan'daki vahşet" manşetli yazılar çıkmaya başladı. Fakat bu katliamların önce Bulgarlar tarafından başlatıldığı hakkında hiçbir bilgi yoktu.

Avrupa'daki kamuoyu Türklere karşı çıkmaya başladı. İngiltere desteklemeye söz verse de 1877 yılında Ruslar Osmanlı devletine hücum ettiğinde bu işe artık karışmadı. Ruslarla yüz yüze kalınca Türkler yenilerek Bulgaristan'ı terk etmek zorunda kaldı. Türk azınlığı daha da azaldı.

260 000 'dan artık Müslüman hastalıklardan öldü, bazıları ise öldürüldü. 550 000 ise ülkeden kovuldu. Bulgaristan'ın Müslüman halkı % 52 azaldı ve bu yeni Bulgar devletinin yaranması için çok demografik temel oluştu.

Bulgaristan Ermeniler için devrimlerinin planlanmasında iyi bir örnek oldu. İsyanın aşamaları böyle tespit edilmişti:

1. İsyançıların birliklerini teşkil edip silahlandırmak.
2. Tehdit teşkil edenlere hücum etmek (bu ilk önce Kürtlere aitti).
3. Ermenilerin ölümü Avrupa kamuoyunu etkileyebilir.

4. Avrupalıların Askeri hareketleri Osmanlıları Doğu Anadolu'da Ermenilere bağımsızlık sağlaması için zorlaya bilir.

5. Müslümanlar kendi isteği ile gidecek veya Yeni Ermenistan'dan kovulacak, Türkiye, İran, Amerika ve Avrupa'daki tüm Ermeniler ise oraya göç edecekler ve böylece Ermeni devleti kurulacaktı.

Devrimin gerçek planları iyice düşünülmemiştir. Fakat devrimi gerçekleştirmek için aşağıdaki plana göre hareket etmek gerektiğini devrimciler kabul ediyordu:

Türkiye'deki Avrupalılar aşağıdakileri kabul ediyorlardı: Ermeniler ayaklanmaları Ermenilerin azınlıkta olduğu bölgelerde gerçekleştiriyorlardı.

Devrimcilerden biri Robert kolejinin temelini kuran doktor Hemline böyle anlatıyordu: "Gnıçak partisi elemanları Türk ve Kürtleri öldürerek, onların evlerini ve köylerini yakarak dağlarda saklanıyor. Buna karşı çıkan Müslümanlar hiçbir suçu olmayan Ermenileri onların soydaşlarının yaptıklarına karşılık öldürüyorlar ve bu sefer Rusya insanlık ve Hristiyan uygarlığı uğruna bu olaylara karışarak bölge üzerinde kendi kontrolünü kurar."Bunu duyan misyoner bunun şeytanca bir hareket olduğunu ve Ermenilerin gaddarlığına şaşırınca böyle bir cevap almış: "Bu siyaset sizin için tabii gaddarca gözükebilir, fakat biz, Ermeniler, özgür olmaya kararlıyız. Avrupa Bulgaristan'daki vahşetlere inanıyordu ve Bulgaristan'a özgürlük sağladı. O, bizi duyacak. Biz her şeye hazırız. Biz bunu yapacağız."(3)

Devrim planının iki eksikliyi vardı. Bulgaristan'dan farklı olarak Müslümanlar yeni Ermenistan denen arazide çoğunlukta idi. Fakat 5'ci gerçekleştirilseydi bu kesinlikle engel olamazdı. Fakat Ermeni devrimi Avrupa tarafından yeterince desteklenmemiştir.

Devrim

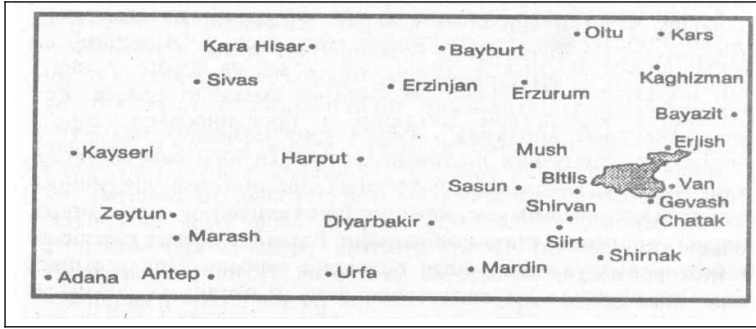
Devrimin ilk adımları devrimciler için başarılı idi. Ermeni devrimci partileri Doğu Anadolu'da isyancı grupları teşkil etmiştir. 1892-1893 yıllarında tüm Doğuda devrime çağrı pankartları yükselmeye başladı. Devrim faaliyeti artık başlamıştı.

1894 yılında Samsun yakınlarında Ermeni isyancılarının büyük çeteleri Türk resmilerine hücumlar ediyordu. Bu isyanın ilk aşaması idi. Türk ordusu isyancıları yatıştırmaya gönderildiğinde isyancılar artık geri girmeye başlamıştı ve karşısına çıkan her Müslüman'ı öldürüyordu. Aynı ayaklanmalar 1895 Zeytin ve Van bölgelerinde de gerçekleştirilmişti. Zeytin yakınlığındaki ayaklanma zamanı 20 000 kişi öldürülmüştü. Bu ayaklanma tüm Zeytin Maraş bölgesini kapsamıştı. Van'daki ayaklanma zamanı 400 Müslüman, 1700 Ermeni öldürülmüştür. Diğer bölgeler de bu dönemde Ermeniler ve Müslümanlar arasında bir çok çatışma gerçekleştirilmişti.

1903 – 1904 yıllarda Daşnak çeteleri Andronikin yönetimi ile Zeytinde yeni bir ayaklanma gerçekleştirdi. Bu çatışma sonucu 1000 Müslüman ve 20 Ermeni öldürülmüştür (Avrupa gazeteleri bu

olayı Ermeni soykırımı olarak değerlendirilmişti). Birinci Dünya savaşında Adana'daki ayaklanma zamanı (1909) Ermeniler Müslümanlara hücum ederek çok kan döktüler, ölü sayısı 17000'dan 20 000'e kadardı.

Ermeniler tek başına amaçlarına ulaşamayacaklarını anlayarak bu tür olaylarla aynen Bulgaristan'da 1877'de olduğu gibi Avrupa ülkelerinin bu işe karışmasını bekliyorlardı.

Böylece Ermeni devrimcilerinin hazırladığı planın ikinci maddesi gerçekleşmiş oldu.

Üçüncü maddenin gerçekleştirilmesi de başarıya ulaştı. Avrupa gazeteleri Müslüman vahşetini, Ermenilerin gaddarca öldürüldüğünü yazıyordu. Bu arada Rusya'nın da kendi amaçları vardı. Onun amacı Doğu Anadolu'yu kazanmaktı. Avrupa da bu işe karışmayarak Osmanlıların isyanı yatıştırmaya başarmasını sağladılar.

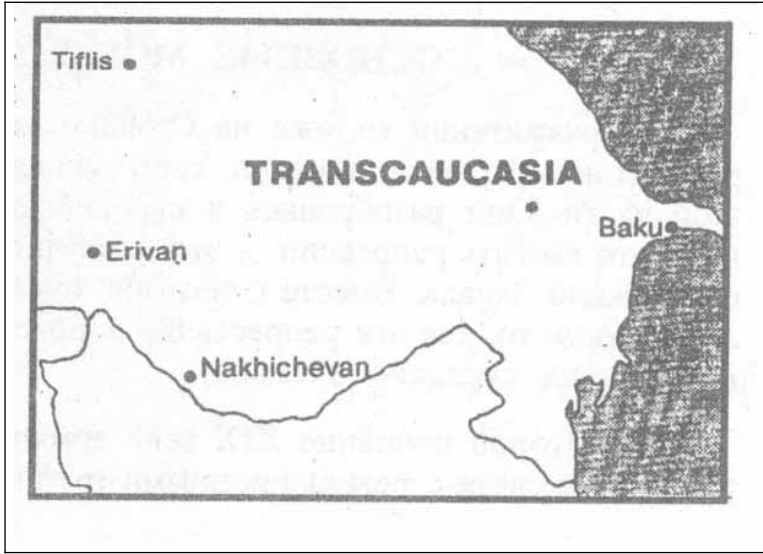
Doğu halkalarına etki

1894 – 1909 yıllarındaki isyanların en önemli sonucu Doğu Anadolu halkına yapılan etki idi.

1890'lı yılların isyanları Müslümanların zorla göç edilmesinden 70 sene sonra gerçekleşti. Zeytindeki olaylar Müslümanlara çok şey anlattı. Yani Ermenilerin başarılı oldukları halde Müslümanları neler beklediğini iyice öğrenmiş oldular. Aynı zamanda Adana'daki olaylar da Ermenilere başarısızlığa uğralsa ne hale gelebileceklerini gösterdi. Her iki taraf bu acı tecrübe sonucu çok şey öğrendi: beklememek ve acımasız olmak dahil. Durum öyle boyutlara ulaştı ki hem Ermeniler hem Müslümanlar gelecekteki çatışmalarda kimden yana olduklarını öğrendiler.

Kafkasyalar Ötesi, 1905. yıl

1905. yılında Rus siyasi sistem birazcık değiştikten sonra (tabii Japon savaşındaki yenilgi de bu durumu etkilemişti) Rusya bir süre ülkedeki bir birinin peşinden gelen işçilerin ve köylülerin isyanları ve ayaklanmaları ile uğraşmaya başladı.

Çok kısa zamanda bu olaylar ta Kafkasya'ya ulaştı. Rusya imparatorluğunun büyük bir kısmında çar devrimcileri yendi. Kafkasyalar Ötesinde ise Ruslar biraz daha da farklı siyaset kullandı. Sivil ve asker kuvvetler karışmamayı tercih etti, Kafkasya'daki devrimin merkezi tabii ki Baku idi. Burada devrim adı altında Ermeni ve Türkler beraber çara karşı mücadele etmek yerine bir birini öldürmeye başladı. Şubat ve Eylül aylarında Baku'de çok kan döküldü. İngiltere Konsolosunun söylediklerine göre Şubatta Baku'de 900 Ermeni ve 700 Müslüman, Eylülde ise 275 Müslüman, 95 Ermeni ve 150 Rus öldürülmüştü.

Baku'deki çatışma devam ederken Nahçıvan ve Erivan'ın Güneyinde de bu tür kanlı olaylar gerçekleştiriyordu. Köyler yakılıyor, sürekli katliamlar gerçekleştiriyordu.

1905 yılı devriminin başarısızlığa uğramasından sonra Ruslar hem Ermeniler hem Türkleri yönetmeye başladılar.

BAŞLICA NOKTALAR

1. Osmanlı Doğusundaki ayaklanmalardan Ermeni devrimcileri bildiklerini kullandılar. Onlar Batının onları nasıl destekleyebileceği yollarını öğrendi, Doğu Anadolu'yu iyi bildikleri için Kürtleri teşvik etmeği başardılar.

2. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Ermeni devrimcileri Avrupa'da faaliyette olan devrimci gruplarla ilişki kurdular. Bu gruplar sosyalist veya milliyetçi oldukları için Ermeni devrimcileri o dönemin çok büyük devrimci akınlarının bir parçasına dönüştüler. Fakat Alman, Rus, Fransız ve diğer milliyetlerden farklı olarak Ermeniler devrim yapmayı düşündükleri arazide azınlıkta idi. Almanlar ve İngilizler Ermenileri sosyalist devrimi yapmaya ikna etmeği düşünüyorlardı.

Ermenilerin ise doğu Anadolu'da Müslümanlara Ermeni milliyetçiliğini kabul ettirmeğe hiçbir umutları yoktur. Ermeni devrimcilerin farkı işte bu idi.

3. 1894 – 1896 yıllarını adeta “Ermeni soykırımı” dönemi adlandırıyorlar. Fakat tabii bu böyle değildir. İlk önce Ermenilerin yaşadıklarında kendilerinin suçu olduğunu kabullenmek gerekiyor. Bu olaylar bir sürü soru işareti ortaya çıkarıyor. Bunca yıl Ermenilerle iyi anlaşılan Müslümanlar durup dururken neden ayaklansınlar ki? Eğer tarihi iyice

öğrenirsek bu tür soruları düzgün şekilde cevaplayabiliriz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

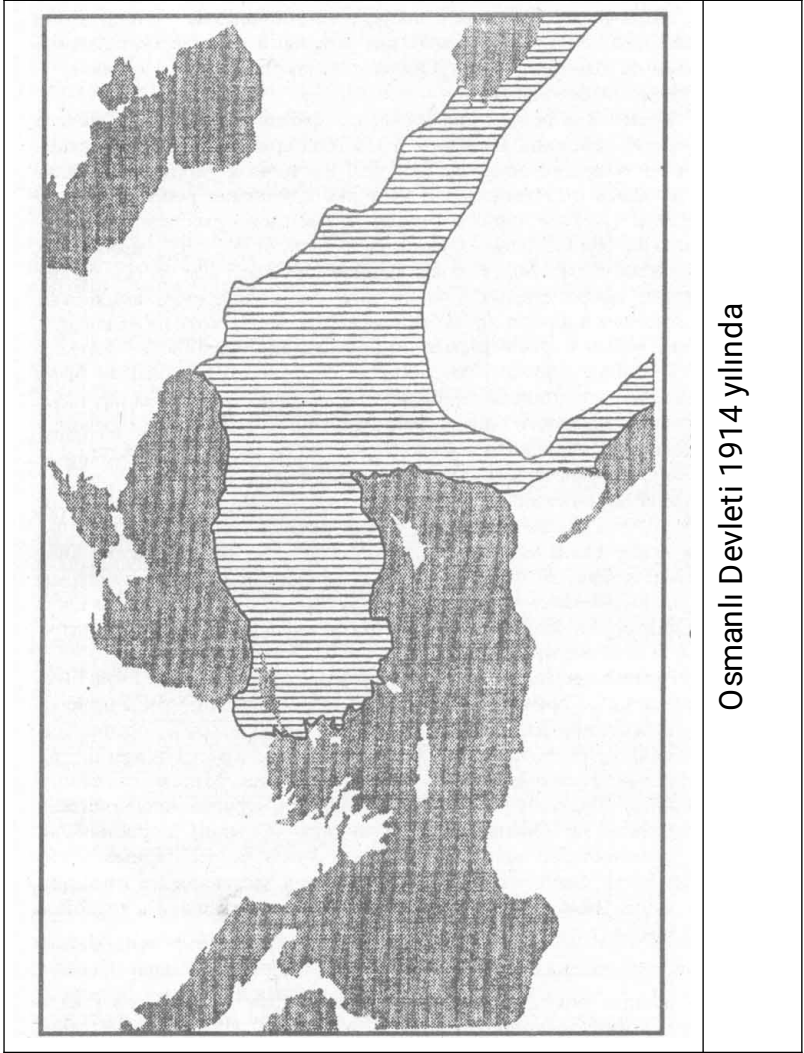
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Birinci dünya savaşının olaylarını Ermeni'lerin

soykırımı gibi belirtmek adeta çok basit bir yolla sağlanır: hiçbir zaman Müslümanların katliamını hatırlatmamak, yalnız Ermeni'lerin öldürülmesi hakkında konuşmak. Aynı zamanda yüzyıllarla devam eden münakaşa tarihini görmezlikten gelerek, 1915-1921 yıllarının olaylarını nefretin irrasyonel akımı şeklinde bu türlü bitarafli değerleri ile belirtmişler, o zamanlar onlar artık dehşetli geçmiş ve korkunç bugünlerine olan acı tepkisini anlamışlardı. Doğu Anadolu'daki savaş dersi Türk'lerin Ermeni'leri öldürmesi belirtiyor, ama bu türlü delillerde Türk'lerin Ermeni'ler tarafından katliamı göz ardı ediliyor. Bu ders, Osmanlı Doğusunun tüm halklarının zarar görmesinden ibarettir. Onlar öyle bir dehşetler yaşadılar ki, kimin daha çok azap gördüğünü araştırmak çok zordur. Bunu yalnız 1915'nci yılın olayını bu güne taşımak isteyen milliyetçi propagandacılar yapabilirler.

Doğuda savaş

Doğu Anadolu'da birinci dünya savaşı Kasım 1914'te Rus'ların Osmanlı sınırına başarısız hamlesi ile başlamıştır. Osmanlılar Aralıkta büyük, ama aynı derecede başarısız hamli ile cevap verdiler. Taraflardan hiç biri ilerleyemedi, ama Osmanlılar daha büyük kayıp verdiler. İmparatorluğun Kuzey Doğusundan Osmanlılar üzerine enmiş tehlike, dahili düşman – Ermeni inkılapçıları tarafından kuvvetlendirilirdi.

Ermeni inkılabı faktik olarak savaştan önce başlamıştı. 1914 yılının Ağustos ayında Zeytin'deki Ermeni'ler askeri hizmete karşı çıktılar. Tüm Doğu Anadolu'da Ermeni çeteleri oluşturulur ve açık

tecavüze kalkışıyorlardı (Bir hükümet araştırmasının girişinde Osmanlı devleti resimleri, Ermeni çetelerinde, onlara karşı savaşıyan Osmanlı askerlerinin daha mükemmel silahlarının olduğundan şikayet ediyorlardı. Savaşın ilk çağlarında devamlı koşun yetersizliği olmasına rağmen, Ermeni isyancılarının silahlanması için Urfa'da hatta makineli tüfek de vardı.). Böyle bir çatışmanı bekliyormuş gibi, silah, askeri teçhizat ve hatta askeri elbise bile güvenli yerlerde saklanmıştı. Savaş olacağını önceden tahmin eden Rus'lar, doğru olarak, savaş zamanında Ermenilerin kalkışmasının Rus'ların işini kolaylaştıracağını düşünerek, Ermeni inkılapçıları ile işbirliğinde bulunuyorlardı.

Bu, isyanda başarıyı sağlamak konusunda Ermeni isyancıları için çok iyi bir şans idi ve onlar bundan yararlanmaya kararlıydılar. Savaşa, diğer zamanlarda Doğu bölgelerinde bulunan tüm erler sevk edilmişlerdi. Hatta jandarmalar bile cepheye götürülmüşlerdi. Yerlerde Müslümanlardan yalnız yaşlılar, kadınlar ve çocuklar kalmıştı. Doğu Anadolu'daki Müslüman köyleri tamamen savunmasızdı.

Ermeni gençlerinin de Müslüman gençleri gibi askere alınması gerekiyordu. Ama on binlerce Ermeni genci Ermeni çeteleri ile birleşmek veya Rusya'ya giderek Rus ordusunda veya Rus ordusu bünyesinde bulunan Ermeni birliklerine katılıyorlardı. Onlardan bazıları Osmanlı devletinde kötü muamele göreceklerinden korkuyor, ötekileri de Ermeni inkılap ordularında hizmeti tercih

ediyorlardı (Osmanlı devleti yetkilileri ilk önce Ermeni'lerin de askere alınmasını planlıyordu. Ama asker kaçaklığı ve çıkan isyanlar bu kararı değiştirmeye neden oldu. Artık Ermeni'leri işçi taburlarına alıyorlardı.

Partizan savaşı

Savaşın başlamasının hemen ardından Ermeni çeteleri Doğu Anadolu'ya saldırmaya başladı. Bu çetelerden biri yerli Ermeni'lerden oluşmuş ve hemen saldırıya geçmişti. Ötekiler Rusya'ya kaçmış Ermeni'lerden oluşuyordu. Onlar Rusya'da eğitim gördükten sonra müteşekkil çeteler şeklinde Türkiye'ye dönüyorlardı. Anadolu'daki partizan çetelerine Rusya'dan gelen Ermeni'ler de katılıyorlardı. İlk önce Daşnak Partisi üyeleri bu çetelere katılıyordu. Türk kaynaklarının verdiği bilgi uyarında, yalnızca Sivas'ta 30 binden fazla Ermeni partizanı vardı. Maşa, Van ve Bitlis Ermeni'lerinden 8 bin kişi Kahizman'da, 6 bin kişi ise Iğdır'da Rus ordusunda eğitim görmüştü. Kesin olmayan verilere göre, Anadolu'da yerli Anadolu ve Rusya Ermeni'lerinden oluşan 100 bin partizan vardı.

İlk önce Ermeni çeteleri klasik partizan savaş tarzında faaliyette bulunuyorlardı, irtibat yollarını ve malzemelerini tahrip ediyor, askeri ve devlet makamlarının faaliyetlerini engelliyor, terörler yapıyorlardı. Onların başlıca saldırı hedefleri Osmanlı ordularının toplanma bölgeleri, posta ve telgraf merkezleri idi. Jandarma postaları da sık sık saldırı hedefi oluyordu. Yani Ermeni partizan çeteleri Rus ordusunun ön birlikleri özelliği taşıyor,

onların taarruzu için uygun şartlar oluşturunuyordu.

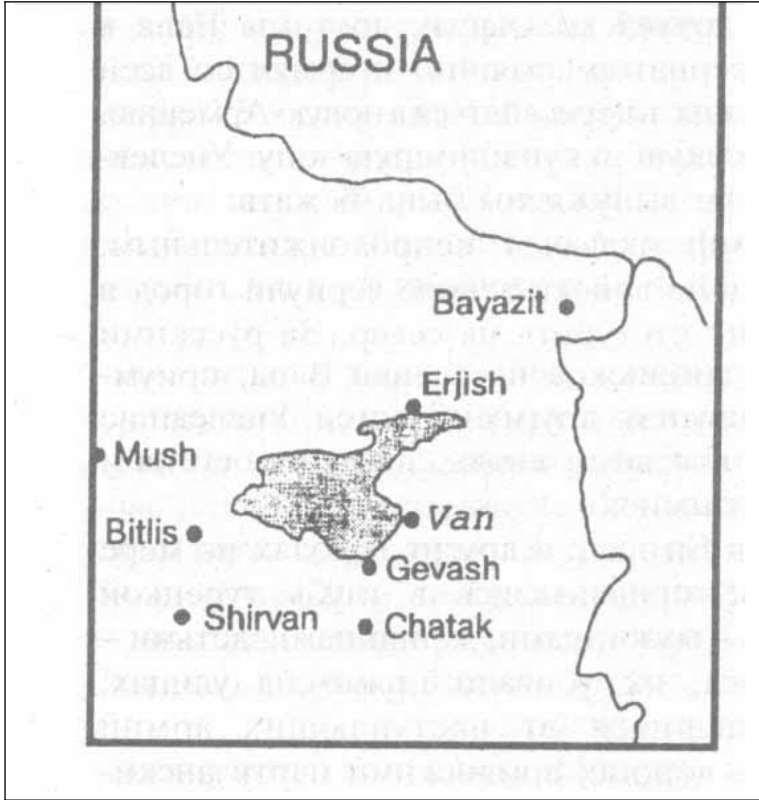
Kısa süre sonra Osmanlı ordusu kaçakları ve Ermeni köylerinden gelen ek güçlerle büyüyen Ermeni çetelerinin faaliyet alanı bir az daha genişlendi. Kısa süre içinde Ermeni çeteleri açık savaflara katılmaya başladı. Çoğu kez bu çeteler başarıya ulaşamıyordu. Onların tuttuğu şehirler (Örneğin, Karahisar) ve savunma mevziileri (Örneğin, Musa dağı) kısa süre sonra Türk ordusu tarafından ele geçirildi. Genel savaş açısından Ermeni çetelerinin bu faaliyeti Rus ordusuna büyük destek ve yardım sağlıyorlar. Osmanlı Kuvvetleri, Ermeniler tarafından oluşan dahili tehlikeye karşı koymak için Rus cephesinden tümenler almak zorunda kaldılar. Sonuçta Rusların Doğu Anadolu'ya girmesi kolaylaştı.

Van isyanı

Ermeniler için Van isyanı bir az başarılı oldu. Bu şehir etrafındaki olaylar Ermeni'lerin Doğu Anadolu'daki faaliyet ve planlarının özelliğini göstermekte idi. 1915 yılının Martında isyan tüm Van vilayetine yayıldı ve kısa süre sonra toplumlar arası bir savaşa dönüştü. Ermeni takımları Kürt köylerine saldırıyorlardı. Buna cevap olarak Kürtler Ermeni köylerine saldırmaya başladılar. Her iki taraftan kütleli katliamlar başladı.

Ermeni inkılapçılarının Van'da ve etraftaki köylerde gizli silah depoları vardı. 1915 yılının Nisan ayında Ermeni isyancıları, az sayıda polis kuvvetleri tarafından muhafıza olunan şehre sızıyorlardı. Van'da Osmanlı polisi ile çatışma 13 Nisan tarihinde

başlandı. 20 Nisana kadar isyancılar artık polis bölmelerine, devlet binalarına, Müslüman'ların evlerine saldırmışlardı. Devlet güçleri bu savaşı kaybetti ve Mayıs ayının evvellerinde şehri terk etmek zorunda kaldılar.

Şehir için savaşlar sırasında ve şehrin Ermeni'ler tarafından alınmasından derhal sonra Van'dan kaçmak imkanı bulamamış Müslümanlar katliam edildiler. Ermenilerin kontrolü altına geçen yakın

köylerde bulunan Müslüman sakinleri de aynı şekilde katliama uğradılar. Van'dan Kuzeydeki köylerin Müslüman sakinleri Zev'e kadar kovuldular (yaklaşık 3000 kişi) ve hemen hemen hepsi öldürüldü. Aynı vahşilikler tüm bölgede yapılmaktaydı. Van şehrinde tüm Müslüman mahalleleri mahvedildi. Şehirde bir Müslüman bile kalmadı. Göçmeleri yollarda Ermeni çeteleri tuzağa düşürüp mahvediyordu.

Van'da katliamların devam ettiği zaman uzak Ermeni köylerine de saldırılar oluyordu. Bu köylerin sakinlerini de Müslüman'lar gibi katlediyorlardı. Böylece milletlerarası bir cepheleşme oluşmuştu. Ermeni ve Müslümanların çoğu kısmının bir kimseyi öldürmek niyetinin olmasına bakmaksızın her iki taraf kendini savunmak amacıyla hemşehrileri ile birleşmek zorunda kalıyor ve kendini savunmak amacıyla taarruz da ediyorlardı.

Kısa süre sonra Van'a Osmanlı askeri sevk edildi, ama Rus ordusu gelinceye kadar Ermeniler şehri elde tuta bildi. Özeğini Kafkasya Ermeni birlikleri oluşturan Rus ordusu Mayısın sonlarında Van'a girdi. Van valisi bir Ermeni seçildi ve tüm Doğu Anadolu'daki Ermenileri yeni oluşturulmuş bu Ermenistan'a davet ettiler. Rus'ların elinde olan bu bölgeye yüz binlerce Ermeni geldi. Sağ kalmış Müslümanlar oradan kaçmak zorunda kaldılar.

Ermenilerin bu zaferinin ömrü kısa oldu. Destek alan Türk ordusu şehri ele geçirdi ve Rus'ları Kuzeye doğru çekilmeğe zorladı. Rusların peşinden tüm Ermeniler de gittiler. Sağ kalmış Müslümanlar yeniden Van'a döndüler ve Rus ordusunun sonraki

taarruzuna kadar burada bulundular.

Ruslar ve Ermeniler Türk topraklarında ilerledikçe Van'daki tüm vahşetler Bitlis ve öteki şehirlerde de oldu. Müslüman erkekleri, kadınları ve çocuklarına açıkça bir av başlatıldı. Onları buldukları yerde, hatta sokaklarda öldürüyorlardı. Taarruz eden Ermenilerden kurtularak göç eden köylü Müslüman ahali yollarda Ermeni çetelerinin tuzaklarında katlediliyordu. Türk Kuvvetleri Bitlis'i geri aldıktan sonra Osmanlı araştırma komisyonu sağ kalmış Müslümanlar arasında soruşturma yaparak ve harabeleri kontrol ederek araştırma sonuçları ile ilgili devlete bilgi verdi. 14 cami ve o sıradan Büyük cami yer yüzünden silinmişti. Yalnızca at ahırına dönüştürülmüş bir cami yıkılmamıştı. Tüm ticari ve askeri depolar, devlet binaları ve Müslümanların evleri mahvedilmişti. Şehir harabeye dönüştürülmüştü.

Rusların taarruzu

Rus ordusunun birkaç başarısızlığının ardından onlar, Doğu Anadolu'nun uzak bölgelerini 1915 yılının sonuna kadar elde tuta bildiler. 1916 yılının Ocak ayında Türklere zayıat vererek Batıya doğru ilerlediler. 1916 yılının Nisan ayında Doğu Anadolu'nun büyük kısmı onların elinde idi. Trabzon, Erzurum, Maş, Bitlis, Van Rusların elinde idi. Rusların zaferi, hem de Ermenilerin zaferi idi. Önceki yılın Ağustos ayında Ruslarla birlikte Kafkaslara geri çekilenler şimdi geri dönebildiler. Şimdi de kaçarak kurtulmak sırası Müslümanlara

geldi. Rusların düzen ve emniyet sağlama çabalarına rağmen, Ermeni çeteleri hemen hemen faaliyet bağımsızlığı kazandılar, en çok Müslüman göçmenleri ve kurbanları bu bölgelerde idi.

Köy bölgeleri

Şurada, Ruslar tarafından alınmış, Müslümanlar yaşayan geniş alanların yağmalanması ve katliam olaylarının ayrıntılarına varmak gerekmiyor. Bu işlerin sorumlusu Ermeni çeteleri idi. Müslüman köylüleri tecavüz, katliam ve genellikle inanılmaz vahşetlerden söz ediyorlardı. İhtimal ki, trajedinin olduğunu gösteren en iyi gerçek, Ermenilerin kavezinden kurtulmak için, tutulmuş bölgelerdeki Müslümanların oturdukları yerleri acele şekilde terk etmeleridir. Osmanlıların göçmenlerle ilgili çalışan komisyon, Ruslar tarafından alınan bölgelerden yaklaşık 850 000'den fazla Müslüman'ın göçmüş olduğunu bildirdi. Bunların yalnız resmi kayıtlardan geçmiş göçmeler olduğunu göze alırsak, onların gerçek sayısının milyondan fazla olduğunu söylemek mümkündür. Savaşın en şiddetli zamanında Osmanlı devletinin göçmelere yardım edememesi sonucunda durum ağırlaştı.

Müslümanların kontrolündeki bölgelerde bulunan Ermeni köylüleri, adeta Müslümanlar gibi zorluklar yaşıyorlardı. Ermenilerin savaşın evvellerinde başarı kazanmalarından dolayı, onlar, Müslümanların 1915-1916 yıllarında yaşadıkları gibi

zorluklar yaşamadılar. Buna rağmen, Kürt çetelerinin eline geçen ve Müslüman köylerinden kurtulmayı başarmış Ermeniler mahvedildiler. Bu veya diğer taraftan merhamet ve hoşgörü beklemek söz konusu bile olmazdı. Müslümanlar tarafından kurtarılmış bazı Ermeniler, veya Ermeniler tarafından kurtarılmış Müslümanlar vardı. Ama bu tür örnekler, onlara önem vermeyecek kadar azdırlar. Hiçbir kontrol altında olmayan inkılap ve savaş şartlarında, hem Ermeniler, hem de Müslümanlar için düşmanı mahvetmek, kendini ve ailesini düşmandan savunmak için tek yol idi.

Departasyon

Osmanlı devletinin Ermeni isyancılarına cevabı, klasik Yakın Doğu taktiğinin tatbiki oldu – kalkışan bölgenin yatıştırılması amacıyla onların departasyonu. 1915 yılının 27 Mayıs tarihindeki Van isyanının ardından Ermenilerin zorunlu göçürülmesini öngören geçici karar verildi (“Departasyon” kelimesinin burada kullanılması bile yanıltır. Ermenileri bir ülke içinde bir yerden diğerine göçürdüler, kovmadılar, eğer onlar ülkeden kovulmuş olsaydılar, o zaman buna “Departasyon” denebilirdi.). Kanun bir ay geç uygulandı. Bu süre içinde Osmanlı devleti resimleri, Ermenilerin can ve mal güvenliği, bazı kategorilerinin, mesela Katoliklerin tehlikeli olmaması düşüncesiyle göçürülmemesi ile ilgili kanun çıkardılar.

Departasyon prensibi, uzun zamanlardan bu

güne kadar partizan hareketine karşı mücadele amacı ile kullanılan birkaç usuldan biridir. partizanların donatılması, desteği ve asker temini ile ilgili konularda yerli halktan asılı olduğundan dolayı, departasyonun anlamı, partizanları yerli halktan ayırmaktır.

Daha Bizans imparatorluğu zamanında Ermeniler gruplar şeklinde İmparatorluğun diğer kısımlarına göçürülüyorlardı. Osmanlı'lar asırlarla tüm cemiyet kurallarına karşı çıkanları, hatta inkılapçı Türkleri bile göçürmüşlerdir.

Ermenilerin göçürülmesinin başlıca amacı, partizan çetelerini destekten yoksun bırakmaktır. Ama merkezi hakimiyetin bununla ilgili verdiği kararlarda daha önemli politik ve askeri motifleri ve nedenleri vardı. Ermenilerin departasyonu ile ilgili olarak, askeri hareket bölgeleri, demiryolları ve diğer stratejik bölgelerden uzaklaştırmak amacıyla onlar, öteki yerlere göçürüyorlardı. Ermenilerin nereye göçürülmesine bakmaksızın, onlar yerli halkın % 10'dan fazla olamazdılar. Türkiye hükümeti, Ermenilerin stratejik bölgelerde kalacakları taktirde, İmparatorluk için tehlike oluşturacaklarını düşünerek, onları bu bölgelerden uzak tutmaya çalışıyordu. Bundan görülüyor ki, Osmanlıların amacı, kritik bölgelerde Ermenilerin sayısının isyana kalkışmayacak kadar az olmasını sağlamak idi.

Ermeni departasyonu probleminin esas manevi açısı Osmanlı İmparatorluğunun tarihini aşıyor. Gerçek veya hayali partizan savaşı tehlikesi nedeni ile mülki ahalinin göçürülmesi, bir çok çağdaş hükümetler tarafından da uygulanıyor.

İsyanın yatıştırılması için hükümet daha ne gibi tedbirler alabilir? Eğer isyan eden ahali, kendi isteğini ekser ahaliye kabul ettirmeyi amaçlayan mili azlıksa, onların departasyonu doğrumu ve genel kurallara uygun mu? Sonuçta ekser ahalinin huzurunu korumak ve savaşa son vermek amacıyla milli azlığa karşı yapılan departasyon doğru bir adım mı? Bu sorular da her tür savaşın insanlık adına yakışmadığını gösteren öteki sorular kadar ince meselelerdir.

Osmanlı devletinde uygulanan departasyonun iki noksan tarafı vardı ve bunlardan biri görevin yerine getirilmesini imkansızlığı idi. Ermenilerin korunması ile ilgili kanun çıkarılmasına bakmaksızın, gerçekte bunun uygulanmasına önem verilmemişti. Yani İstanbul'dan yerli valilere gelen emirlerde göçürülen Ermenilerin can ve mal güvenliğinin korunması isteniyordu. Ama böyle emirlerin uygulanması imkansızdı, çünkü asker ve jandarmalar Ruslarla savaşlarda bulunuyordu. İmparatorluğun Doğu kesimlerinde bulunan valiler böyle bir seçim karşısında kalıyorlardı. Onlar, ellerindeki az sayıda jandarma veya askerlerin yardımıyla ya göçürülen Ermenileri koruyacaklardı, yada kendi köylülerini Ermeni çetelerinin saldırılarına karşı koruyacaklardı. Tabii ki, onlar kendi hemşehrilerini korumayı tercih etmişlerde ve adeta insanlar hep böyle yapar.

İkincisi, Türkler savaş alanı olmayan bölgelerden de Ermenileri göçürüyorlardı. Taarruz ihtimalinin az olduğu veya yalnızca ihtimal olduğu kıyı bölgelerinden ve merkezden de

Ermeniler göçürölüyorlardı. Durumun titizlikle araştırıldığında, Orta Anadolu'daki Ermenilerin o kadar da büyük bir tehlike oluşturmadiğini ve bu şekilde departasyonu hak etmediklerini söylemek mümkündür.

Ermeni departasyonunu daha iyi anlayabilmek için onu gerçek tarihi çerçeve içinde gözden geçirmek gerekiyor. Ermenilerin göçürölmesi ile ilgili emir sakın ve tarafsız karar kabul etmeği imkansız eden olağanüstü bir durumda verilmişti. Ermenilerin göçürölmesi hem Ermenilere, hem de Müslümanlara ait genel göçürölme planının bir hissesi idi.

Ermenilerin göçürölmesi ile ilgili emir İmparatorluğun Doğusunda çıkan Ermeni isyanı ve Müslüman Türklerinin ve Kürtlerinin kendi evlerinden kovulmasına bir cevap özelliği taşımakta idi. Birinci emir 27 Mayıs, 1915 yılında, yani 13 Nisan, 1915 yılı Van isyanından sonra verildi. Bundan önce de Ermeniler tarafından Müslümanlara türlü saldırılar olmuştu.

Ermeniler, kendi evlerini bırakmak zorunda kalan tek sivil halk değildi. Doğu Anadolu'nun Müslüman halkı da böylece, tıpkı Ermeniler gibi kendi evlerinden kovulmuşlardı. Osmanlı devletinin gerçekleştirdiği Ermeni departasyonu daha resmi özellik taşımasına rağmen, Rusların ve Ermeni çetelerinin Doğuda uyguladığı departasyon daha büyük çapta ve daha vahşetli idi. Aslında Doğuda Rus ordusu ve Ermeni çetelerinin gerçekleştirdiği katliamlar sonucu Müslümanların kendi evlerini bırakıp kaçmak zorunda kalması, Osmanlı devletinin

resmen uyguladığı departasyondan daha korkunçtu ve Müslümanların sağ kalma ihtimali daha az idi.

Osmanlı devleti departasyona tabii tuttuğu insanların bir çoğunun mal ve can güvenliğini temin edemedi ve sonuçta bunun kasıtlı olarak yapılması düşüncesine yol açtı.

Osmanlı devleti Ermenilerin departasyonunu resmen ilan etmiş ve bunun savaş gereği bir tedbir olduğunu açıklamıştı. Rus ordusu ve Ermeni çeteleri ise resmen Doğu Anadolu Müslümanlarının göçürülmesini ilan etmeseler de, yaptıkları katliam ve soygunlarla bunu zorunlu bir hale getirmişlerdi. Rusların ve Daşnakların arşivlerinde bulunan ve Müslümanların departasyonunu öngören belgeleri hiçbir zaman tarafsız araştırmaya tabii tutulmamıştır. Ama Rusların ve Ermenilerin yaptıkları, onların önceden ve daha titizlikle yapılmış bir planı uygulamakta olduğunu göstermektedir.

Osmanlı devleti azınlığı departasyona tabii tutulan Ermenilerin güvenliğini sağlamak azminde bulunmuştu. Yani Ermenilerin mal ve can güvenliğinin korunması ile ilgili emirler verilmişti. Osmanlı devleti ve askeri hakimiyet Ermenilere kötü davranan binlerce insanı cezalandırmış, hatta idam etmişti. Ama Rus devletinin ve Ermeni inkılapçılarının Müslümanları kendi evlerinden kovduklarında daha amansız olmasına bakmaksızın, onlardan hiçbiri Müslümanlara kötü davranmaları yüzünden hiçbir zaman cezalandırılmadı.

Genosit olmuştur mu?

Osmanlı devletinin gerçekleştirdiği Ermeni departasyonunun gizli amacının genosit olduğu vurgulanmaktadır. I Dünya Savaşından bugüne kadar Ermeni milletçileri ve onları destekleyenler Ermeni departasyonunun toptan katliamların gerçekleştirilmesi için bir bahane olduğunu söylüyorlar. Bugüne kadar İstanbul devletinin Ermenilerin toplu şekilde mahvedilmesine ilişkin hiçbir gizli resmi belgesinin olmamasına rağmen, bazı Ermeni kaynaklarında bu konuda sahte belgeler söz konusudur. Ermeni departasyonunu öngören gerçek belgelerde ise, göçürülen Ermenilerin mal ve can güvenliğinin sağlanması özellikle vurgulanmaktadır. Ermeni tarafı ise mal ve can güvenliğinin sağlanması ifadesini bu planın maskelenmesi olduğunu vurguluyorlar. Ama bu belgelerin resmi devlet belgesi olduğu, ülke içinde uygulanma amacıyla hazırlandığı açıktır. Yıllar sonra bulunmuş bu belgeler basında yayınlanmak için değil, uygulanmak için yapılmıştı. Bu soru, galiba hiçbir zaman çözülemeyecektir. Çünkü Ermeni tarafı genositi kendi inancına dönüştürmüş ve Osmanlı devleti arşivlerinden bulunan tüm belgeleri sahte belgeler gözünde görüyor ve muhakkak ki, onlar Ermeni devleti tarafından yayınlanarak yalnızca bir kişinin öldürülmesi ile ilgili her hangi belgeyi asıl belge veya asıl planın bir parçası gözünde görmeğe hazırdırlar. Ama böyle bir belgenin olması tüm öteki belgelere zıt olurdu ve gerçekten de böyle bir belgenin olma ihtimali bile

yok.

Osmanlı devletinin faaliyetleri göz önünde bulundurulmakla, Ermeni genositi ile ilgili her hangi bir emrin olmadığı kesinlikle söylenebilir. Eğer genositle ilgili her hangi bir emir olsaydı, o halde İstanbul'da, İzmir'de İmparatorluğun Batı kesimlerinde yaşayan 10 binlerce Ermeni neden genosite tabii tutulmadı? Onlar hiçbir zarar görmedi ve hiçbir yere göçürülmedi. Bazıları böyle bir davranışın, yapılan işleri ört bas etmek amacıyla yapıldığını söyleyebilir. Böyle bir davranış tarzı hatta görüldü de, yani Batı basınları Türklerin öldürülmesini göz ardı ederek, çoğu sayıda Ermenilerin öldürülmesinden yazıyordu. Eğer Osmanlı devletinin Ermenileri öldürmek niyeti vardysa, niçin Ermenilere sağ kalma şansı verildi? Hatta göçürülen Ermenilerin büyük bir kısmı sağ kalmıştı. Göçürülen Ermeni göçmenleri tabii ki, bazı aşiret ve çetelerin saldırısına uğradı. Bazıları açlık ve hastalıktan öldü. Genosit planı vardysa, 200 bin Ermeni göçmenin Suriye'ye gelmesi ve savaşın sonuna kadar orada sağ salim yaşayabilmesi nasıl olabilir? Eğer böyle bir emir vardysa, neden onlar öldürülmedi? Onlar hemen hemen Osmanlı kontrolü altındaydı ve onları öldürmek amacı olsaydı, bu, çok kolaylıkla gerçekleştirilebilirdi.

Doğu Anadolu'da da devlet tarafından düzenlenmiş genosit söz konusu değil, ama genositin daha geniş anlamalı bir tanımı da var. Yani, eğer bir halkın öteki bir halkı mahvetmeye kalkışması, genosit sayılırsa, o halde evet, Doğu Anadolu'da genosit vardı. Hem Türkler, hem de

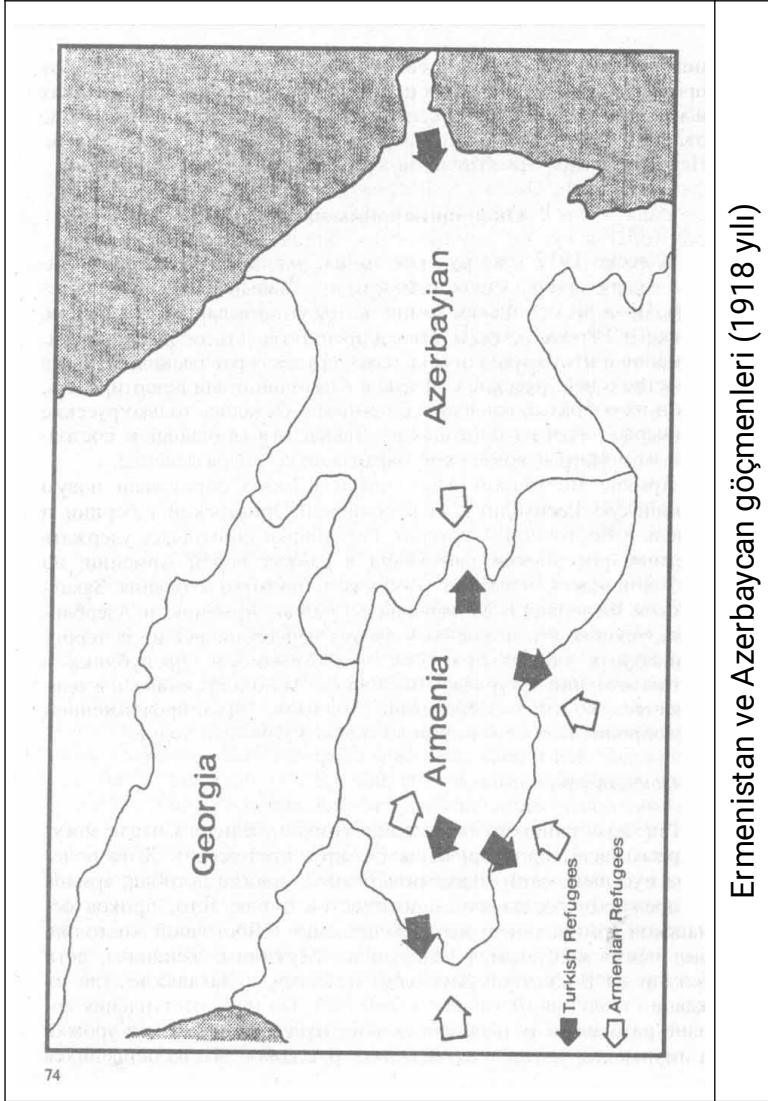
Ermeniler bu genositin kurbanı olmuştur. Ermeniler, Türkleri yalnızca onların Türk olduğu için öldürüyorlardı. Türkler de Ermenileri onların Ermeni olduğu için öldürüyordu. Onların öteki bir seçeneği yoktu. Savaşın ilk günlerinden Türkler ve öteki Müslümanlar Ermenilerle yapılan bu savaşta tarafsızlığın mümkün olmadığını anladılar. Türkler anladılar ki, Ermeniler onları her hangi bir siyasi veya taktik amaçla değil, yalnızca Türk oldukları için öldürüyorlar. Ermeniler de aynı durumdaydı ve bu milletlerin bir birine saldırması kaçınılmazdı.

1916-1917 yılları

Doğu Anadolu'nun Ruslar tarafından ele geçirilen kısımlarındaki Müslümanların yarısının kaçmakla kurtulmasına rağmen, onların hepsi göçmedi. Şehirlerde yaşayan ahali, özellikle de Kuzey Doğuda, örneğin Erzurum ve Trabzon'da Müslümanlar Rus ordusunun sıkı kontrolü altındaydı. Ruslar Müslümanları çok sevmeseler de, onların sıkı kontrolü altında yaşamak daha kolaydı. Köylerde ve kırsal alanlarda bulunan Ruslarsa Ermeni çeteleri için kolay avlanan av gibi idi. Şehirlerde bulunan Müslüman ahali Ruslar için hiçbir tehlike oluşturmuyordu. Çünkü bu ahali ya çok ihtiyar erkek ve kadınlardan veya çocuklardan ibaretti ve bunların da savaş açma ihtimali yoktu. Göçebe Kürt aşiretleri kısmen tehlikesiz durumdaydı. Osmanlı devletinin yenilmesinden az sonra bu aşiretlerin başçıları istemeseler bile,

Ruslarla barış anlaşmasına girdiler. Ermeniler ve Kürtler arasında olan düşmanlık Ermeni isyanı zamanı son haddini bulmuştu ve bu düşmanlık Rusların hakimiyeti son bulduktan sonra daha da

şiddetlendi.

Rus ordularının kontrolünde bulunmayan

köylerde ve kırsal alanlarda yaşayan Müslüman ahalinin durumu ile ilgili resmi bilgilerin olmamasına rağmen, göç eden ahali, onlara yapılan kötü muamele ile ilgili çoğu şeyler anlatıyorlardı. Kırsal alanlarda özellikle de Van gölünden Rusya sınırlarına kadar olan bölgede Müslümanlar hiç kalmamıştı ve tabii ki, bu bölgede hiçbir çatışma yoktu.

Doğuda muharebenin bitmesi

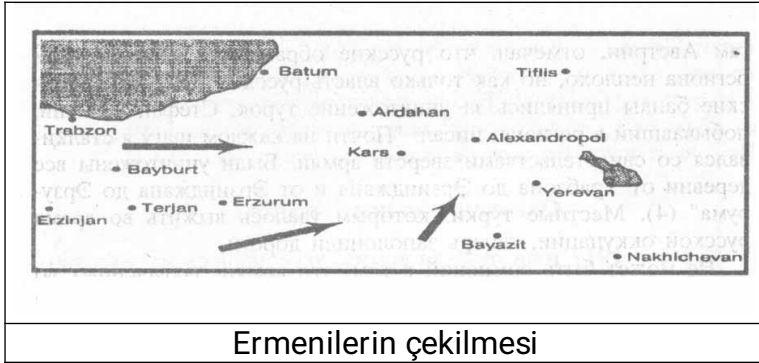
1917 yılının ilk baharında ele geçirdiği bölgelerden faydalanan Rus ordusu sonraki taarruzlar için hazırlıklara başlamıştı. Tabii ki, Suriye’de, Irak’ta ve Avrupa’da savaşmak zorunda kalan Osmanlı orduları Ruslarla baş edemezdi. Rusya’da çıkan isyan, Osmanlı devletini ve İmparatorluğun Doğu kesiminde bulunan Müslümanları yenilmekten kurtardı. İsyen haberini alan Rus askerleri Anadolu cephesinden kaçmaya başladı. Savaş alanında yalnızca Rus subayları, Kafkaslardan toplanmış birlikler ve Ermeni çeteleri kaldı.

Doğu Anadolu ve Kafkasya Ermenileri Rusya’nın Erivan eyaletinden ve Doğu Anadolu topraklarından oluşan yeni Ermenistan Cumhuriyeti yarattılar. Bu Cumhuriyet Rus ordularının ele geçirdiği toprakları elde tutmak istese de, bunu beceremedi. Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan’dan ibaret Kafkasya Federasyonu oluşturmak isteği boşa çıktı. Çünkü bu cumhuriyetler arasında toprakla ilgili iddialar vardı.

Böylece Ermenistan Cumhuriyeti, Doğu Anadolu Türkleri karşısında yalnız başına kaldı. Bundan sonraki olaylar, 1915-1916 yıllarının milletlerarası katliam savaşının devamı idi.

Ermenilerin çekilmesi

Daha Osmanlı hücumuna kadar Ermeniler, istedikleri tüm toprakları ellerinde tutamayacaklarını anladılar. Ekser Müslüman ahalinin kaçmasına, çoğunluğun öldürülmesine rağmen, Ermeniler eskisi gibi azınlıkta kalmaktaydı. Bundan başka, Doğunun en büyük ordularından biri olan Osmanlı ordusunun Anadolu'ya gelmesi, kaçılmaz olmuştu. Ermeniler çekildiler. Erkekler, kadınlar, çocuklar Doğu Anadolu'dan Kafkaslara kaçtılar, orada onları açlık ve hastalık bekliyordu. Ermeniler çekilirken Müslümanların evlerini yıkıyor, mahsulü ve kendileri ile alamadıkları her şeyi yakıyorlardı. Bölgede kalan Müslümanlardan Ermenilerin eline geçenler, öldürülüyorlardı. Ermeniler gitdikten sonra sağ kalmış Müslümanlar, doğma yerlerine dönüyorlardı. Şimdi ne Türklerin, ne de Ermenilerin bulunmadığı boş topraklar sahipsizdi. Bölgelerde bulunan az sayıda Ermenilerden yalnız devamlı olarak Osmanlı ordusunun güvenliyi altında olan ve şehirlerde bulunan Ermeniler, sağ kala bildiler.

Kuzey bölgelerinde ve Rus sınırları civarında da Ermeni kuvvetleri, dayanamadı ve Türk ordusu tarafından kolaylıkla ezildi. Ermeniler, yollarda olan her şeyi mahvederek, panik içinde kaçtılar. Yalnız Osmanlı ordusunun hızla ilerlemesi, Müslüman ahalisini kurtardı. Erzincan'a giren Osmanlı askerleri, tüm içtimai, İslam kültür binalarının ve 1000'den fazla evin yıkıldığını gördüler. Yüzlerle öldürülmüş Türk cesedi, Erzincan'ın sokaklarında, daha çoğu su membalarında ve alelacele kazılmış mezarlarda bulundular. Tercan tamamen dinamitlerle tahrip edilmişti. İmparatorluğun Doğusundaki en büyük şehir olan Erzurum'da Osmanlı resmlerinin verdiği bilgilere göre 8000 Türk öldürülmüştü. Rakam, büyütülmüş gibi gözükabilir, ama askerler, kendileri tarafından defin edilmiş her bir cesedi saymışlardı. Daha ilk sekiz gün 2124 erkek cesedi defin edilmişti. Askerler, edep düşüncesinden dolayı, defin edilen kadın cesetlerini saymadılar ve Ermenilerin onlara yaptıklarını anlatmadılar.

Şehirlerde yapılmış vahşilik, aynen köylerde de

yapılmıştı. Ermenilerin çekilme şeritleri, kaçmayı başaramayan Müslüman cesetleri ile dolu idi. Çok az ev kalmıştı ve bir tane bile olsa tam korunmuş köy yoktu. Avustralya'nın düşmanları olan Rusları hiç sevmeyen Avustralyalı gazete muhabiri, şöyle yazıyordu: Ruslar yerli Müslümanlarla kötü davranmıyorlardı, ama onların çekilmesinden hemen sonra Ermeni çeteleri, Türklerin katliamına başladılar. Bölgede olmuş Stefan Eşani yazıyordu: "Yaklaşık her adımda ben, Ermeni vahşiliği ile karşılaşıyordum. Trabzon'dan Erzincan'a ve Erzincan'dan Erzurum'a kadar tüm köyler mahvedilmişti" (4). Rus işgali zamanı kaçmayı başarmış yerli Türkler şimdi yollara dökülmüşlerdi.

Hiç şüphesiz ki, geri çekilme zamanı tutulmuş Ermeniler, Türklerin kaderine uğradılar. Bu iki halk arasında çok fazla olay geçtiğinden, merhamet için yer kalmamıştı. Güney Doğuda olduğu gibi, azı sayıda kalmış Ermeniler için tek kurtuluş yolu, Osmanlı ordusunun güvenliğine girmek idi. Osmanlı resimleri (hem de Türk ordusu), Amerikan misyonerlerine Ermeni öksüzlerini yiyecek ve giyeceklerle teçhiz etmesine karşı çıkmıyorlardı. Ermenilerin, Türk öksüzlerine böyle bir merhameti hakkında hiçbir bilgi yoktur. Türklerin misyonerlerden tek talebi, Müslüman öksüzlerinin de yiyeceklerle temin edilmesi idi.

Ermenistan Cumhuriyeti ve Kars Türkleri

Türkler, yenilmelerini kabullendikten ve müttefikleri ile Mondros barışını (30 Ekim 1918 yılı)

imzaladıktan sonra Ermenistan Cumhuriyeti, geçici olarak savaşlardan kurtuldu. Müttefikler, Rusya'nın eski Erivan vilayetini ve yakın bölgeleri, aynen de Ermeni'lerin istediği Anadolu bölgesinin büyük kısmını kapsayan Büyük Ermenistan yaratmayı karara aldılar. Osmanlı eyaletinin Adana kesiminde bulunan Kilikiya bölgesi, bu bölgeler sırasında olmamalı idi, çünkü artık Fransızlar bu topraklara iddialı idiler. Bunun hemen ardından müttefikler, onların planlarının bozacaklarını ihtimal ettikleri Osmanlı askerlerini ve diğer Türkleri terki silah ettiler.

Ruslar tarafından 1878 yılında Osmanlı İmparatorluğundan alınmış Kars eyaletinde, yerli Türkler, Cumhur Başkanı Vilson tarafından ilan edilmiş ekseriyetin idaresi prensibine dayanarak, kendi hükümetlerini kurmaya kalkıştılar.	 Kars ve bitişik bölgeler
--	--

Ama 1919 yılının 19 Nisanında Kars, Britanya ordusu tarafından tutulmuştu. İngilizler, mülki ve askeri hakimiyeti Ermenilere bırakarak gittiler.

Britanya, Kars eyaletinin Ermenistan Cumhuriyetine dahil edilmesini planlıyordu, ama harpten önceki Rus yazılarına uygun olarak, ahalinin % 50'i Müslümanlar idi. Türklerin, ekseriyetin idaresine teminat veren "Vudro VILSON'un on dört bendi"ne istinadı göz ardı edildi.

İngilizler, Kars Türkleri derhal terki silah edildiler, ama tüm Ermenileri dağ bölgelerinden kovan Dağ Kürtlerini terki silah edemediler. Bu zaman Ermenistan Cumhuriyetinin askerleri, aşağılarda yaşayan Türklerden temizlemeğe başladılar. Buradaki Türklerin kaderi, önceler Doğu Anadolu'daki Türklerin kaderi gibi oldu.

Katliam, hırsızlık, Türklerin evlerinin ve tüm köylerin yıkılması, Kars Türklerini dağlara veya azı sayıda kalmış Osmanlı ordusunun koruması altında olan Güney ve Batıya gitmek zorunda bıraktı. İngilizler, hareket arenasını Ermenilere bıraktılar. Sonuçta, yalnız birkaç Avrupalı oradaki katliamı izleyebildi. Görevi, Osmanlı askerlerinin terki silah edilmesinin kontrolü olan Britanyalı Albay Roulinson, çıkan tüm olayları bizzat görmüştür. O, kendi amirlerine telgraf çekmişti ki, "insanlık adına Müslüman ahalisini Ermenilerin sonsuz hakimiyeti altında kalmasına izin verilmemesi gerekmektedir, onların koşunları disiplinsizdir, onlara gereken kontrol olmadan, bu vahşilikler devamlı sürüyor" (5). Hiç kimse onun uyarısını dikkate almadı. Ama, Osmanlı askerleri Roulinson'un haber verdiği durumları hesaba almaya bilmezdi. Onlar silahlarını vermeye itirazda bulunuyor ve muharebelere hazırlanıyorlardı.

Savaşın bitmesinden sonra Osmanlı ordusu, Kuzey Doğu Anadolu'da kalmıştı. Onlar Türk milliyetçilerinin Doğu ordusunun özeği oldular. Mustafa KEMAL (Atatürk) tarafından yönetilen milliyetçiler, Ankara'da yeni Türk hükümeti yarattılar. Onlar, Anadolu'nun müttefikler arasında bölünmesine karşı çıkıyorlardı. Onların, eski Osmanlı ordusu bölmelerinden, ordudan ayrılmış eski askerlerden ve yerli Türklerden oluşmaktaydı. Bu kuvvetler, Ermeni birliklerine hücum ettiler ve onları süratle yendiler. Şimdi de kaçarak kurtulmak sırası (Erivan eyaletine), Kars Ermenilerine geldi. Türk göçmenleri geri döndüler. Kafkaslar'dan ve Erivan'dan 200 000'den fazla Türk ve diğer Müslümanlar, Ermenilerden kaçarak onlara katıldılar.

Ermenistan ve Azerbaycan

Birinci Dünya Savaşı zamanı Rus askeri kuvvetleri, Ermeniler ve Azerbaycan Türkleri arasında 1905 yılında çıkan çatışmanın tekrarlanmasına yol vermiyorlardı. Ama Rus inkılabı zamanı, Rusya'nın hakimiyeti devrildiğinde, savaş yeniden alevlendi. Azerbaycan'ın en büyük şehri olan Bakı'nın ahalisi, esasen Türk, Ermeni ve Ruslardan oluşuyordu. Kafkaslar'ın bu kısmında petrol sanayisinin gelişmesi sonucunda, Bakı, çok sayılı işçi sınıfının bulunduğu sanayi şehrine dönüşmüştü.

Bundan dolayı, Rusya inkılabı, Kafkaslar'ın diğer bölgelerinden daha çok Bakı'nı etkiledi. Şehir, çoğunluğunu Daşnak Partisi üyeleri ve Bolşeviklerin oluşturduğu inkılapçı hükümet (Bakı Kommunası) yönetiminde idi. Ermeniler ve Bolşevikler anladılar ki, Müslüman Politik Partisinin temsil ettiği Türkler, kendi dindaşlarına, inkılaba olduğundan daha çok yakınlar. Sokaklarda Ermeniler ve Türkler arasında muharebeler başladı, onların bir birine olan nefreti bu muharebeleri daha da şiddetlendiriyordu. Bolşeviklerin Ermenilere yardımı sonucunda, Türkler kolaylıkla yenildiler ve sonuçta katliam olayı çıktı (1918 yılının 30 Mart – 1 Nisan tarihinde). 8000-12 000 arasında Müslüman şehirde öldürülmüş, Bakı'nın Türk ahalisinin yarısı kaçmak zorunda kalmıştı. Osmanlı ordusunun Batı Kafkaslar'a ilerlemesi ile Ermeni kuvvetleri Bakı'nı terk ettiler ve Türkler kısasa kalkıştılar. Eylülün 14'den 15'ne geçen gece yaklaşık 9000 Ermeni

öldürüldü. Osmanlılar 16 Eylülde şehre geldiler ve düzen yarattılar.

Azerbaycan'ın diğer kesimlerinde Azerbaycan Türklerinin durumu, ilk zamanlar hiç iyi değildi. Nispeten iyi silahlanmış Ermeni kuvvetleri, Türk köylerine saldırıyorlardı. Onların amacı, Ermeni sınırlarının genişletilmesi ve güvenliğinin sağlaması için, Türkleri kaçırmaya zorlamak idi. Önceleri onlar, bazı başarılar kazandılar. Amerikan istihbarat kaynaklarının verileri uyarınca, 60 000 Türk öz yurdunu terk etmiş ve 420 Müslüman köyü Ermeniler tarafından yıkılmıştı.

Erivan eyaletinde Ermeni hükümeti, Türklere karşı her zamanki gibi temizleme politikası yürüttü. Kütle halinde katliamlar ve köylerin yıkılması, az sayıda kalmış Müslümanları da kendi topraklarını terk etmeğe zorladı. Münakaşanın sonunda 180 000 Müslüman veya Erivan eyaletinin ahalisinin üçten ikisi ya öldürülmüş, ya da kaçmak zorunda kalmıştı.

1920 yılında Azerbaycan Türkleri öz devletlerini kuvvetlendirdiler. Artık onlar, mukavemet gösterme kabiliyetine sahiptirler. Buna Kuzey Doğu Anadolu'daki Türk milliyetçi kuvvetleri destek veriyorlardı. Onlar, Ermenileri yaklaşık Erivan eyaletinin eski sınırlarında tutuyorlardı. Anadolu, Kars ve Bakı'da olduğu gibi, Ermeni sivil toplum, şimdi de kaçarak kurtulmak zorunda kaldı. Onlar, Ermenistan Cumhuriyetine yönelerek, Erivan Türklerinin yerlerini işgal ettiler. Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler arasındaki münakaşa, sonuçta Sovyetlerin Kafkaslar'ı tutması ile bitti ve 1980

yılında yeniden alevlendi.

Kilikya

Osmanlılar ve İhtilal devletleri arasında yapılan barış anlaşması nedeni ile İhtilal devletleri Merkezi Güney Anadolu'nu (Adana ve etraf bölgeleri) işgal edemedi. Sonuçta orayı Fransızlar işgal etti. Savaşın devam ettiği sırada Osmanlı devletinin bölüştürülmesi ile ilgili yapılan gizli görüşmelerde Fransızlar Kilikiya'nı almak ve böylece onlara düşen Suriya toprakları sınırlarını bir az daha genişletmek istiyorlardı.

Muharebe şartlarına uyarak, Türk ordusu, Fransızlar oraya yaklaşınca Kilikiya'dan çekilmek zorunda kaldılar. Kilikiya'nın işgali sırasında oraya gelen Fransız birliklerinin büyük kısmı Ermeni lejyonları idi. Onların Kilikiya'ya gelmesinin hemen ardından, Türklere saldırılar başlandı. Doğu Anadolu faciaları Kilikiya'da tekrarlandı. Katliam ve yağmalar, Türkleri kaçmaya zorladı.

Anadolu ve öteki bölgelerden kaçmış Ermeniler de Fransız ordusunun Ermeni lejyonları ile birleşti. Bu Ermeniler, önceler Osmanlı devleti tarafından Suriya'ya sürülmüştü. Yalnızca İhtilal devletlerinin gemilerinde 8 000 Ermeni savaşçısı gelmişti. Kara yolu ile gelenlerin sayısı daha fazla idi.

Sonuçta 10 000'le Ermeni savařısı gelerek buradaki binlerle Ermeni savařısı ile birleřti. Ermeni lejyonunun yaptıkları hatta Fransız ve İngilizleri de dehřete dűřürüyordu. Onlar, Kilikiya'daki Ermeni lejyonunu bıraksalar da, Ermeni bölmeleri řeteler halinde toplanıyordu. Katillerin, soygun ve tecavűzlerin sayı artıyordu. Ermeni göçkűnleri, Tűrk evlerini zorla ele geçiriyor ve savařtan önce bu evlerin onların elinden alınmıř olduėunu sylűyorlardı. Bu evlerden bazıları, gerçekten Ermenilerindi. Ama çoėu evler zorla Tűrklerin elinden alınıyordu. Tűrklerin bir çoėunun kendilerinin de her řeyini kaybetmiř göçmenler olması nedeni ile, durum daha da karıřmıřtı. Műslűmanlara saldırma, onların toprak ve malının

elinden alınması kısa bir süre sonra karşı faaliyetlerin başlamasına yol açtı.

1919 yılının kışının sonlarına doğru Kilikiya'da Türk ve Ermeni desteleri faaliyette idi. Her iki deste, sivil halkı katlediyordu.

Ülkedeki, özellikle de köylerdeki anarşiye bakmaksızın, Fransızlar Batıya doğru ilerliyor ve ele geçen yeni toprakları kendi müstemlekeleri sayıyorlardı. Onlar, Maraş'a kadar ilerlediler ve şehri ele geçirdiler. Fransız ordusunun esas kısmı Ermeni ve Senegal müstemleke ordularından oluşmaktaydı. Fransızlar, çok kolaylıkla büyük bir araziye ele geçirdiler, ama Maraş'ta düzenli bir savunmaya rastladılar. Türk milliyetçileri Osmanlı ordusu kısımlarını ve yerli Türklerden oluşan desteleri birleştirerek Maraş'ı geri aldılar. Fransız ve Ermeniler geri çekildiler ve yolları üzerinde bulunan tüm Türk köylerini mahvettiler. Yerli Türkler de ellerine geçen Ermenileri katlediyorlardı. Bu katliamlar, Fransızların Türklerle barış anlaşması yaparak kendi birliklerini Suriya'ya götürdükleri zamana kadar devam etti. Ermeni halkı da onların peşinden gidiyordu.

Fransızların Kilikiya'da yol verdikleri hata, Ermeni birliklerinin burada kullanılması idi. Çünkü savaş bittikten sonra da Ermeni ve Türkler arasında milli mücadeleler devam ediyordu. Fransız generali Gurat, Maraş olaylarını şöyle anlatıyor. Fransız ordusunun çoğunluğu müstemleke yükümlüleri ve Ermenilerden oluşmaktaydı. Taarruz sırasında onlar, ceza yöntemi olarak her şeyi yakıyor ve mahvediyorlardı, Maraş'tan çekildiğimizde ise tüm

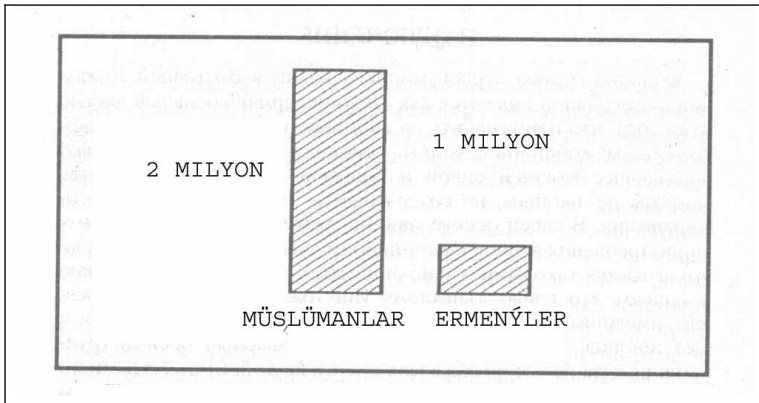
Türk köylerini yaktılar. Belki de Fransızların Ermeni birliklerini kullanması Kilikiya'nın onların ellerinden çıkmasına neden oldu. Çünkü yalnız bu, Türkleri mukavemet ve savunmaya kaldırdı. Önceki 4 yılın tarihi göz önünde bulundurulmakla şöyle denebilirdi ki, artık Türkler ve Ermeniler bir arada yaşayamazlar.

Muharebenin sonuçları

Muharebenin sonuna doğru Doğu Anadolu boş sahralara dönüşmüştü. Ermeniler, Suriya ve Kafkaslar'a gittiler. Türkler, zafer kazandılar. Ama bu çok acı bir zaferdi. Doğu Anadolu'daki çoğu şeyler savaş sırasında mahvedilmiş, en büyük kısmı da Ermeniler geri çekildiklerinde alevlere verilmişti. Yüz binlerce göçkün Müslüman kendi topraklarına döndüklerinde kendi köylerinin ve evlerinin yalnızca harabelerini buldular. Ekinler ve ağaçlar yakılmıştı. Geri dönmüş Müslümanların tarımı kalkındırmak için gereği kadar tohumu ve hayvanı yoktu. Doğu Anadolu'daki şehirler de büyük hasar görmüştü. Örneğin, Van'da ve Bitlis'te nerdeyse tüm Müslüman evlerini yıkmış veya yakmışlardı. Bu şehirlerde nerdeyse sakinlerin % 10'u kalmıştı. Erzurum'dan Kafkaslar'a kadar Ermenilerin çekildiği şerit boyu tüm binaların üçten ikisi yok edilmişti. Bazı bölgelerde zaten hiçbir şey kalmamıştı. Yenilenler, yenilenlerden daha feci durumdaydı. Şöyle ki, Ermenilere Amerika'dan ve Avrupa'dan milyonlarla dolarlık yardım geliyordu. Türklerle ise bir kimse yardım etmiyordu.

İnsani kayıplar

Birinci Dünya Savaşında Ermeni Müslüman mücadeleleri sonucu Doğu Anadolu'da öldürülmüş Ermeni ve Müslümanların sayısını belirlemek imkansız. Bu savaştan önceye ve sonraya ait elimizde bilgiler vardır. Ama, o kadar çok sayıda göçmen kendi topraklarına dönmedi ki, bu yüzden Doğu Anadolu'da ölenlerin sayısını belirlemek mümkün değil. Ama buna bakmaksızın, tüm Anadolu'da kesin hesaplamalar sonucu alınan bilgiler elimizde vardır. Yaklaşık 600 000 Ermeni ve 2.500.000 Müslüman öldürülmüştür. Savaşların cereyan ettiği bazı bölgelerde nerdeyse hem Ermeni, hem Müslüman taraftan bölge sakinlerinin nerdeyse yarısı öldürülmüştür. Ayrı ayrı bölgeler üzere Ermenilerin ölü sayısını belirlemek mümkün değil. Ama kesin olarak söyleyebiliriz ki, Van bölgesinde Müslüman ahalisinin sayı muharebenin sonunda % 60 azalmıştı. Böyle bir durum, muhakkak ki, Ermenilerde de olacaktır.

Osmanlı devrinde Anadolu'da insan itkileri 1912-1922'nci yıllar

Doğu Anadolu'daki muharebeler, tarihin en acımasız muharebelerindendir. Birinci Dünya Savaşında Anadolu'daki insan itkileri aynı savaşın Fransa, İngiltere ve Almanya gibi devletlerde görülen itkilerden 25 defa çoktu. Eğer Avrupa'da Birinci Dünya Savaşına acımasız savaş deniyorsa, o halde Anadolu'da buna hangi ismin verilmesi gerekiyor? O zamanların vahşetlerini düşünmek bile çok zor. Her iki taraf öylesine feci durumda bulunmuştur ki, onlardan kimin durumunun daha feci olmasını belirlemeye kalkışmak terbiyesizlik gibi gözüküyor.

Ahalinin büyük göçleri

1922 yılında Müslüman ve Ermenilerin büyük göçleri bitti. Çerkez, Abhazya, Lazistan ve Erivan bölgelerinde önceler sakinlerin büyük kısmı Müslümanlar olmasına rağmen, şimdi Rus ve Ermeni toprakları olmuşlardı. Ermenilerin 1000 yıllar boyu yaşamış oldukları Anadolu'da şimdi Ermeni yoktu. Yüz yıl içinde iki milyondan fazla Müslüman, Kırım ve Kafkaslar'dan Osmanlı İmparatorluğuna göçmüştü.

550 000'den fazla Ermeni, Anadolu'dan Kafkaslar'a göçtü. Kafkaslar'ın kendisinde de Ermenistan'dan Azerbaycan'a ve Azerbaycan'dan Ermenistan'a milletlerin büyük akımı oldu. Toplu şekilde yapılan veya yaptırılan bu göçmeler binlerce Müslüman ve Ermenilerin hayatına mal oluyordu. Sakinlerin

değiştirilmesi, insanlığa çok pahalıya mal oldu.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşının Doğu Anadolu'daki olayları, "Ermenilerin genositi" kimi gösteriliyor, çünkü toplumlararası savaşta yalnız bir tarafın ilgi alanı göz önünde bulunduruluyor. Genosit – bu, yalnızca kudretli kuvvete sahip ve çok değerli propaganda vasıtası değil, hem de doğru olmayan bir çok açıklamaları ihtiva eden bir kavramdır. Aslında genosit, öldürme olayıdır. Her hangi bir insan grubunu bu veya şu gruba, düşünceye malik oldukları için öldürmektir. Ama Doğu Anadolu'da bulunan grupların bir birini karşılıklı olarak öldürmesini, açlık ve hastalıktan ölmesini, bu kavramın manaları içine koymak mümkün değil. Eğer Anadolu'da genosit olduysa, bu genosit her iki grup tarafından gerçekleştirilen, bir birine ölüm arzu eden grupların katıldığı olay gibi ele alınmalıdır. Ermenilerin ve Türklerin bu tarihini tüm insanlığın faciası olarak araştırmak ve bu zaman propagandacı amaçları bir tarafa bırakmak daha faydalı olurdu.

Anadolu'da çıkan olaylar, insanlığın tarih boyu baş gösteren en feci olaylarıdır. Onun kökleri çok eskilere Rus istilalarına, milliyetçiliğe ve din ayrılıklarına kadar uzuyor. Bu olayların gerçek suçlusu gözünde, ele geçirdiği topraklara hiçbir doğal hakları olmayan Rus devletinin; çoğunluğun yönetim haklarını ilan eden Fransız, İngiliz ve Amerika devletlerinin görülmesi gerekiyor. Osmanlı devleti de, kendi imparatorluğunu Rusya'dan koruyacak kadar güçlü olmaması, kendi halklarının

bir birine saldırmalarının önüne geçemediği için suçludur. Ermeni milliyetçileri ise, kendi ideolojilerini gerçekleştirmek amacıyla kendi milletini ölümlere sürüklemeleri nedeni ile suçludur.

Bu bölümde “Ermeni katliamı” veya “Ermeni genositi” adı verilen olayların tarihi açıklaması verilmektedir. Ama şunu özellikle vurgulamak gerekiyor ki, Ermenilerin toplu şekilde öldürülmesinin olmadığını iddia etmek, Türklerin toplu şekilde öldürülmesinin olmadığını iddia etmek kadar yanlış ve sahte olurdu. Doğu Anadolu ve Kafkaslar’ın Güney kesimlerinde baş gösteren insan ölümleri olayları, dünya ve vatandaş savaşlarının sonuçlarıdır. Şu ve bu taraftan milyonlarca insan, kendi evlerinden kaçmak zorunda kalmıştı ve onların çoğunun kaderine açlık, hastalık ve zulümlerden ölmek düşmüştü. Türklerin ve Ermenilerin politik amaçlarının da araştırılması gerekmektedir. Ama, onlar, insanlığın çekmiş olduğu bu derin acılarla mukayesede çok önemsizdir. Yalnızca Ermenilerin çektiği azapları araştıranlar, kendi milliyetçi görüşlerini öne sürmekteler ve onlar, tarihi sahteleştiriyorlar. Aslında bu tarih, ister Türk, isterse de Ermenilerin, genelde ise tüm insanlığın çektiği azaplar gözünde görülmelidir.

BAŞLICA NOKTALAR

1. Osmanlı İmparatorluğunda Birinci Dünya Savaşı sırasında çıkan olaylar, uzun yıllar milliyetçi bakış açısından anlatılmış, gerçek tarihi olaylar gözünde görülmemiştir. Ama aslında bu olaylar,

farklı zamanlarda ve yerlerde gerçekleşmiş olaylara çok benzemektedir. Tarih boyu savaşlar sırasında partizan bölmelerinden faydalanmak ve onların yardımıyla askeri ve devlet faaliyetlerini, komünikasyonlarını yok etmek amacı gütmüştür ve savaşın bir bölümü gözünde görölmüştür. Ermenilerin Doğu Anadolu'daki faaliyetleri bu şekilde açıklanabilir ve Ruslar bunun aynen böyle olduğunu iddia etmekte. Osmanlı devleti tarafından Ermenilerin göçürölmesi de klasik savaş kurallarından biridir. Yakın Doğu devletleri, binlerce yıl bu yöntemi uygulamışlar. Küçük çapta göürmeler ağdaş partizan desteleri ile savaşın yöntemi olarak bu gün de kullanılmaktadır. Afrika'daki, Güney Doğu Asya'daki, Balkanlar'daki ve öteki yerlerdeki partizan savaşlarında aynı olayları görüyoruz. Böyle göürmelerin başlıca amacı, partizan birliklerinin yerel desteklerini yok etmektir. Osmanlı İmparatorluğunun Doğusunda da aynı yöntemler uygulanmıştır. Böylece sözü geçen klasik savaş yöntemleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında hem Türkler, hem de Ruslar tarafından uygulanmıştır.

2. Osmanlı devletinin göçürme ile ilgili kararını eski zamanlardan bu güne kadar eleştirilmektedir. Ama Osmanlı devletini eleştirenler, gerçek tarihi olayları göz ardı etseler de, milliyetçi düşünce tarzına malik kişiler olsalar da, bu eleştirinin gerçek esasları da var. Çünkü Osmanlı devleti kendi vatandaşlarını, güvenliği hak eden Ermenileri koruyamadı ve bunu inkar etmiyor. Ama Ermenilere

karşı cinayet işlemiş binlerce Türklerin ve öteki Müslümanların tutuklanması, hapse atılması, Osmanlı devletinin Ermeni ahaliyi korumak amacıyla kanuni yöntemlere baş vurmuş olduğunu göstermektedir.

Sorunun öteki bir tarafına nadiren değinilmektedir. Daşnaklar gibi Ermeni inkılapçı grupları bu gün de Ermeni halkının gerçek temsilcileri olduklarını iddia etmekte. Hiç şüphesiz ki, Doğu Anadolu'da Türklerin ve Kürtlerin toplu şekilde katledilmesinin teşkilatçıları onlar olmuşlar. Osmanlılar, Ermenileri göçmeğe zorladığı gibi, onlar da Müslümanları göçmeğe zorluyorlardı. Ama Türklerden farklı olarak Ermeniler, Türkleri düşman gözünde görüyorlardı ve tabii ki, onların güvenliği ile ilgili her hangi bir tedbir almayı bile düşünmüyorlardı. Azınlığı böyle bir bilgi hiçbir resmi belge, kaynak veya membalarda bulunmamıştır. Müslümanlara saldırmasından dolayı her hangi bir Ermeni'nin Ermenistan devleti tarafından tutuklanması veya suçlanması ile ilgili her hangi bir bilgi yoktur. Ama bu konuya nerdeyse önem verilmiyor ve çoğu kez göz ardı ediliyor.

3. Birinci Dünya Savaşında Doğu Anadolu ve Kafkas'larda çıkan olaylar, tarihi gerçekler dışında gerektiği gibi anlaşılamaz. Tarihi kökleri bilinmeyen bir çok politik olaylara, gerçek mana verilemez. Almanya milliyetçiliğinin gelişme tarzı bilinmeden Versal anlaşması araştırılmadan İkinci Dünya Savaşının başlama nedenlerini belirlemek çok zordur. Ama buna rağmen, "Ermeni meselesi" ile

ilgili kitap veya derslik yazarlar tarihi köklerini araştırmadan yalnızca Ermenilerin kaderini yazıyorlar ve hatta bu savaşın yalnızca bir tarafına Ermenilerin öldürülmesine yönelik araştırma yapıyor, Türklerin öldürülmesini göz ardı ediyorlar. Ermenilerin veya Türklerin suçu ile ilgili son kararın ne olmasına bakmaksızın, münakaşanın tarihi köklerini ve gerçek olayların yarısını göz ardı etmek doğru değil.

ALTINCI BÖLÜM AMERİKALILARIN GÖRÜŞLERİ

Yanlış düşünce tarzlarının etkisi

Önceki bölümlerde birçok okurların bilmediği bakış açıları verilmiştir. ABD ve Kanada'da Ermeni

Türk mücadelesi, yalnızca, bir savaş gözünde görülmekte ve bu savaşta Ermenilerin Türkler tarafından öldürüldüğü vurgulanmaktadır. Bir çok Amerikalılar, belki de onların çoğunluğu Ermenilerin faciasını duymuş, ama onlar nerdeyse Türklerin faciasını bilmiyorlardır. Bilim adamları, Türkler ve Ermenilerle ilgili bu bakış açılarına karşı koymuş, ama onların bilimsel araştırmaları toplumun düşünce tarzına yol bulamamıştır. Neden Amerikalılar Ermenilerle ilgili yalnız iyi şeylere ve Türklerle ilgili yalnız kötü şeylere inanmak istiyorlar? Bu sorunun cevabı eski tarihlerde Müslümanlar ve o sıradan Türklerle ilgili oluşmuş yanlış düşünce tarzlarıdır.

Amerika’da Türkler ve diğer Müslümanlarla ilgili düşünce tarzları

Türklerle karşı olan önyargılığın derecesinden emin olmak için, sözlüye bakmak yeterlidir. “Türk” kelimesi, lengistik grup, Türklerin yaşadığı arazi açısından basit şekilde izah edildikten sonra, İngiliz dilinin farklı sözlüklerinde Türk kelimesi “kaba, acımasız, tiran” gibi anlamlarda açıklanmıştır. Sözlüklerde verilen bu açıklamalar, toplumsal kültürü yansıtmaktadır. 20’nci yüzyılda öteki halklar ve milletlerle ilgili kötü düşünce tarzları Amerika’da eleştirilere maruz kaldı, ama Türk kelimesi ile ilgili bu açıklamalar bir türlü düzeltilmedi. İnsanların bilincinde Türk kelimesi “kötü delikanlı” sembolü olarak kaldı. Hatta Bitls de “Sarı Submarin” filminde Türkleri barbar, vahşi gibi vermiştir.

Kısacası, “Türk” kelimesi “kötü” sözü ile eş

anlamda kullanılmaktadır. Ama Türkiye'ye gelenler onların hiç de kötü, vahşi, hınzır olmadığını görüyorlar. Maalesef Türklerle ilgili bu kötü düşünce tarzı, yüzlerle yıl önce oluşmuş ve bugün de aynı şekilde devam etmektedir.

Etnik ve dini stereotipler

Türklerle ilgili yanlış düşünce tarzının oluşmasının nedeni, etnik stereotiplerin oluşturulması ile bağlıdır. İrlantlar, Polonlar, İtalyanlar, Yahudiler, Meksikalılar, Nigerler ve öteki halklar da yanlış stereotip oluşturması sonucu kötü muamele görmüşler.

Halklarla ilgili stereotipler, adeta, kolay bulunan bilgi esasında oluşuyor. Bilgi az olduğunda veya gerçek bilginin yerini yalanlar aldığında, adeta, stereotipler eksi olmaktadır. Bunun en açık örneği, harp sırasında yapılan propagandadır. Savaş sırasında düşmana nefret duygusu yaratmak isteyen devletler, karşı tarafla ilgili hiçbir iyi şeyin söylenmesine yol vermiyor. Adeta, düşmanla ilgili gerçek veya uyduruk pislikler basınlarda yayınlanıyor. Böyle durumda insanlar, yalnızca bulabildikleri bilgi esasında fikir oluşturuyor ve adeta eksi stereotipler ortaya çıkıyor.

Bazen devlet propagandası olmadan da böyle stereotipler oluşturulabilir. Örneğin, XIX yüzyılda Amerika Hinduları ile ilgili böyle stereotipler oluşturulmuştur. Askerler veya yeni gelenlerin onları öldürmeleri ile ilgili basında hiçbir bilgi verilmemesine rağmen, Birleşik Devletlerin Doğusunda yaşayıp hiçbir zaman Hinduları

görmeyen kişilerde de Hindularla ilgili aksi stereotipler oluşmuştur.

Türklerle ilgili aksi düşünceler, uzun yıllar boyu oluşmuştur. Her zamanki gibi, bu da yarı gerçeklerden, eski düşünce tarzlarından ve gerçeğin bilinmemesi nedeni ile ortaya çıkmıştır. XIX yüzyıllardan gelen bazı düşünce tarzları, günümüzde bir kadar yumuşamış, bazıları ise ortadan kaybolmuştur. Türklerle ilgili yanlış düşünce tarzlarının ortadan kaldırılması daha zordur. Bu düşünce tarzı, Nijer, Hindu, Polonyalı, yada İrlant'la ilgili olduğu kadar yanlış olmasına bakmaksızın, onun önüne geçmek çok zordur. Çünkü sözü geçen halklar, Amerika'da yaşamaktalar. Kendi komşusu ile ilgili kötü fikirler, yıllar sonra kolaylıkla değişebilir. Ama Türkler Amerika'da yok denecek kadar az ve onlarla ilgili stereotiplerin ortadan kalkmasına neden verecek komşuluk veya öteki ilişki hala yok. Türklerle ilgili kötü stereotipin ortadan kalkmasının zorluğunun nedenlerinden biri de, bu stereotipin daha eski zamanlarda oluşması ve Hristiyan olmayanlara nefret hissi ile karışmıştı.

“Korkunç Türk”

Orta çağda İslam, Avrupa'da olduğu gibi, Yakın Doğuda da Hristiyanlık ile rekabet ediyordu. İslam dininden korkuyor ve onu Hristiyanlığın düşmanı gözünde görüyorlardı. İslam'ın Avrupa'da kötü algılanmasını tekrarlamaya gerek yok. “Korkunç Türk” düşüncesi İslam dininin etkisi altında oluşmuştur. Türklerin Yakın Doğuya gelmesinden yüzlerce yıl önce Müslümanlar, artık Hristiyanlığın

düşmanı gözünde görülüyordu. Haç yürüyüşleri sırasında, yani Müslümanlığın Hristiyanlığa düşman olduğu bir zamanda Türkler, İslam dini uğrunda savaşılan en kuvvetli savaşçılar olmuş ve bu nedenle Hristiyanlığın en korkunç düşmanı kılığına sokulmuştur.

Osmanlılar Hristiyan devletlerini ele geçirdikçe bu düşmanlığa bir korku daha karışıyordu. Türkler, İslam dünyasının lideri idiler. Onların Avrupa ülkelerindeki başarıları, Avrupalılarda büyük korku oluşturmıştı. Martin LÜTER ve Roma papasının ortak düşünceleri yalnızca, Türklere nefretlerinde idi. 300 yıl süresince Türkler, Avrupa için tehlike olmuş ve bu süre Türklerin en kötü düşman olması ile ilgili fikirlerin oluşmasına yetmiştir. Stereotip adeta böyle oluyordu – bıyıklar, fes, öfkeli bakış, kadını veya çocuğu hançerle öldürmeye hazır olma. Anne babalar “Türk” deyerek, onları dinlemesi için çocukları korkutuyorlardı (Eğer yaramazlık etsen, Türk gelir ve seni alır). Türkler, kötü tasvirler yaratmak için en kolay suret idiler. Örneğin, “Otello”da ŞEKSPİR “fes giymiş öfkeli Türk”ten söz ediyor. Kiliselerde “Korkunç Türk”ün getirdiği felaketten kurtulmak için dualar ediliyordu.

Türklerin Avrupa’nı işgal etme tehlikesi yok olduktan sonra bile, uzun yıllar Türklere böyle kötü münasebet devam etmekte idi. Belki de Türkün korkunç sureti Doğu düşünce tarzının ihtiyaçlarından biri idi. Türkler, yalnızca korkunç insanlar değil, aynı zamanda duygusal, her zaman yanı başlarında dans eden köle kızların olduğu çok zengin kişiler olarak düşünülmüşler. Bu, yalnızca

politik yazılara değil, aynı zamanda romantik edebiyata ve öteki güzel sanat eserlerine de yansımıştır. Örneğin, Fransız romantizm sanatçısı Ejen DELAKRUA kendi “Heos’ta katliam” eserinde böyle bir suret yaratmıştır. Burada Türk ile ilgili düşünce tarzı tam olarak yansıtılmıştır: Başında fes, anlamsız ve korkunç yüz çizgileri olan, elinde eğri kılıç tutan, önündeki çaresiz, günahsız Hristiyan bayanı her an parçalamaya hazır olan Türk resmi vardır. Bu bayan, elleri ile kendi elbiselerini öyle kaldırmış kimi, onun tüm kadın güzellikleri çekici bir tarzda görölmektedir. Bu resimde korkunç manzara karşısında Hristiyanlığın isyana çağırışı verilmiştir (bu resim aslında ressamın meşhurlaşması ve var devlet kazanması amacıyla yapılmıştır. O zamanların insanları aynen böyle manzaraları görmek isterlerdi).

XIX YÜZYIL

Ermeni meselesi ile ilgili görüşlerin oluşmasına XIX yüzyılda mevcut olan kültürel eksi stereotipler kendi etkisini gösterdi.

Amerika’da Türklerle ilgili düşünce tarzının oluşmasına da Türklere önyargılı yaklaşmanın büyük etkisi olmuştur. Ermeni Türk mücadelesinin nerdeyse yarısı, ile ilgili bilgi Amerika’ya misyonierler tarafından verilmiştir. Bu misyonierler sürekli olarak Ermenilerin feci durumlarını anlatıyor, Türklerin de, Müslümanların da aynı durumda olması ile ilgili bir şeyler söylemiyorlardı. Onların çok az bir kısmında Ermeni isyancıların olması veya Müslümanlar arasında da ölüm veya katliam yüzdelerinin yüksek olması ile ilgili bilgi veriliyordu.

Bu verilere göre, Müslümanların durumu çok iyi idi, feci duruma düşen yalnızca Ermeniler idi. Bu verilerin niçin bu kadar önyargılı veya kasıtlı şekilde yazılmasının sırrı belki de hiçbir zaman açılmayacaktır. Belki onlar, etrafta olanları göremiyorlardı ve belki de Müslümanlar arasında onların tanıdıklarının, arkadaşlarının az olması bunun nedeni idi. Ama onların bu olayları görmemiş olması imkansız.

Bunun dışında XIX yüzyılda Amerikalılar, öteki halklara ve milletlere yukarıdan aşağı bakıyorlardı. Türkler de Japonlar, Çinliler, Hindular, Meksikalılar, Afrikalılar ve ötekiler gibi küçümseniyor, onların hiçbir medeni gelişiminin olmadığı düşünülüyordu. Türklerin zengin şiir yaratıcılığı Amerikalılara belli değildi ve onlar onu yok sayıyorlardı. Son yıllarda dünya müzelerinde Osmanlı eserlerinin sergilenmesine rağmen, Türkiye’de medeniyetin gelişmiş olmaması düşünülüyordu. Osmanlı imparatorluğunun dünyanın nerdeyse yarısını yönetmesine rağmen, Osmanlı’da devlet kuruluşunun olmadığı düşünülüyordu. Osmanlı İmparatorluğunun Müslümanları, dine kapılmış cahiller gözünde görünüyor ve her zaman öteki dinlere düşman olan kişiler gibi nitelendiriliyorlardı. Ama aslında Müslüman dini öteki dine inananlara Hristiyanların kendisinden çok yaşama hakkı veriyordu. Örneğin, Hristiyanlar İspanyol’u ele geçirdiklerinde tüm ahalini Hristiyan etmeye kalkıştılar ve bu zaman İspanyol’dan kaçan Yahudileri Osmanlı devleti kabul edip kendi İmparatorluğunda yerleştirdi.

XIX yüzyıl Amerikalıları, Türk şiiri, sanatı, devleti ile ilgili çok az şeyler biliyordu. Ama onlar yalnızca gazetelerde okuduklarına dayanarak, Türklerin kötülükleri ile ilgili iddialı fikirler öneriyor ve böyle fikirleri destekliyorlardı. Artık dediğimiz gibi bunun nedeni Amerika'da oluşan fikirlerin misyonerlerin vermiş olduğu bilgilere, Ermeni kaynaklarının ve Türklerle düşman olan öteki milletlerin verdiği bilgilere dayanıyordu. Daha bir neden olarak, Amerika toplumunun kendisi gösterilebilir. Şöyle ki, onlar Türklerle ilgili yalnızca kötü şeyleri duymak istiyorlardı.

Amerikalı Ermenilerin rolü

Amerika'nın Hristiyanlarla ilgili yalnız iyi olanlara inanmak meykinden başka, Türklere nazaran Ermenilerin öz versiyonlarını inandırma için daha büyük iki avantajı vardı. Birincisi, Amerika'nın büyük şehirlerinde onların diasporaları vardı, XIX yüzyılın ikinci yarısında Ermenilerin büyük kısmı Amerika'ya göçmüştü. İkincisi, Amerikan misyonerlerinin verdiği bilgiler, ABD'de Ermeniler için çok iyi şartlar oluşturmuştu.

Amerika mültecileri bu ülkede etkili kolonyalar oluşturmuştu ve bu kolonyaların sözünü, birkaç büyük Amerikan şehirleri, aynen de Newyork ve Boston gibi şehirler tutuyordu. Onların mektupları, sürekli olarak gazetelerde basılıyordu, Ermenilerin bakış açıları Amerika okurlarına ulaştırılıyordu. Türk mültecilerinin ise, Amerikan redaktörlerine ve kongre üyelerine ulaşmasına olanak sağlayan böyle bir grupları yoktu. Uzun zaman boyunca Amerikan

cemiyeti, yalnız Ermenilerden duyduğunun etkisi altında idi. Geçen yüzyılın yirminci yıllarında basın mensupları, Ermenilerin düşüncelerini yalnız mektupların basılması ile yayınlamıyordu, hem de onların bakış açılarını başlıca makalelerde savunuyorlardı, musahabe almak için Ermeni lobisinin liderlerini arıyorlardı. Ermeni cemiyetinin Amerika'da anlattıkları, Amerikalıların hem Müslümanlar, hem de Türklerle ilgili fikir ve düşüncelerine tam uyuyordu. Onlar, Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilerin yaşam tarzını, Amerikalıların din adamlarının hayat tarzı ile ilgili düşüncelerine uyduruyorlardı.

Nadiren bu veya şu redaktör, idealize edilmiş bu düşünce tarzının yanlış yönlerini göstermiştir. Çoğu zaman Ermenilere kendileri ile ilgili istedikleri şeyi konuşmaya izin veriliyordu. Ermeniler, kendilerini "Doğunun yankileri" adlandırıyor, kendilerinin becerililiklerini, Protestan olmalarını (Ermenilerin çoğu Protestan değildiler) vurguluyor, Ermeni kadınlarını, iyilikçi, temiz, namuslu aile canlı göstermek için çaba harcıyorlardı. Misyonerler, Ermeniler hakkında yazarken, yine de Ermenilerin fikirlerini göz önünde bulunduruyorlardı. Böylece Amerika'da Ermenilerini imajı, Ermeniler ve onların arkadaşları tarafından oluşturuluyordu.

Türklerden kimse kendileri ile ilgili bir şeyler konuşmalarını istemiyordu ve onlara böyle bir olanak tanınmıyordu. Onlarla ilgili yazıları, ya Ermeniler, ya da Hıristiyan din adamları yazıyorlardı. Ermenilerin kendileri ile ilgili fikirlerden farklı olarak, onların Türklerle ve İslam'la ilgili fikirleri, hiç de

dostçasına değildi, hatta bitaraf bile değildi, açık gözüken nefret şeklinde idi. Türkler, adeta fanatik Müslümanlar gibi gösteriliyorlardı. Faktik olarak matbuatta “Türk” veya “Magometanen” (Müslümanların yanlış ismi) gözüktüğü andan itibaren, onlarla ilgili hemen hemen her zaman “fanatik” ve ya “fanatik olan” gibi kelimeler yer alıyordu, hatta “acımasız” ve “katliama hevesli” gibi diğer klişeler bile kullanılıyordu. Sık sık böyle bir fikir pekiştirilirdi ki, İslam’ın akidelerinden biri, Hristiyanların mahvedilmesine çağırıştır. Bu yalan bilgiler, çok nadiren şüpheye neden oluyor ve yalan olduğu kanıtlanıyordu. Böylece, cemiyet Türklerin iyi Müslüman olduğundan ve dini borçtan dolayı onların Hristiyanları öldürdüğünden emindi. Ermenilerin, Müslümanlarla ilgili verdiği bilgilerin sonucu olarak, Müslümanların Hristiyanları öldürmesi hakkında fikirleri daha inandırıcı sayılıyordu. Hristiyanların Müslümanlara karşı olan vahşiliyi gölgede kalmıştı. Ama bunlar hakkında konuşulsa bile, bunlar çabuk unutuluyordu: Ermenilerin vahşiliyi ise kanuni ve özgürlük savaşı gibi değerlendiriliyordu. Böylece, Amerika’da Türklerle ilgili düşünce tarzı, Türklerin düşmanları tarafından oluşturuluyordu.

Ermeniler, Amerika’da ve Doğu Anadolu’da, Osmanlı devletinin Ermenileri katliam etmek gibi bir planı olduğunu tekrarlamaktan usanmıyorlardı. Böyle bir fikir vurgulanıyordu ki, milletlerarası savaş sırasında hakimiyette olan sultanın ve onun hükümetinin Ermenilerin kütle halinde öldürülmesi hakkında emirleri olmuştur.

Esassız olarak tüm Hristiyanları öldürmekle ilgili Osmanlı hükümetinin planının olduğunu iddia etmek, bu türlü fikirlere tam uyuyordu. Osmanlı hükümeti ve resmilerinin tüm Hristiyanları öldürmek amacına yönelik planlama yapmasında suçlandırılması, cemiyetin kafasında çok iyi bir zemin bulmuştu, yani, toplum, dindar Müslümanların, Hristiyanları sadece onların Hristiyan oldukları için öldürdüklerine inanıyordu. Ermenilerin öldürülmesinin, bazı gazetelerde gösterildiği gibi, Müslümanların Ermeni çeteleri tarafından öldürülmesinden sonra başladığı gerçeği hiç dikkate alınmıyordu. Türklere karşı olan tüm suçlamalar, uygun görülüyordu. Örneğin, daha bir komik olay, Amerika Ermenileri, Osmanlı İmparatorluğunu Ermeni inkılapçı partisi olan "Gnçak" partisinin teşkilinde bile suçluyorlardı. Bu kimi yollarla Ermeniler, böyle bir fikir oluşturmak amacındaydılar ki, Osmanlılar, Ermeni inkılapçı çetelerini, Ermenileri öldürmeğe bahane bulmak için kendileri teşkil ediyorlardı.

Amerika'daki Ermeni cemiyeti, kendi milletinden olan inkılapçıları iyice destekliyordu. Zaman zaman Amerika Ermenileri, Ermeni inkılapçılarının şiddet yöntemlerini pisleseler de, bunun ardından onların "erkekliği", "namusluluğu", "samimiliği" hakkında konuşuyor, onları "vatansever" ve "iyi eğitilmiş" kişiler olarak gösteriyorlardı. Bir kısım Ermeniler ise, inkılapçıları açık şekilde destekliyor ve Osmanlı hükümetine karşı kullanılan her türlü usulü haklı görüyorlardı. Daha sonra basında ve okurlar arasında şöyle fikir oluştu ki, Osmanlı hükümeti

“caniler sürüsüdür...”, canilere karşı ise tüm yöntemler uygundur” (7). Böylece, Ermeniler, Amerika’da bulunmalarını ve oradaki etkilerini kullanarak bu Yakın Doğu münakaşasını ABD’ye taşıdılar.

Yaranan durumda, yalnız bir devlet ABD’de kendi haklarını savunmak imkanına sahipti. Ama buna rağmen, Amerikan gazete ve dindarlarının desteği olmadan, Ermenilerin sesi duyulmaya bilirdi.

Din adamlarının rolü

Bu kitapta gösterilen tüm fikirlerden en zor olanı, din adamlarının yaptıkları yanlışları göstermektir. Tabi ki, XIX yüzyılın din adamlarının bu günkü din adamlarından farklı olmamasını düşünmek yanlış olurdu. Bugünkü, din adamları ırkçılığı karşı her türlü savaşın ön sıralarındalar, tüm insanlığı kardeşliğe davet ediyorlar. Bugün Türkiye’deki ve Yakın Doğu’daki tüm misyonerler, Müslümanlardan hoşlanıyor ve onları herkesten daha iyi anlıyorlardır. Bu misyonerleri de yüz yıl önce olduğu gibi aynı kiliseler gönderiyor. Ama yüz yıl önce her şey çok farklı idi. Kendi dini vazifelerine rağmen, misyonerler kendi çağlarının evlatlarıdır. Onlar geçen yüzyılda yetişmişler ve o zamanın yanlış düşünceleri onların kafasında yer almıştır. Diğer dinlerden olan kişilere saygı duymak yerine, onların Hristiyan dinine olan bağlılığı, bu kişilerde öteki dinlere mensup olanları önyargılı karşılamaya alıştırmıştı. Misyonerler Doğu Anadolu’da baş gösteren olayları tarafsız şekilde algılamayı da

becerememişler. Onlar her zaman Hıristiyanlığın daha iyi bir din olduğunu ve aynen de Ermenilerin daha iyi ırk olduğunu düşünmüş ve tabii ki, bu düşünce tarzları onları yanlış yollara sürüklemiştir. Bunun dışında misyonerlerin Ermenileri desteklemek için öteki bir nedenleri de vardır. Onların Doğu Anadolu olayları ile ilgili verdiği bilgiler her zaman Amerika misyonunun amacının Ermenileri desteklemek olduğu düşüncesi idi. Ermeniler olmadan Protestan kilisesinin Osmanlı İmparatorluğunda mevcutluğu bile onlar için imkansız bir şeydi ve bu nedenle, yani Anadolu'nun öteki millet ve halklarından farklı olarak yalnızca Ermenilerin bu dini kabul etmesi misyonerleri bu yola itiyordu. Bu denilenler yalnızca Müslümanlarla ilgili olmayıp, Yunan, Yahudi gibi kendi dinlerini atıp misyonerlerin yaymak için uğraştıkları dine gelmeyen öteki halklara da aitti.

Misyonerlerin Ermenilerden asıllılığı, tabii ki, onları yaklaştırmış ve misyonerlerin Ermenilerin yaptıkları işlere kolaylık sağlamasına neden vermiştir. Ermenilerin durumu ne kadar iyi olsa, misyonerlerin de Doğu Anadolu'daki durumu o kadar iyi olmuyordu. Ermeni isyanı başladığında buralarda misyoner faaliyetinin son bulacağı tehlikesi ortaya çıktı. Bundan dolayı, misyonerlerin verdiği bilgilerde Ermenilerden ölü sayısı miktarı şişirtiliyor, Müslümanların öldürülmesi ise göz ardı edilerek bununla ilgili hiçbir bilgi verilmiyordu. Tıpkı isyancılar gibi misyonerler de Avrupa'nı Ermenileri desteklemeğe çağırıyordu.

Protestan din adamları büyük etki ve

avantajlarına dayanarak, Amerika'da Ermenilere en büyük destek veren kurum haline gelmiş, "Doğu sorunu"nun Ermeni ve misyoner bakış açısından basında verilmesine, reklam olunmasına olanak sağlamıştır. Din adamlarının bilgi aldığı biricik kaynak Osmanlı İmparatorluğundan gelmiş misyonerler ve Ermeniler idi. Öteki kaynakların olup olmamasını şimdi belirlemek çok zordur. Çoğu kez din adamları yayınladıkları bilgilerin kaynağını göstermeye bile gerek görmüyor, yalnızca "Doğruluğu garanti edilebilir gerçek kaynaklara" dayandıklarını söylemekle yetiniyorlardı. Misyonerlere her kesin inanmasının nedenlerinden biri de, bu misyonerlerin "Amerika toplumunun en iyi kesimlerinden olması" idi. Aslında ise misyonerlerin verdiği bilgilerin doğruluğuna inanmamak için bir çok nedenler vardı.

O zamanlar Protestan kiliseleri ve bu kiliselerin din adamları şimdi olduğundan daha çok hakimiyet ve salahiyyete maliklerdi. Din adamlarının mektupları, bilgileri, nutukları din toplantılarla ilgili bilgiler gazetelerin baş sayfalarında savaş ve seçim haberleri ile aynı sırada durmakla çok önemli yer alıyordu. Televizyon ve radyonun olmadığı bu dönemlerde binlerce insan din adamlarının Türkleri farklı toplantılarda suçlamasını çok büyük ilgi ile dinliyordu. Osmanlı İmparatorluğunda durumun zorlaştığı zamanlarda böyle toplantılar her hafta oluyordu. Kendinin din adamı olduğunu iddia eden profesör Skaff, 1978 yılında Newyork'ta çok önemli bir cumartesi toplantısında genel fikri özetleyerek şöyle diyordu: "Korkunç Türk, ülkeyi sefalete soktu.

Türkün Avrupa'da ne işi var? O, hiçbir zaman Avrupalı olmamış, yalnızca kendi çadırını Konstantinopol'da kurmuştur (Bu fikrin kendisi çok gülünçtür. Çünkü Türkler kendi çadırını Konstantinopol'da 1453 senesinde kurmuştur ve bu güne kadar da orada bulunmaktalar ve bu süre Amerika'nın devlet olarak yaratılma süresinden 4 defa çoktur. Profesör Skaiff ve onun hemfikirlerinin aklına bile gelemezdi ki, onların kendisinin Yeni Dünyada bulunmasını bir kimse istemiyor. Bunun dışında onlar, asırlarca bu toprakta yaşamış yerli halkları nerdeyse, yok etmişler.).

Skaiff öteki halkları kimin yönetmesinin gerektiğini açıklıyordu. Türkleri kınamasının hemen ardından İngiltere'nin Hindistan'ı yönetmesinin iyi bir hal olduğunu söylemiştir: "Bizce, bu, Hindistan halkı için mümkün olabilecek en iyi şartları oluşturmuştur. İngilizler yarım medeni halkları yönetmekte çok büyük kabiliyete sahip olduğunu göstermişlerdi. İngiltere nereyi yönetiyorsa, oraya özgürlük, bağımsızlık, kendi evine sevgi ve zengin İngiliz medeniyeti, dini ve sivil özgürlükler geliyor." Bu sözleri toplantıda bulunanların hepsi alkışlamış. Skaiff'a göre Hindistan, onu işgal etmiş halka Hindistan'a azatlık ve özgürlük getirmesinden dolayı teşekkür etmelidir.

Avrupa emperyalizmi, o zamanlar tüm dünya için "Tanrı tarafından verilmiş nimet" sayılıyordu. Bu, tüm Avrupalılar ve Amerikalılar için apaçık idi, ama tüm dünyaya belli değildi.

Aksine değil de, yalnızca Hristiyanların Müslümanları yönetmek gibi "ilahi" hakkının olması

fikri, Hristiyan din adamlarının İslam din adamlarına olan yaklaşmasında da ikili standart olarak görülmekte idi. Müslümanları, kısmen de, onların Hristiyanlığı kabullenmediklerinden dolayı, fanatizmde suçlandırıyorlardı, ama Hristiyanlar için dinini değiştirmek söz konusu bile olamazdı. Sanki, suçlayanların aklına gelmiyordu ki, Müslümanlar, sadece onlar gibi kendi dinlerine sadıklar, eğer çok güçlü inanç fanatizm sayılıyorsa, o zaman Hristiyanlar kendileri de fanatiklerdir. Amerikan misyonerlerine göre Müslümanların onların vaazlarını dinlemek istememesi, anormal bir şeydi. Bu, onları şaşırtıyor ve sinirlerindiriyordu. “Bu ülkenin Magometan’ları Hristiyan vaazlarına karşı hassas değiller – deye misyoner Bartlet şikayet ediyordu – Ermenilere, Doğunun İngiliz-saksonları sayılan “iyi ırka” dikkat ediniz. Onlar aktif ve becerikli, ferasetli ve azimlilerdir... Onların moral durumu, yanı başlarındaki Türklerden yüksektir.” (9).

Din adamları ve misyonerler, kendi dönemlerinin “beyaz insanın yükü” gibi yanlış düşüncelerini paylaşıyorlardı. Onlar, beyaz Batı Hristiyan medeniyetinin, dünyayı fethetme ve yönetme, vahşi halklar arasında din ışığını yayma görevine haiz olduğuna inanıyorlardı. Bu felsefe, Osmanlı İmparatorluğunun tahmin edilen fethine ve bölünmesine hak veriyordu. Örneğin, böyle bir fikir, 1896 yılında Bruklin kilisesindeki toplantıda söylendi: “Ta çocukluğundan kılıç dini olan İslam’ın gerçekliğine inanç getiren tüm Magometan halklarının iyiliği için bu fanatikliğe son vererek onu Hristiyan dinine getirmekle bu dinin daha gerçek

ve hayat tarzının daha gelişmiş olduğuna inandırmak gerekmektedir.

Din açısından önyargılılık ve milliyetçilik bir birine karışmıştı. Defalarca böyle bir fikir seslendi ki, akıllıca deliller Türkler için değil, onlar yalnızca kaba güç veya şiddeti anlayabilirler.

Bir din adamı bu tavır davranışlara kızarak şöyle diyordu ki, yalnızca Türklere değil, Orta Afrika'nın Nijerlerine de misyoner broşürleri göndererek, onlarla ilgili fikirlerimizi açığa vurabiliriz. Baptist din adamı Doğudaki böyle bir fikri savunuyordu ki, Hristiyan devleti olarak Rusyanın, İstanbul boğazına kontrolü kendi eline alması gerekiyor. Medeniyet ve Hristiyanlığın talebi uyarınca Türk devletinin yok edilmesinin gerektiğini vurguluyordu. Beyrut'ta eski misyoner Ermenilerin durumunu şöyle anlatıyordu: "Düşünün ki, Newyork, yüz binlerce vahşi Hindu'nun emrine verilmiş ve onlar bu şehirde istediklerini yapıyorlar. Türklerin Hindular, Afrikalılar, Çinliler ve vahşi Hindularla ondan dolayı mukayese ediliyor ki, Amerikalılar bu halkları sivilizasyondan uzak halklar sayıyorlar, Hristiyan medeniyetinin bu halkları geliştirmesinin gerekli olduğu düşüncesini savunuyorlar.

Kendi bildirilerinde Amerika din adamları, Müslümanlara karşı düşman ve savaş ruhu ifade ediyordu. Din adamları da Ermenilerin ve Misyonerlerin peşinden giderek Müslümanların fanatik olduğunu vurguluyorlardı. Genelde böyle bir düşünce tarzı, Türkler, Kürtler ve Çerkezlerle ilgili söylenmekteydi. Çerkezler, fanatik haydutlar gözünde görülüyordu. Böyle diyorlardı ki, Türklerin

suçu, insan kılığındaki bu şeytanları Ermeniler üzerine kışkırtmaları idi. Ama buna karşılık, Çerkezlerin Rusya'dan kovulması konusuna bir kimse değinmeğe gerek görmüyordu. Ama aslında Çerkezlerin Ermenilere saldırmasının başlıca nedeni şuydu. Amerika din adamları, bu olayların gerçek suçlusunun Rusya olduğunu hiçbir zaman itiraf etmediler, çünkü Rusya, Hristiyan devleti idi.

Din adamlarının İslam'a münasebetlerinin başlıca belirtileri bu dini anlamamaları ve onunla barışamamalarında idi. Örneğin, görkemli misyoner ailesinden olan papaz E. M. BLİSS şunu söylemeyi gerek bilmiştir ki, "İslam manevi görevleri kabullenmiyor". Onun anlattığına göre, - "Müslümanlar için günah - yalnız dini kanunlara uymamalarıdır, yalan, hırsızlık ve adam öldürme ise hiçbir manevi değere malik değil. İslam devletinin ve hatta şahsi menfaati için bu yola baş vurulursa, onlar tam kanuni sayılıyor". Bliss'e göre "acımasızlık, açgözlülük ve sınırsız şehvetliliğe yalnız izin verilmiyor, bunlar hatta ödüllendiriliyor". Ermeniler hakkında ise tabii ki böyle diyorlardı, bu "halk, manevi değerlerin temizliği, evine ve ailesine güçlü bağlılığı ve konukseverliyi ile Doğudaki ırklar arasında seçiliyor" (14).

XIX yüzyılın din adamları, Amerikalıların dünyanın en iyi halkı olduklarından emin idiler. Onlar, kendilerini tüm insanlık için örnek gözünde görüyorlardı. Türkler Amerikan hayat tarzını kabul etmiyordu, Ermeniler ise, keşişlerin düşüncesine göre, her gün Amerikalılara bir az daha çok benziyorlardı. Onlar, Ermenileri Türklere göre daha

emek sever, gelenek ve görenekleri açısından daha iyilikçi, bir çok iyi değerlere malik olan insanlar gibi tasvir ediyorlardı. Kısacası, Ermeniler, Amerikalılara benziyorlardı, Türklerse yok. Örneğin, Ermenilerle ilgilenen Amerikan misyonerleri, kendi kayıtlarında Ermenilerin Yankilere benzerliğini gösteriyorlardı. "Hatta Amerikan yaşam tarzının en şiddetli müdafii bile, - kayıtların birinde söyleniyordu, - misyonerlerin ülke dışında kendi vatanları için yaptıklarının yarısını bile yapamazlardı... Dini, toplumsal ve diğer teşkilatlar Amerikan yaşam tarzının propagandası için çok şeyler yapıyorlar. Hatta vahşi Kurdistan'da bile Yanki stilinde deliller gösteren, Yanki deyimleri ile, Yanki stiline manevralarına çok uygun olan bir konuşma yapan bir insana (Ermeni'ye) rastlamak mümkündür. Orda okul öğrencilerine sorular sorun – cevapları size tanıdık gelecektir. Ona coğrafya ile ilgili sorular sorun ve siz, onun ABD'yi kendi ülkesinden daha çok tanıdığını göreceksiniz... Tüm bunların yanı sıra Kürdistan'ın tam merkezinde Amerika saatlerini, kürsülerini, tarım ve pamuk temizleme makinelerini, Amerika çiçeklerini gördüğünüzde şaşıracaksınız. Eğer sizi Old Hundred'in evinizde duyduğunuzdan daha içten okunduğu bir dua merasimine davet ederlerse, hiç şaşırmayın. O zaman siz, Amerikanın bu ülkede mukaddes amaçlarının olduğunu göreceksiniz.

Muhakkak ki, Doğu Anadolu'da kaybolmuş Küçük Amerika'nı misyonerler tarafından çizilen resimlerinde gösterilenlerin doğruluğuna inanmayabilirsiniz. Ama, misyonerlerin amacı belli

idi. Onlar, Ermenileri, kendi ülkesinin coğrafyasını ve geleneklerini bilmeseler bile, Missisipi çayının ve Boston'un nerede bulunduğunu hemen söyleyebilecek kadar Amerikalılara çok benzer bir tarzda göstermek niyetinde idiler. Misyonerlerin Ermenilere ne kadar etki yapmış olmaları hala belli değil, ama onların Ermenileri Anadolu Amerikalıları kılığında göstermesi, Amerika'da Ermenilerle ilgili düşünceye büyük bir etki yaptı. Din adamlarının böyle davranışları sonucu, Amerikalılar, Anadolu'daki Ermeni olaylarını "Mukaddes amaçlar" gözünde gördü. Bunun yanı sıra bir zamanlar Amerikalıların yaptığı gibi, Ermenilerin de inkılap etmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Amerika din adamlarının Ermeni inkılapçılara sempatileri ve onları Amerika inkılapçılara benzetmeleri açıktı. Bu inkılapçıları hayata, özgürlüğe değer veren, mutluluk için uğraşan kişiler hesap ediyordular. 1890 yılında Doğu Anadolu'daki olaylarla 1776 yılında Kuzey Amerika'daki olaylar arasında hiçbir fark koyulmadığı gibi, daşnaklar ve Kontinental Kongres arasındaki fark da hesaba alınmıyordu.

Din adamlarının geldiği sonuç şöyle idi, Osmanlı hakimiyetine son verilmeli idi. Din adamlarının her birinin toplum karşısında nutukları nerdeyse aynı fikirlerle bitiyordu: Osmanlı İmparatorluğunun mevcutluğu, Hıristiyan dünyası için büyük bir kabahattir. Hıristiyan dünyası, bu Türkün mevcutluğuna tahammül etmemeli, Türk İmparatorluğu, en kısa zaman içinde Avrupa haritalarından silinmeli.

Basının rolü

XIX yüzyıl ve XX yüzyılın evvellerinde basının durumu bugünkü gibi değildi. Ama buna rağmen gazetelerin önemi çok büyüktü. Farklı ülkelere seyahatler eden veya diplomatların verdiği verilerle direkt teması olmayan tüm kişiler için gazete ve dergiler, dünya ile ilgili bilgilerin alındığı biricik kaynaktı. Bunun yanı sıra, Amerika gazetelerinde Yakın Doğu ile ilgili bilgiler, çok kısıtlı idi. Bu bölgelere ajanslar yalnızca savaş çıktığında gönderiliyordu ve onlar yerli halkların ne dilini, ne de geleneklerini bilmiyordu. Hatta diplomatlar da çoğu kez baş veren gerçekleri anlayamıyordu ve bunlarla ilgili çok kısıtlı bilgiler veriyordu. Onların verdiği o azacık bilgiler de gazete ve dergilerde yayınlanmıyordu. Önyargılı olmaları ve Osmanlı sistemini bilmemeleri nedeni ile ajanslar, çoğu kez Türk tarafının olaylara münasebetini anlatmıyordu. Osmanlı tarafı olaylarla ilgili kendi fikirlerini onlara açıkladığında da bu, verileri reddediyor, onlara inanmıyorlardı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili bilgi edinmek için kaynaklar, yalnızca misyonerler ve Amerika'da yaşayan Ermenilerdi. Birinci Dünya Savaşı sırasında bu kaynaklara daha biri eklendi. Osmanlı devleti ile savaşan İngilizler. Tabii ki, bu kaynaklar tarafsız ve gerçekçi olamazdı.

Osmanlı İmparatorluğunda çıkan olayların bir yönlü şekilde verilmesi destekleniyordu. Yüz yıllık önyargılı davranış sonucu olarak Amerikalılar Türklerle ilgili yalnızca kötü şeyleri işitmek istiyorlardı. Gazetelerin redaktörleri, din adamlarıyla münasebetlerinin kötüleşmesini hiç istemiyorlardı

ve onların kendisi de steriotip ve önyargılı davranış şekillerinin etkisi altında idi. Onlar, çıkan olayların gerçek nedenleri ile ilgili çok az bilgiye sahipti ve yalnızca kendilerinden beklenenleri yazıyorlardı.

Ermeni Türkiye olayları ile ilgili Türkiye tarafının bakış açısını okurlara ulaştırmak isteyen azı sayıda ajans ve redaktörlerin yazıları, ya göz ardı ediliyor, ya da farklı kişilerin taarruzuna uğruyordu. Türklerle ilgili her hangi iyi bir fikir yayınlayan gazetenin redaktörü, anında Amerikalı Ermenilerin ve onlara destek verenlerin mektup ateşine tuş oluyordu. Türklerin tarafını tutanlar ise, çok azdı ve tabii ki, onlardan azı sayıda mektuplar geliyordu. Türklerle ilgili en esaslı ve kanıtları ile verilen fikirler dahi, kabul edilmiyordu. Kısa bir süre içinde redaktörler, insanlara “beklenenlerin verilmesinin daha faydalı olduğunu” anladılar. O halde gazeteler hızla satılıyor.

Geçen asrın 90’lı yıllarında başlıca Amerika gazeteleri, Ermenilerin ve din adamlarının düşünce tarzlarını yayımlıyordu. İlk önce katliamlar ve vahşiliklerle ilgili tespit edilmemiş bilgilere ihtiyatla bakıyorlardı. Böyle bilgiler basılıyordu, ama onların gerçekliğinin tespit edilemediği de yazılıyordu. Zaman zaman Osmanlı diplomatlarının yazıları da görülüyordu ve bu yazılarda Osmanlı tarafının düşünce tarzı açıklanıyor ve kaynaklar net olarak gösteriliyordu. Bir redaktör, savaşlar sırasında köylerde yaşayan Hristiyanların da Müslümanlar kadar zor durumda olduğunu, Müslüman ve Hristiyanların aynı şartlar içinde yaşadığını yazmıştı. Ama, bu yazı, Amerika toplumunun Türklerle ilgili

düşünce tarzına uymadığı için kısa bir zaman içinde unutuldu. Bazen redaktörler söz konusu problemle ilgili Osmanlı devletinin terörcülerle savaşını doğal buluyorlardı, ama kısa süre sonra onların da düşünce tarzı değişti.

Türkler ve Ermenilerle ilgili bilgilerin çoğu, hiç de yakın Doğuda bulunan ajanslardan gelmiyordu. O zamanlar çok azı sayıda ajanslar, Doğu Anadolu'da bulundular (Redaktörlerden ise orada bir kimse bulunmamıştı). Gazeteler, çoğu kez misyonerlerin verdiği bilgilerle yetiniyordu ve bu bilgiler de bazı din resimleri tarafından düzeltiliyordu. Bu bilgiler, yenilik gibi basılıyor ve Amerika Ermenilerinin mektupları ve fikirleri de onlara ekleniyordu. Bazen seyyahların yazdığı yazılar basılıyordu. Ermenilerle ilgili bilgiler, yazıların kendisinde olmasa da, onlara eklerde mutlaka böyle bilgiler veriliyordu. Bu eklerin bazıları redaktör sayfalarında veriliyordu. Ama son haberlerin çoğu adeta toplantılarda söylenen nutukların son kısımlarına benziyordu.

Ermeni milletçileri, bundan iyi reklamı, hatta, hayal edemezlerdi. Makaleler, yalnızca bir taraflı olmakla yetinmiyor, Ermeniler için en uygun bilgileri yayınlıyordu. Zaman zaman gazetelerde Ermenilerin ve Türklerin hayat tarzını anlatan yazılar veriliyordu. Burada da her şey güçlü kontrastla veriliyordu. Ermeni düşünceleri söz konusu olduğunda da veya Ermeni milletinden olan Amerikalı konuşturulduğunda da, her halükarda söz konusu Ermenilerin cömertliği, bu halkın iyi gelenek ve görenekleri tarif ediliyordu. Türklerin gelenek ve göreneklerinin verildiği yazılarda ise mutlaka

eksilikler konuşuluyordu. En iyi halde Türkler çok garip huylu insanlar olarak veriliyor, çoğu kez ise kızgın aptallar gibi gösteriliyorlardı. Bazen onların açık kalpli, dürüst insan oldukları vurgulansa da, bu, onların üstünlüğü gibi değil, hatta yalan söylemeyi bile başaramayacak kadar aptal olmalarıyla ilgili açıklanıyordu.

Çoğu kez söz konusu, haremler oluyordu. Hatta bu halde de asıl gerçekler değil, bu konuyla ilgili Avrupa'da konuşulan olaylar yazılıyordu. Amerikalılar, Osmanlıların kariya düşkün insanlar olarak tanımlıyorlardı. Çoğu kez sultan haremeleri ve sarayla ilgili hikayeler veriliyordu. Belli ki, sultanlar hiçbir zaman, hiçbir ajansa haremine girmeyi müsaade etmezdi. Bundan dolayı, bu konular yüzde yüz ajansların beyninin ürettiği hikayelerdi. Her bir konuda olduğu gibi, bu konuda da gazete yazarlarının tek amacı böyle bir fikri doğrulamaktı: "Ermeniler, iyi insanlar, onlar bize benziyorlar, Türkler ise yok".

Türklerin hayat tarzının yansıtılmasında görülen yetersizlik, İslam anlatılırken de görülmekte idi. Nerdeyse, tüm gazeteler aynı bir fikri tekrarlıyordu ki, Hristiyanları öldürmek, her bir Müslüman'ın şeref borcudur. Ama hiçbir zaman, hiçbir kimse bu fikirlerin Kuran'ın hangi bölümünde yazıldığını söylememiş ve hatta bu konuda düşünmeyi bile gerekli görmemişler. Bu, tabiidir. Çünkü, Kuran'da böyle bir yazı yok ve olamazdı da. Türklerin dinini ve hayat tarzını anlatırken, gazete yazarları, delillerden yan geçiyor, kendi düşüncelerini ve kimlerinse anlattıklarını anlatıyorlardı. Bunun nedenlerinden

biri, onların asıl gerçekleri bilmemesi, ikincisi ise asıl gerçeklerin onların işine gelmemesi idi.

Bazen gazetelerde Ermenilerin Müslüman kızlarını kaçırmaları ile ilgili her hangi bir yazı verildiğinde, bu olaylar öylesine anlatılıyordu ki, buna hiçbir kimse inanamazdı, ama bunun yerine Müslümanların Hristiyan kadınlarını kaçırmaları halleri en küçük detayları ve vahşilik unsurları ile veriliyordu. Savaş sırasında gerçek nedenler, çoğu kez değiştiriliyor, Ermenilere hak verecek yapma nedenlerden bahsediliyordu. Genelde ise Türkler, kendi tabiatı açısından savaşa ve kavgaya meyilli olmaları nedeni ile çoğu kez suçlunun Müslümanlar olduğunu doğrulamağa bile gerek görülüyordu.

Gazetelerin Müslümanlara önyargılı davranmasına, binlerle örnek verilebilir. Burada ise onlardan yalnız birkaçını söylemekle yetiniyoruz. 1895 yılında Osmanlı devletinin baş kentinde bir deli bir yabancıyı öldürmüştü. Yerli polis, caniyi yakaladı. Bu caniyi karakola getirmesinin hemen ardından, polisin kendisi caninin ona vurduğu yaradan öldü. Aslında bu olayı gazetelerin, kanun bekçisinin kahramanlığı olarak algılaması gerekiyordu. Ama Amerika gazetelerinde böyle bir fikir vurgulandı ki, Osmanlı devletinde her kes istediğini yapıyor, polis ise bir işe yaramıyor (Çünkü polis, yabancıyı koruyamamıştır). Bu olayla ilgili hatta tüm Osmanlı devleti de suçlanıyordu. Bir taraftan kanun uğruna ölen polis unutulmuş, öteki yandansa, aynı olayların her gün Amerika sokaklarında da çıktığı göz ardı edilmişti. Basın, bir delinin yaptıkları ile devletin genel politiği

arasındaki farkı görememişti. Gazete, hatta, yabancının hayatı ile Türkün hayatı arasında olan böyle bir farkı da göstermişti ki, yabancının hayatı, Türkün hayatından çok çok önemlidir.

Önemli bilgilerin bazıları ile ilgili hiçbir şeyin söylenmemesi de o zamanki Amerika gazetelerinin uyguladığı yöntemlerden biri idi. Bu kadar ki, 1894 yılında İstanbul'da Ermeni keşişinin öldürülmesine kalkışma ile ilgili haberler, tüm Amerika gazetelerinde yayımlandı. Ama, böyle bir özelliği yayımlamağı sanki tüm gazeteler unutmuştu ki, onu öldürmeye kalkışan kişinin kendisi de Ermeni idi. Böyle olduğu halde, okurlar, onu öldürmeye kalkışanların tabii ki, Türkler olduğunu düşünmüşlerdi. Çünkü, onların düşünce tarzına göre Türk, hiçbir neden olmadan da Hıristiyan'ı öldürebilir.

Doğu Anadolu'nun sakinleri ile ilgili gerçek bilgilerin olmaması, bazen asıl gerçeğin üze çıkmasını zorlaştırıyordu. Böyle ki, Doğu Anadolu'da hakimiyet yüz yıllar boyu Türklerin elinde olmasına ve orada yaşayan halkın çoğunluğunun Müslüman olmasına rağmen, tüm Batı gazeteleri, Doğu Anadolu'dan bir Ermeni devletiymiş gibi bahsediyorlardı ve en kısa sürede onun bağımsızlığına kavuşmasını arzu ediyorlardı. Aslında ise, Doğu Anadolu'nun Türkiye'nin bir parçası olması ve orada yaşayanların çoğunun Müslümanlar olması ile ilgili yazılar vermek, onların işine gelmiyordu.

Amerika kilisesi üyeleri ve din adamlarının, aynen de misyonerlerin olaylarla ilgili verdiği bilgiler,

onların istediği tarzda bazen gerçeğin tam tersine olarak gazetelere yansiyordu. Misyonerlerin esasen İstanbul'da ve İran'ın Batı kesimlerinde bulunan karargahlarında Amerika'daki ailelerine veya dindaşlarına yazdığı mektuplar, gazete yazarlarının beyin ürünleri ile biraz da şişirtilerek hemen basılıyordu. Hatta bazen misyonerlerin çocukları bile vatanına döndüğünde tüm gazeteler onun dediklerini, yani bir çocuk akıyla anlattıklarını tam gerçekmiş gibi yazıyorlardı.

Böylece gazete muhabirleri ve ajansları, öteki bir kaynağın olmaması, kendilerinin olay yerlerine gitme imkanlarının olmaması nedeni ile, yalnızca misyonerlerin verdikleri bilgilerle yetinmek zorunda kalıyorlardı.

Misyonerler ve öteki din adamları, Ermeni sorunun giderilmesi ile ilgili kendi fikirlerinin yayınlanması için gazetelerin önemli rolünü iyice anlıyorlardı. Onların fikrince, gazetelerin böylesine faaliyetleri, Osmanlı İmparatorluğunun mahvı için oraya askeri gemilerin gönderilmesine de yardım ediyordu. Gazeteler, Amerika'nın farklı şehirlerinde Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilerin kötü durumu ile ilgili geçirilen protesto toplantıları ile ilgili haberleri yayıyor, bu toplantıların Kongre ve Cümhur Başkanına yazdıkları yazılarla ilgili bilgiler veriyordu. Yapılan toplantılardaki konuşma metinleri, alınmış kararlar, basınlarda yer alıyor, farklı Amerika şehirlerinde yapılan protesto toplantıları ile ilgili bilgi veriliyordu. Bu yazılar devam ettikçe objektif gerçekliklere o kadar da önem verilmiyordu. Örneğin, 1895 yılında bir

konuşmacı New York Times gazetesini verilen protestoları gereğince yayınladığı için kendi teşekkür ve şükranlarını sunuyordu.

Sonuçta basın, her hangi gerçek bilgileri yayınlamaktan vazgeçti. 1996 yılında ajanslar ve redaktörler gazetelerde Türk Ermeni sorunlarıyla ilgili verilen yazılarda yalnızca din adamlarının görüşlerini değil, hatta onların konuşma tarzlarını ve bazı ibarelerini de yansıtıyorlardı.

Misyonerleri, Ermenileri ve din adamlarını taklit ederek, basın, onların fikir tarzına tam uyuyor, Müslümanları haydut ve cani, Türkleri ise vahşiler gibi takdim ediyordu. Müslümanlar, 1453 yılında İstanbul'un fethinden başlayarak, bugüne kadar Avrupa'daki istilacılar gibi tanıtılıyordu. En büyük aptallıklar bile kolaylıkla gazetelerde yayınlanıyordu. Örneğin, onlar Abdülhamit'le ilgili (1890 olayları sırasında o, Türkiye sultanı idi) böyle bir fikir yayıyorlardı ki, o, her hangi eğitimin aleyhinedir. Çünkü İslam ve eğitim bir araya sığmazmış. Ama aslında Abdülhamit bilim, okul ve eğitim için evvelki sultanlardan daha fazla işler görmüştü. Gazeteler, aynı zamanda sultanın Hristiyan devletlerine karşı dini cihat savaşı planladığını da yazıyorlardı. Onlar, böyle bir bilgini hiçbir Türkiye resmisinden almadıklarını itiraf etseler de, ellerinde kesin bir kanıtın bulunmadığını söyleseler de, New York Times gazetesi buna inandığını ve gerçekten de böyle olacağını yazıyordu.

Bazı gerçeklerin ve tarafsız bilgilerin yayınlanmasından tümü ile önyargılı ve düşmancasına münasebet mevziine geçiş,

gazetelerde kolaylıkla yer aldı ve buna her şeyden önce yüz yıllarla devam eden ve Türkleri her zaman haydut, cani ve benzeri şekillerde yansıtan düşünce tarzı yardım etti. Amerikalılar için Doğu Anadolu'da çıkan olaylarla ilgili gerçekleri öğrenmek, kesinlikle imkansızdı.

Birinci dünya savaşı

Birinci dünya savaşı sırasında gazeteler, Türkler aleyhine daha keskin yazılar vermeye başladı. Kendi askeri amaçlarını takip eden İngiliz propaganda makinesi, Almanya ve onun müttefiki olan Türkiye'nin vahşilikleri ile ilgili yazılar vermeye başladı. Bazı Avrupa devletleri Türkiye topraklarını ele geçirmeyi düşünüyorlardı. Savaş sırasında toplu katliamlar ve acımasızlık sorumluluğu tümüyle Osmanlı devletine yüklendi ve bundan Osmanlı imparatorluğu topraklarının ele geçirilmesinde bir neden oluşturuldu. Kendi planlarını gerçekleştirmek amacıyla Avrupa devletlerine Osmanlıların gerçekten acımasız davranmasını doğrulamak ve kanıtlamak gerekiyordu. Almanların da aynı vahşilikleri türetmesiyle ilgili propagandalara da başlanmıştı.

Osmanlı imparatorluğunun parçalanması planı ve onun topraklarının alınması amacıyla basında sanki bir oyun başlamıştı ve bu oyuna politikacılar, diplomatlar katılıyorlardı. Rusya, Osmanlı imparatorluğunun büyük ölçüde topraklarını ve limanlarını ele geçirmeyi planlıyordu. Hatta İstanbul'u da Rusya'nın almasını isteyenler vardı. Yunanistan, Doğu Anadolu'nu, Fransa ise, Güney

Anadolu ve Kuzey Siriya'nı almayı düşünüyordu. Doğu veya Güney Merkez Anadolu'da bağımsız Ermeni devleti yaratmak planlanıyordu. Türkler, yalnızca geri kalan topraklarla yetinmeli idi ve bunun Kuzey Merkez Anadolu'da küçük bir devlet olacağı düşünülüyordu.

Yine de Avrupa devletleri tarafından ele geçirilecek topraklarla ilgili onların kendilerine verdikleri hakkın başında bu topraklara Hristiyanlık ve medeniyetin getirileceği, yer alıyordu. Türk, Avrupa'nın yüzünde bir leke ilan olunmuştu. Bu planları hazırlayanların hiç aklına da gelemezdi ki, bir zamanlar Fransa, Kuzey Afrika'daki müstemlekelerini, İngiltere ise Hindistan'daki topraklarını kaybedecektir. İngiltere ve Fransa, tüm dünyaya kendi devlet ve medeniyetini kabul ettiriliyordu. Bu devlet ve medeniyetin Hristiyanlığa ve Avrupa'ya mahsus olması, bu yapıların doğruluğunu kanıtlamak için onlara yetiyordu.

İkinci dünya savaşı sırasında Doğu Anadolu ve Kafkaslar, Rusya ile Osmanlı devleti arasındaki savaş alanına dönüştüğünde basın ajanslarının bu olayları direkt olarak izlemek imkanı yoktu. Bunun sonucu olarak, bu savaşla ilgili tüm haberler Amerika'ya yalnızca Osmanlı devletinin düşmanları tarafından ulaştırılıyordu. Tabii ki, bu durumda Türkler ve Osmanlı İmparatorluğunun öteki Müslüman halkları, en kötü durumlarıyla anlatılıyordu. Propaganda, savaşın yürütülme yöntemlerinden biri idi ve müttefik devletler Amerika'nın tarafsız kalmasını ve savaşa katılmamasını istiyorlardı. Çoğu kez haberler Rusya

İmparatorluğunun baş kenti Peterburg'tan veya Tiflis'ten alınıyordu. Çoğu kez haberler, Londra'dan geçiyor veya orada hazırlanıyordu. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya ile savaşıyordu, bundan dolayı İngiltere'nin bakış açısı, tabii ki, düşmancasına münasebetten oluşuyordu. Bazen haberler, Osmanlı'nın öteki düşmanı olan Afinden veriliyordu. Bu devletlerden her birinin Osmanlı devleti ile ilgili kötü haberler yaymaya bir takım nedenleri vardı.

Toplu katiller ve vahşilikle ilgili haberler, Petrograt'tan, Kafkas'lardan, Afin'den veriliyordu ki, burada yaşayan halkların, yani Rusların, Yunanların ve Ermenilerin Türklerle ilgili kötü haberler yaymaya bir takım nedenleri vardı. Böyle haberlerde Müslümanların Hristiyanlar tarafından öldürülmesi ile ilgili hiçbir şey verilmiyordu. Yalnızca Hristiyan askerlerinin kahramanlığını göstermek amacıyla böyle haberler verilebilirdi. Bazen toplu şekilde katillerle ilgili haberleri Anadolu'dan dönen misyonerler getiriyordu. Onlar da bu haberleri olayların gerçek katılımcılarından almıyor, yalnızca duydukları şeyleri anlatıyordular. Öteki haberlerin ise artık alışılmış bir yöntemle, yani "inanılır kaynaklardan", "Muteber membalardan" alınması yazılsa da, aslında bu haberler, sokaklardaki lakırdılar kadar anlamsız ve yalan oluyordu. Gazetelerin "inanılır kaynak"lara dayanarak verdiği haberlerin çoğu hiçbir esası olmayan, yalnızca uygulanan politik ve düşünce tarzına hizmet eden haberler oluyordu.

Zaman zaman misyonerler ve ötekiler,

Ermenilerin büyük facialarını anlatıyordu ve Ermenilerin öldürülmesinde Kürt tayfalarını ve bazı Türkiye resmlerini suçlu buluyorlardı. Onların anlattıklarında hiçbir zaman Ermeniler tarafından öldürülmüş Kürt ve Türklerle ilgili hiçbir bilgi olmuyordu. Ermeni inkılabı da söz konusu olmuyordu. Tüm olaylara yalnızca Ermeni açısından bakılması nedeni ile Anadolu'daki Türk göçkûnleri göz ardı edilerek, her zaman Ermeni göçkûnlerinden konuşuluyordu.

Tüm bunlar Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu olaylarına yalnızca bir yönden bakıldığını bir daha göstermektedir.

İngiliz propaganda vasıtaları

Kendi halkını aldatmak, tarafsızları kendi tarafına çekmek ve düşmanı şaşırmak için yalan, en iyi ve yararlı silahtır. Bilgisiz ve her şeye inanan toplum, her zaman onun etkisi altına düşüyor, aldatıldığını anlayamıyor ve yalnızca savaş bittikten sonra yalanlar yüze çıkıyor. Ama, artık olayların olup bitmesinden dolayı, bu yalanların arabuluculuğuyla gereği amaçlar ele geçirilmiş oluyor ve hiç kimse geçmiş kanıtları arayıp bulmakla uğraşmıyor. Bir İngiliz parlamento üyesi, kendi kitabında şöylece bir deyim kullanmıştır: "Bizimkiler arasında Birinci Dünya Savaşı sırasında mevcut olan yalanlar demeti".

Gerçekten de Birinci Dünya Savaşı sırasında propaganda, en güçlü silahlardan biri idi ve Ermeni sorunu da bu propagandaların yapılmasına destek veren başlıca olaylardan biri idi.

Artık yıllar geçmiş, İngiliz propaganda sisteminin savaş sırasında Almanların vahşiliklerini kanıtlayan verileri denenmiş ve nerdeyse onun yalnızca iyi düşünülmüş yalanlardan oluştuğu belirlenmiştir. Birinci dünya savaşı bittikten sonra bir çok kitaplar yazıldı ve bu kitaplarda toplumsal düşünce tarzına etki yapan propaganda araçlarına değinildi. Savaş sırasında Almanlarla ilgili söylenilmiş yalanların çoğu kısmı, İngiltere propaganda sorumlularının itirafından sonra yüze çıktı. Açıklanan yalanlar, savaşa katılan Batı devletlerinin bu münakaşadaki gerçek suçlarını belirlemeye yardım etti. Ama Doğu Anadolu'daki münakaşa ile ilgili ve de buradaki gerçeklerin belirlenmesi için savaştan sonra da hiçbir araştırma yapılmadı. Ermeniler ve Türklerle ilgili yalanlara açıklık getirilmemesi nedeni ile Türklerle ilgili kötü düşünce tarzları kalmakta devam etti. Türkler, Ermenilerden çok uzaktaydı ve onların çoğunluğu için Ponsonbi'nin anlattığı gibi "Tüm bu olaylar, eski tarihlerin malı idi.

Savaşın öteki sahnelerinde baş gösteren olaylarla ilgili propagandanın yapılmasında Ermeni konusu iyice bir örneğe dönüşmüştü. Çünkü propaganda ile ilgili bilgilerin toplanması, işlenmesi ve yayılması adeta aynı yöntemlerle uygulanmaktadır. İngiltere propagandasının başlıca yönleri, Almanların Belçika'daki vahşilikleri ve Türklerin Ermenilerle ilgili vahşilikleri idi. Hem Doğu Anadolu'da Osmanlıları, Hem de Belçika'da Almanları bir birine benzer bir çok olaylarda suçluyorlardı. İngilizlerin iki başlıca savaş alanı vardı, Fransa'da Almanlarla ve Yakın Doğuda Türklerle.

Artık anlatıldığı gibi Amerika basınında vahşiliklerle ilgili verilen yazılar, İngilizlerin etkisi altında bulunmaktaydı ve bunun da amacı Amerika'nı kendi müttefiki olarak muharebeye çekmek idi. Amerika gazete ve dergileri, savaşla ilgili İngiliz mevziini savunuyordu ve bununla müttefiklerine kendi halkının iyi münasebetini sağlamaktı. Anadolu'daki savaşla ilgili nefret hissinin Amerikalılarda oluşturulması nedeni ile misyonerlerin ve Ermenilerin verdiği bilgilere dayanmakla Osmanlı'daki Hristiyanların öldürülmesi ile ilgili Osmanlı resmi planlarının mevcudluğu fikri yayınlanıyordu. Osmanlılar aleyhine verilen suçlamaların çoğunluğu, onların müttefiki olan Almanlara verilen suçlamaların kopyası veya modeli özelliği taşımaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ve onun bitiminden sonraki ilk yıllarda bu savaşın başlanmasında Almanya'nın suçlu olduğunu söylüyorlardı. Onların fikrince Almanya ve Türkiye, savaşın başlamasını kasıtlı olarak istiyorlardı. Amerika gazeteleri savaşın başlanmasında Kayzeri suçluyor, onu Atilla'ya benzetiyor ve onunla ilgili en kötü haberler yayıyordu. Almanlar, vahşi halklar olarak tanıtılıyordu. Amerika gazeteleri, Almanların vahşilikleri ile ilgili en yaygın uydurmaları ve mantığa uymayan haberleri bile yayınlıyordu ki, bunun da amacı kendi halkında Almanlarla ilgili düşman sureti yaratmaktır. Bu hikayeler, tüm bir halkı vahşi gözünde kanıtlamak amacı taşıyordu. Almanları, çocukların ve yavruların ellerini kesmekte suçluyorlardı. Onları sivil halkı süngülerle şişleyen

kadın ve kızları zorlayan vahşiler olarak tanıtıyorlardı. Bir Kanadalının çarpmıha gerilesi ve çocuğun kapıya çivilenmesi ile ilgili hikayeler yayınlıyordu. Tüm bunlar, Belçika göçmelerine ve müttefiklerin askerlerine anlatılıyordu ki, onlar da ileride olay tanığı olacaklardı ve bu bilgileri kendi adlarından bir tanık gibi tanıtılacaklardı.

Almanların cinayetlerini anlatan bir bilgiler toplusu, Ermeni Türk münakaşasını anlamak için çok büyük önem taşımaktadır. Almanların vahşilikleri ile ilgili anlatılan bilgilere toplumun inanmasının nedeni, bu bilgilerin 1915 yılında basılan İngiltere'nin Brays Komisyonunun Raporlarında verilmesi idi. Rapor, hukuk belgeleri şeklinde verilmişti ve olay tanıklarının hukukçular tarafından soruşturmalarının sonucu özelliği taşıyordu. Amerika Birleşik Devletlerinde büyük elçi olan Lort Brays çok ünlü ve sayılan kişilerdendir. Onun adından verilmesi nedeni ile bu raporlara çok inanıyorlardı. Bu raporlar, tümüyle Amerika gazetelerinde basılmıştı ve bu gazeteler orada Brays'ın imzasının olmasına dayanarak tüm bu bilgilerin asıl gerçek olduğunu vurguluyorlardı. Makale başlıkları, Belçika'daki toplu katliamları, dövülerek sakatlanmış gençleri ve ihtiyarları, kadınlara saldırıları, çocukların öldürülmesini, sürekli talan ve yangınları haykırıyordu. Raporda anlatıldığına göre tüm bu olaylar, Alman subayları tarafından destekleniyordu.

Birkaç ay sonra 1915 yılının sonbaharında Amerika komisyonu Ermenilere karşı yapılan vahşiliklerle ilgili basın için rapor hazırladı. Bu

raporların Brays raporları uyarınca hazırlanması hemen hemen anlaşıyordu. Fark yalnızca şunda idi ki, bu raporlarda hukuki gerekçeler göstermeğe önem verilmiyordu, yalnızca Osmanlı devleti tarafından uygulandığı düşünülen acımasız olaylar anlatılıyordu. Raporun Ermenilere yapılan vahşiliklerle ilgili bölümü sivil halka karşı uygulanan terörü anlatıyordu ve bu olaylar geçen yıl Brays'ın raporunda çok başarılı şekilde artık kullanılmıştı.

Bu hikayeler, Belçika olaylarını yansıtıyor ve onlarda kadınlara tecavüz sıradan haberler arasında idi (Tıpkı Almanlarla ilgili anlatıldığı gibi). Toplu katliamlar anlatılırken, kadın, çocuk, din adamlarının acımasızca öldürülmesi ön plana sürülüyordu. Osmanlı imparatorluğunda bu toplu katliamların gerçekleştirilmesine Almanların emir vermiş olduğu söyleniyor ve Osmanlı devleti ile birlikte Almanlar da bu olaylarda suçlanıyordu. Raporda bu olayların hiçbir görgü tanığına istinat verilmiyordu. Yalnızca bu değil, olayların çıkmış olduğu acımasızlıkların gerçekleştirilmiş olduğu yerler ve şehirlerin de isimleri verilmiyor ve bunun nedenini "Bilgiyi verenlerin tehlikeden korunması olduğu" yazılıyordu. Burada daha az "görgü tanığı" vardı ve onun yerine kesin kanıtlanmamış bilgiler ve veriler yazılıyordu. Savaştan önce bir Avrupa halkı gibi Almanların durumu Türklerden çok çok iyi idi. Bundan dolayı onların kötü bir halk olduğunu "kanıtlamak için çok çaba harcandı". Tüm bunlara rağmen, Brays'ın Raporu artık uzun zamanlar önce ifşa olunmuş ve tümüyle yalanlardan oluştuğu kanıtlanmıştı.

Savaş döneminin vahşiliklerini anlatan yazıların tipik özellikleri H.D.LASSUELL'in "Birinci Dünya Savaşında propaganda tekniği" kitabında açıklanıyor. O yazıyordu, "Genellikle, propaganda yazılarında kadınların, çocukların, ihtiyarların dövülmesi, esirlerin sakatlanması ön plana sürülüyordu. Böyle haberler, adeta büyük öfke, nefret ve intikam duyguları uyandırıyor.

Ermenilere karşı yapılan vahşiliklerin araştırılması ile ilgili "Araştırma yapan" Amerika komisyonu üyelerinin çoğunluğu, din adamları ve önceler Yakın Doğuda bulunmuş misyonerlerdi. Almanların vahşilikleri ile ilgili konularda Brayson güvenilirliğine dayanıldığı gibi Ermenilerle ilgili vahşilikler konusunda da bu din adamlarının ve misyonerlerin güvenilir kişi özelliklerine dayanılmış ve bundan dolayı ve veriler toplum tarafından gerçek olarak kabul edilmiştir. Artık yukarıda anlattığımız gibi bu kişiler, Türkler ve Müslümanlara karşı önyargılı görüşe sahiplerdi. Belçika'daki vahşiliklerin araştırılması sırasında olduğu gibi onlardan da hiç biri kendi araştırmalarını yapmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğuna gitmedi.

İngiltere'de Lort Brays tarafından Osmanlıların yaptıkları vahşilikle ilgili bilgiler verildi ve bu basının yardımıyla Amerika toplumuna ulaştırıldı. Brays, Ermenilerin toplu katliamları ile ilgili bilgiler veriyor ve çoğu kez anonim olarak kaynağı gösterilmeyen, yalnızca Anadolu'da savaşan taraflardan birinden alınmış bilgilere dayandığını vurguluyordu.

Tüm bu veri ve bildirilerde Osmanlı devleti, toplum karşısında Ermenilerin planlı şekilde

öldürülmesinde suçlanıyordu. Almanlarla ilgili verilen bilgilerde olduğu gibi, burada da suçun belirlenmesinde sistemli bir plan ve acımasızlık söz konusu idi. Birkaç defa Almanları Ermenilerin toplu katliamlarını planlamasında veya onu desteklemesinde suçlamışlar. Amerika’da Kayzer’in foto şekli gazetelerde veriliyordu. Onun başında Türk şapkası fes vardı ve altında böyle bir yazı verilmişti: “Almanya İmparatoru – en kötü Türk”.

Savaş bittikten ve onunla ilgili olaylar yatıştıktan sonra Almanlara verilen suçlamaların haksız ve yalan olduğu kanıtlandı. Sonralar, Almanların Belçika’da çok kati hareket ettikleri kabul edildi, ama sistemli olarak insanların öldürülmesinde onlar, suçlanmadı ve artık hiç kes Ermenilere yapılan vahşiliklerde Almanları suçlamıyor, çünkü istenilen halde Almanların Avrupa’da destekleyenleri vardır. Almanlar da “Avrupa ailesi”nin üyesidir. Amerika’da çoğu sayıda Almanlar vardır ve birçok eğitim görmüş Amerikalılara savaştan önce Alman medeniyetine ve eğitimine saygı duyguları aşılanmıştı. Almanya’nın iyi imajı kısa bir sürede yerini aldı. Ama Türkler onların toplumunun üyesi olmaması nedeni ile onların da adının temizlenmesine hiçbir gerek görülmedi. Ermeniler üzerinde vahşiliklerle ilgili Amerika komisyonunun raporlarının gerçekliğini araştırmak bir kimseyi ilgilendirmiyordu. Brayson, Almanlarla ilgili raporunun gerçek olmadığı kanıtlandı ve kısa süre sonra unutuldu. Ama onun Türklerle ilgili raporlarının araştırılması, bahse konu bile olmadı. Harp tarihi ve harp propagandasının ürünü gibi

oluşan Türk suçlamaları, aksi gösterilmediğinden dolayı olduğu gibi kaldı.

Amerika bildirileri

Amerikalıların düşüncesinde Türkün kötü suretinin oluşturulması, yalnızca İngiltere propagandasının sonucu değildi. Bazı Amerikalılar da kendi vatandaşlarında Türklerle ilgili kötü fikirler oluşturuyorlardı. Savaşın ilk beş yılı içinde Amerika'nın Osmanlı devletindeki büyük elçisi görevini yerine getiren Henri MARGENTAU böyle insanların önünde gediordu. Misyonerlerin verdiği haberleri İngiltere ve Amerika toplumuna ulaştıran başlıca kanal, elçi MARGENTAU idi. Misyonerlerin dürüst davranışına tam inandığının MARGENTAU'nun kendisi itiraf etmişti. Ermenilerin çıkardığı olaylarla ilgili Türk resmilerinden aldığı her hangi haberi o, hemen reddediyordu ve bunun nedeni onun ırk açısından düşünce tarzı idi.

Elçi MARGENTAU ırk açısından Türklerin Ermenilerden daha aşağı basamakta bulunduğunu düşünüyordu ve bu sonuca o, "gerçek olayları inceleyerek" gelmişti. "Büyük elçi MARGENTAU'nun bildirileri" adlı kitabında o, Türkleri "tembel, aptal, korkak, kavgacı" gibi tanımlıyordu. Ermenileri ise, Ari ırktan sayıyor, Ermenilerin de kendilerini Asyalı değil, Avrupalı saydıklarını vurguluyordu. Onun araştırmalardan vardığı sonuca göre Türklerin Ermenileri öldürmelerinin nedeni, rasizmden kaynaklanan bir olaydı. MARGENTAU şöyle yazıyordu ki, Türkler, tüm Ermeni erkeklerini öldürmeği, kadınları sağ bırakmayı ve onlardan

çocuk yapmayı planlıyorlardı. MARGENTAU'nun fikrine göre bunun nedeni, Türklerin ırklarını iyileştirmek istemesi idi. Çünkü "Ermeni kızları, asıl kadınlığın en yüksek basamağındalar ve Jön Türkler doğal olarak, kendi kanlarını bu kanla karıştırmanın ırkı geliştireceğini düşünüyorlardı". Ama hiçbir bilimsel araştırmacı, Türklerin Ermenileri kendilerinden daha iyi ırk gözünde görmeleri ile ilgili biricik kanıt bile göstermemişti. Büyük elçi MARGENTAU, kendi fikirlerini Türklere sırmak istiyordu. Çok kolaylıkla onun Ermenilerde hiçbir olumsuz taraf bulamadığını, böyle olumsuz cihetleri hep Türklere bulduğunu görebiliriz.

MARGENTAU ve onun gibiler, kendi düşünce tarzlarını kitaplar, nutuklar, gazete makaleleri ile Amerika toplumu arasında yayıyordu. Onların bu yaptıkları her zaman toplumsal düşünceyi Türklere karşı yönlendiren din adamları tarafından da destekleniyordu. Amerikalı din adamlarının faaliyetleri, Birinci Dünya Savaşı döneminde de bir çok cihetleri açısından aynen 1890 yılında olduğu gibi idi. Ermenilerle ilgili makaleler, nerdeyse her hafta dini yayınlarda veya öteki yaygın gazetelerde basılıyordu.

1890 yılında olduğu gibi yine de başlıca sorun, basılan makalelerin yalan haberler kapsamında değil, onları tümü tümüne uydurma olması idi. Bu makalelerde Türklerin vahşilikleri ile ilgili verilen fikirler, gereğinden fazla şişirtilmişti. Ama orada Ermenilerin feci durumlarının bazı gerçek olayları da yer almaktadır. Bu makalelerin en olumsuz tarafı, onlarda Türklerin faciaları ile ilgili hiçbir bilginin

olmamasıdır. Doğu Anadolu'da katliama tabi tutulan Müslümanların sayısı, Ermenilerden daha çoktu. Savaşan taraflardan her biri karşı tarafı, öldürüyordu, ama toplum, bu olaylardan yalnızca taraflardan biri ile ilgili olanları algılıyor ve tartışıyordu.

Büyük elçi MARGENTAU gibi din adamları da yalnızca Ermenilerin faciasını kabul ediyorlardı. Onların düşüncelerinin esasında çoğu kez, ırkla ilgili değil, dini fikirler dayanıyordu. Ermeniler, kafirler elinde ölen Hristiyanlar gözünde görülüyordu. Ermeniler, Hristiyan olmaları her zaman vurgulanıyordu. Bazı yalanların uydurulmasının nedeni de buydu. Aslında Ermenileri yöneten daşnaklar, Marksist düşünce tarzına sahiplerdi, ama bu düşünce tarzı Amerika'da hiç desteklenmiyordu. Bundan dolayı Ermeni inkılapçılarının Marksist olması, hiçbir zaman söz konusu olmuyordu.

Amerikalıların ve Ermenilerin aynı bir dinden, yani Hristiyan olmaları gerçeğine, daha bir neden de destek veriyordu: Eğer savaşı Osmanlı devleti kazansaydı, o halde misyonerlerin yıllar uzununu gerçekleştirdiği faaliyetler, bir hiç olurdu. Onlar, kendilerinin Ermeni hareketi ile sıkı şekilde bağımlı olduğunu biliyorlardı ve eğer bu savaşta Ermeniler kaybetseydi, o halde misyonerlerin ileriki faaliyetleri, Anadolu'da önceki kadar geniş çaplı olamazdı.

Savaş sırasında Amerika basını, her zaman Hristiyan olmalarından dolayı Ermenileri destekliyor ve Türklere düşman damgası vuruyordu. Bu, misyonerlerle sıkı irtibatla bulunan gazete ve dergiler için sıradan bir haldti. 1915 yılının 18

Ekiminde “Independent” şöyle yazıyordu: “Bu (Ermeni katliamı) tahayyül ürünü olmayıp, gerçek bir olaydır. İnandığımız bir çok kaynaklardan bununla ilgili veriler geliyor. Bizim misyoner kurullarımıza haberler ulaşıyor. Bizim eski arkadaşımız büyük elçi BRAYS, bu olayların öyle detaylarını doğruluyor ki, onları açık açık yazmak belki de uygun değil. Her halükarda Türkiye’nin bir an önce sonlarının gelmesi gerekiyor. Dünya, Türklerin vahşiliğine gereğinden fazla tahammül etti. Onların cinayetleri, gökleri de cezaya çağırıyor. Yüce Tanrı, öldürdükleri mukaddeslere göre onları cezalandır”. Gazetelerdeki böyle baş makalelerin kaynağı, İngiltere propagandası ve misyonerlerin verdiği bilgilerdi. Dini açıdan Türklere karşı cephe alma, haç yürüyüşlerinden daha eski zamanlara aittir.

Doğu Anadolu’daki savaşın Amerikalılar tarafından değerlendirilmesi, Osmanlıların Avrupa’daki düşmanlarından gelen bilgilere dayanıyordu. Bazen İngiltere ve Fransa tarafından verilen bilgiler, mektuplarda bulunuyor, çoğu kez haberler şeklinde ulaşıyor, ama her halükarda onlar, biricik amaç, propaganda amacı taşıyordu ve her yerde her zaman eleştirisiz kabul olunuyordu. Çoğu sayıda uyduruk şeyler de basılıyordu. Örneğin, Türklerin kendi Hıristiyan müttefiklerine ve Anadolu’daki Araplara saldırısı gibi. Böyle haberler hiçbir zaman gerçek olamazdı.

Avrupa’dan savaşla ilgili verilen haberlerde içerdiği yalan açısından çoğu kez insanları şaşırtıyordu. Diyokleyi episkopu Henri DULSET,

Türkiye iktidar partisinin resmi gazetesinde açık olarak tüm Ermeni erkekleri öldürmek, Ermeni kadınlarını Türk haremlerine yerleştirmek ve tüm ihtiyaçları açısından öldürmek gibi haberler verildiğini bildiriyordu. O, Ermeni kadın ve çocuklarını İstanbul'daki kul pazarlarında satıldığını yazıyordu. DULSET'in yazdığına göre yalnızca ülkeden kovulan birkaç bin Ermeni, Beyrut'a kadar ulaşabilmişti ve oradan Fransız askeri gemileri ile çıkarılmışlardı. Aslında hiçbir resmi gazetede hiçbir yazı verilmemişti, İstanbul'da hiçbir kul pazarı yoktu, Osmanlı devleti ile savaşan Fransa'nın askeri gemisi Türkiye limanlarında olmamıştı ve olamazdı. Ama bu mektup yüzlerle onun gibi mektuplar gibi hiçbir düzelti yapılmadan veya soru oluşturulmadan olduğu gibi basılmıştı. İngiliz kadınlar şurası gibi toplumsal birliklerden gelen buna benzer mektuplar, nerdeyse tüm Amerika yayınlarında geniş yer almaktaydı.

Ermeni Türk münakaşasının basında verilmesinin en yaygın yöntemlerden biri, bu veya şu olayın tasviri değil, çoğu kez analitik makaleler, yazarların kendi açıklamaları idi ki, böyle yazılarda yalnızca bazı kişilerin veya redaktörlerin fikirlerine istinatlar veriliyordu. "New Republic" Osmanlıları fiziksel açıdan güçsüz, moral durumu bozulmuş, kaba zor kullanımına meyilli kişiler olarak gösteriyor, Ermenilerin kul gibi satıldığı kul pazarlarına benzer iftiralar atıyordu. "Literari Daycest" Türklerin yaptığı bir çok olaylardan dolayı Almanları suçluyordu ve onların suçunun "cinayetlerin yürütülmesinin direkt olarak Kürtlerin ve Türk askerlerinin tam ihtiyarına

vermişti ve onlar da Müslüman dini fanatizminin etkisi altında tüm Ermenilere divan tutuyorlardı". Bu iki basın, hala ifrata varmayan basınlardı. Ötekileri ise, örneğin "Independent"de ise hatta başlığı bile korkunç seslenen, "Tam Bir Irkın Toptan İmhası", "Korkunç Türk", "Vahşiliğe dönüş", makaleler veriliyordu. Hatta ünlü bir dergi olan "Karrenk History" de "Baltalanmış Ermeniler", "Korkunç Ermeni Hapishaneleri" gibi makalelerle bulvar gazetelerine ayak uyduruyordu.

Osmanlı imparatorluğunun yenilmesi ile savaşın bitiminden sonra Türkler aleyhine propaganda, en son haddini buldu. Misyonerler, başlıca amacı muharebe kurbanı olan Ermenilere gereği yardımlar gösteren "Yakın Doğu yardımı" teşkilatları yarattılar. Bu teşkilat, yardımı toplamanın en uygun yöntemi olarak, Türklerin faaliyetlerini en koyu renklerle veriyorlardı. Türklerle ilgili anlatılanlar yukarıda açıklanan bilgilere çok benziyordu. "Yakın Doğu yardımı" teşkilatının propagandasının yeni ciheti bu verilerin çok hızla yayılması idi. Tüm ülke çapında yardım toplanıyordu. Okullar ve kiliseler de bu kampanyaya katılmıştı, konuşmacılar Ermenilerin zor durumda bulunduklarını anlatıyorlardı. Türkler, her hangi bir nedeni olmadan Ermenileri öldürmeye kalkışmış dinsizler gibi anlatılıyordu. Doğu Anadolu'dan gereği enformasyonun olmaması nedeni ile konuşmacıların kendisi de onları dinleyenler kadar gerçek olaylarla ilgili gerçek bilgiye sahip değillerdi. İçtimai yerlerde "Ermenilerin azaplarını" yansıtan resimler ve yazılar vardı. Her zaman Türklerin sureti öfkeli, kızgın ve

saldırıya hazır olarak gösteriliyordu. Hatta "Hakarete Uğramış Ermenistan" adlı sessiz film de çekilmişti. "Yakın Doğuya yardım" teşkilatının faaliyeti tüm ülkeye yayılmıştı. Sonuçta "Saldırgan Türkün Sureti" yalnızca gazete ve dergilerde değil, sinema salonlarında ve sokaklarda da her zaman insanların göz önünde idi. "Yakın Doğuya yardım" teşkilatının toplamış olduğu para miktarı çok büyük rakama ulaşıyordu. Yani Ermenilere yardım gibi doların şimdikinden daha değerli olduğu o zamanlarda bu yardımın miktarı yüz milyon dolardan fazla oluyordu. Ne bundan önce, ne de bundan sonra Amerika toplumunun yardım amacıyla bu kadar para toplamamış olduğu vurgulanıyor.

Aslında bir halkı kurtarmak için öteki bir halkı rüsva ediyorlardı. Aç Ermenileri yedirme gibi hümanist bir amaca ulaşıldı. Ama, bunun karşılığında öteki bir halkın resmi Amerika halkının gözü önünde en koyu renklerle çizildi.

SONUÇ: OLUŞTURULMUŞ SURETİN UZUN ÖMÜRLÜLÜĞÜ

1890'lı yıllardan Birinci Dünya Savaşının bitimini takip eden yıllara kadar Amerika halkı, Türk resmini en koyu boylarla çiziyordu. Onlar, bunu hem iyi, hem kötü niyetlerle yapıyorlardı: Yetimler için para toplamak, savaşı kazanmak, Hristiyanlığa destek vermek için veya sadece Doğu Anadolu'daki gerçek durumu bilmemeleri nedeniyle. Onlar çok iyi çalışıyorlardı. Bir çok Amerikalılar şimdi de 10 yıllarla önce oluşturulmuş Türk suretini beyinlerinde

yaşatmaktalar.

Öteki bir şekilde olabilir miydi? Onların ecdatları Türkler aleyhine propaganda yağmuru yağıdırıyorlardı. Onların sevip saydıkları insanların hepsi aynı bir bakış açısını destekliyordu, yani Türkler, her zaman kötü işlerle uğraşan zebanilerdir. Hiç kimse Türkleri savunamazdı ve onların böyle bir olanağı da bulunmuyordu. Ermeni sorununa bakış açısı en kötü ırkçılık düşüncelerinden arınsa da, her halde 1918 yılında olduğu şekli ile günümüze kadar gelip çatmıştı. Müslümanların – Çerkezlerin, Abhazların, Tatarların, Türklerin ve ötekilerin faciası, onlara belli değil. Böylece tüm tarafların kayıplara uğradığı bu uzak savaşa genosit adı verilmişti.

Günümüzün Amerikalıları XIX-XX yüzyıllarda olduğu gibi ırk ayrımcılığını desteklemiyorlar. Din adamları, misyonerler, öteki toplumsal ve sivil liderler, o tür düşünce tarzlarını Amerikalı olmanın genel esaslarına aykırı düşen fikirler gibi hemen reddederler. XIX yüzyılın sonu ve XX yüzyılın evvellerinde Ermeni ve Türklerle ilgili liderlerin vardığı sonuçlar bu yanlış düşünce tarzlarının doğal sonuçları idi. Şimdi reddedilen eski sonuç ve değerlendirmeleri kabul etmek doğru mu veya mümkün mü?

BÖLME 7 TARTIŞMA

Münakaşa devam ediyor

Önceki sayfalarda konuşulan konuların büyük çoğunluğu Ermeni milliyetçileri tarafından şüphe altına alınıyordu. Onların düşünce tarzının Amerika'da desteklenmesinin nedeni odur ki, öteki tarafın düşünce tarzını hiçbir zaman bir kimse dinlememiştir.

XIX yüzyılda ve XX yüzyılın evvellerinde propagandacılar çok iyi çalışmışlardı. Ermeni Türk münasebetleri tarihi Batı basınında önce "toplum katliam", sonra ise "Ermeni genositi" gibi toplum bilincinde yer almıştır. "Açlık çeken Ermeniler" Kuzey Amerika'da Yakın Doğu tarihinin toplum düşüncesini şaşıran az sayılı tarihi olaylarından biri idi.

Ermeni tarihine etki yapan önemli bir cihet de Kuzey Amerika'da yüz binlerce Ermeni'nin yaşaması, Türklerinse yok denecek kadar az olması idi. Ermeni inkılapçıları, Ermenistan'da Bolşevikler tarafından hakimiyetten uzaklaştırıldıktan sonra, onların dayanak mıntıkları yeni İngiltere ve Kaliforniya oldu. Buralarda Ermenilerin bulunuşu, onların kilise dairelerine ve gazetelere etki yapmasına, aynen de olayları daima aktif şekilde tutmalarına olanak sağlıyordu.

Niçin alternatif bakış açısını bir kimse desteklemiyor veya savunmuyordu? Bu soruya

cevabı kısmen Türkiye’de, kısmen de Batıda aramak gerekiyor. Türkiye devleti, bu konu ile ilgili susması ile büyük hata yaptı. Birinci Dünya Savaşından ve Türkiye Kurtuluş Savaşından sonra Türkiye Cumhuriyetinin Önderi Mustafa Kemal ATATÜRK bu savaşlar sonucu çok feci duruma gelmiş bir memlekette hakimiyete geldi. Türkiye, Balkanlar ve Kafkas'lardan gelmiş göçmenlerle dolu idi. Tabii ki, göçmenler doğma yerlerinde yaşamayı çok istiyorlardı. Onların isteğini yerine getirmek, ülkeni hiçbir tarafın kazanamayacağı yeni bir savaşa sokmak demekti. Bundan dolayı Atatürk ve onun önderliğinde Türkiye devleti, yeni bir politiğı “Yurtta sulh, cihanda sulh” politiğini gerçekleştirmeğe başladı. Türkiye devleti, kaybettiğı toprakları geri kazanmak niyetinde olmadığını açıkladı. Bu zamandan itibaren Türkler, yalnızca ellerinde bulunan Anadolu ve Doğı Trakya topraklarını, yani bugünkü Türkiye toprakları ile yetinmek zorunda kaldılar. Kaybedilmiş topraklarla ilgili her hangi bir derslikte veya basında bir şeyler yazmak, aynen de eski düşmanlara, o sıradan da Ermenilere karşı nefret hisleri uyandırabilecek her hangi faaliyette bulunmak resmen yasaklandı. Kısacası, intikam duygusunun kalplerde boğılması, daha doğıru yol olarak belirlendi. Aksi davranışların millete daha büyük zararlar verebileceğı kararına varıldı. Türkiye’nin bu davranışı ülke içinde başarı ile uygulandı. Kaybedilmiş toprakları geri almak için savaşa üz tutanlar hiçbir zaman devleti izlemekte olduğı barış yolundan ve eski düşmancılığı unutuverme politikasından döndüremedi.

Ama böyle bir politiğin uygulanması yurt dışında başarısızlıkla sonuçlandı. Uluslar arası ortamda Türkiye'nin sesinin duyulmaması yalnızca Ermenilerin istediklerini bağırma imkanlarını biraz daha kolaylaştırdı.

Birinci dünya savaşından sonra Kanada'da ve Amerika Birleşik Devletlerinde Osmanlı Türkçesinde okumayı beceren uzman veya bilim adamı yok denecek kadar azdı. Türkiye'nin yakın tarihini yazmak isteyen ünlü bir otorite ise hiç yoktu. Amerika üniversitelerinde öğrencilere Doğu dilleri öğretilmiyordu. Eski Doğu tarihi ile ilgili yazılan bilimsel araştırmalar, çağdaş tarihle ilgili yazılan araştırmalardan çok çoktu. Hiçbir kimse Amerika'da ve Batıda sürekli tepkilerle karşılanan bu konuda yazarak, kendi geleceğini riske sokmak istemiyordu. İkinci Dünya Savaşından sonraki tarihlere kadar hiçbir kimse Osmanlı İmparatorluğunda baş gösteren gerçek olaylarla ilgili bir şeyler yazmadı. Yazanlarsa, yalnızca Ermenilerin tarafını tutanlardı. Hatta İkinci Dünya Savaşından sonra da bu konuda objektif gerçekleri yansıtan tarihi araştırma konuları çok azdır. Ermenilerin haklı, Türklerin haksız olması düşüncesini kabul etmiş üniversite öğrencilerini kınayamayız. Zira, onlar, hatta orta okul sıralarında bu tür düşünce tarzları ile beslenmişler. Yalnızca 1970'li yılların sonlarından itibaren olayların gerçek taraflarını ortaya çıkarmak için tüm gereği kaynakları kullanmaya başlandı.

Osmanlı İmparatorluğunun çağdaş durumu ile ilgili araştırmalar yapan bilim adamlarının ortaya çıkması 1950'li yıllardan sonra Amerika'nın farklı

dünya ülkelerine ilgi açısının değişmesinin sonucu sayılabilir.

Yabancı dilleri ve tarihleri öğrenenlere devlet bursunun verilmesi Dünya Korpusu gibi kurumların yaranmasının yanı sıra Yakın Doğu problemlerini de gerektiği şekilde araştırmaya yetenekli bilim adamlarının yetişmesine neden oldu. Bunlardan az bir kısmı Ermeni Türk münakaşalarını araştırmaya kalkışsa da, geleneksel şekilde bu olayı etkilemiş toplumsal düşünce tarzının etkisinden kenarda kalamadılar. Türkler, yeniden bu konuda pasif olamayacaklarını anladılar. Bu anlayış, Ermeni teröristlerinin Türk diplomatlarını öldürmeye başladıkları tarihlerden yarandı. Türkiye arşivleri açıldı ve Türkiye bilim adamları Ermeni sorunu ile ilgili yazılar vermeye başladı.

Fikir ayrılıkları

Bugün muhakkak ki, Osmanlı İmparatorluğunda bulunan Ermenilerin tarihi ile ilgili fikir ayrılıkları bulunmaktadır. 19 Mayıs, 1987 yılında "New York Times" ve "Vashington Post"ta 69 Amerika bilim adamının imzalamış olduğu ve Ermeni sorununa geleneksel bakış açısını şüphe altına alan makaleler verildi. Türkiye ve Osmanlı tarihi ile ilgili değerli araştırmalar yapan ABD bilim adamlarının çoğunluğu bu yazıları imzalayanlar arasında idi. bu yazıda şöyle yazıyordu:

"Genositte suçlama ile ilgili olarak aşağıda imza edenlerin hiçbir Ermenilerin faciasını hiçbir şekilde küçümsemek niyetinde değil. Ama, konunun Müslüman vatandaşların faciasından ayrı

olarak ele alınmasını doğru bulmuyoruz. Çoğu sayılı kanıtlar, Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'da ve ona yakın bölgelerde milletler arası savaşın (Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında) ve bunun yanı sıra hastalık, açlık, toplu halde katliamların gerçekleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Gerçekten de araştırılan dönem için de söz konusu bölge şu veya bu derecede devamlı savaşlara sahne olmuş ve bu olaylar son 10 yıl içinde Livanda baş gösteren olayların nerdeyse aynısıdır. Bu olaylar sonucu hem Müslüman, hem de Hristiyan taraftan çoğu sayıda insanlar öldürülmüştür”.

Tabii ki, bu yazıyı imzalayan 69 bilim adamı tarihin araştırılmasında aynı fikirdeler (Fark yalnızca şu veya bu tarihi olayın araştırılma yöntemindedir). Her halükarda yukarıdaki bildirilerine dayanarak bu konunun taraflardan her hangi birini suçlamadan önce detaylı şekilde araştırılmasının gerektiği vurgulanmaktadır.

Bir şeyi de vurgulamak gerekiyor ki, “Ermeni genositi”nin hakikaten de tarihte olup olmadığını şüphe altına alanlar, Yahudilerin Hitler tarafından genosit edilmesinin şüphe altına alanlarla mukayese edilemezler. Aklını kullanan hiçbir Alman tarihçisi, binlerce Yahudi'nin Alman ölüm kamplarında katliam edildiğini inkara kalkışmıyor. Ama bilimden çok çok uzakta olan bir grup, bunu gayret gösteriyor. Ermenilerle ilgili genosit teriminin kullanılmasına karşı gelen 69 bilim adamı, Yahudi'lerin genositine karşı gelen küçük Alman grubu gibi bilimden uzak kişiler değil. Onlar,

Türkiye'nin tarihi ile ilgili ABD'deki en ünlü bilirmişlerdir. Bundan dolayı, eskilerde olduğu gibi hiçbir kes "Bilimden uzak fanatikler grubu dışında hiç kimse Ermeni genositinin gerçekliğini inkar edemez" gibi fikirler söyleyemez.

Çağdaş tartışmalar

Burada ve Ermeni grupları tarafından yayınlanan yazılarda gözden geçirilen sorular, bilim adamları arasında oluşan fikir ayrılıklarının ve bu konuya politiğın etkisinin yarattığı uyuşmazlıkların bilimsel açıdan ve hümanistçesine araştırılması mekanizmasının belirlenmesinde faydalı olabilir.

Taraflar arasındaki uyuşmazlığın esasları vardır.

FİKİR AYRILIKLARI OLUŞTURAN KONULAR

Osmanlı devletinin emri uyarınca Ermeni genositi gerçekleştirilmiştir.

Ermeni meselesinde en önemli faktör, Osmanlı Türklerinin Ermenilere karşı duyduğu sonsuz nefrettir.

Anadolu'da tarafların bir birine karşı uyguladığı genosit dışında her hangi öteki bir genosit söz konusu değil.

En önemli faktör, Ermeni ve Rusların Türkler ve öteki Müslümanlarla devam eden uzun süreli münakaşasıdır. Sonsuz nefret duygusu her iki tarafta ötekisine karşı mevcut olmuştur.

Ermeni inkılap hareketi
Türk esaretine karşı bir
cevaptır.

Ermeniler, Osmanlıların
Günahsız kurbanları idi.
Birinci Dünya Savaşının
başında Osmanlı
Ermenileri tarafsızdı.
Azınlığı Sultanın tarafsız
vatandaşları idi. Yalnızca
Türklerin saldırısından
sonra onlar isyan ettiler.
Zorunlu göçürme Türkler
tarafından Ermenilere
karşı kullanılan bir taktik
idi (Yani zorunlu
göçürme ile ilgili Ermeni
milliyetçilerinin
yazılarında verilen her
hangi bir kayıt, yalnızca
Ermenilere ait edilmekte
idi).

Ermeni inkılap hareketi,
vatan kazanmak gibi
milliyetçi bir esasa
dayanmakta idi ve bu
harekat bulunduğu
bölgedeki çoğunluğun
hakimiyetine, yani
Müslüman hakimiyetine
karşı çıkmaktı.

Ermeniler, Rusların
yardımıyla Osmanlı
devletine karşı kalktı ve
onlara karşı her hangi bir
tedbir alınıncaya kadar
kendi Müslüman
vatandaşlarını
öldürmekte devam
ettiler.

Zorunlu göçürme, Ruslar
tarafından Türklere ve
öteki Müslümanlara karşı
kullanılan bir taktik idi.
Yalnız bundan sonra aynı
taktik, Osmanlı
tarafından Ermenilere
karşı uygulanmaya
başlandı. Birinci Dünya
Savaşı sırasında göçmek
zorunda kalan
Müslümanların sayısı
Ermenilerin sayısından
daha çoktu.

Osmanlılar, Birinci Dünya Savaşının onlara verdiği şansı iyi değerlendirerek, eskilerden beri Ermenileri ülkeden kovmakla ilgili düşündükleri planı uygulamaya koydular. Ermenilerin toplu şekilde öldürülmesinin tüm detayları ile öğrenilmesi gerekmektedir, çünkü bu, çağdaş genositin en açık örneğidir. Ermenilerin öldürülmesi ile ilgili suç, Türklere ve onları destekleyenlere aittir.

Osmanlılar, askeri nedenlerden dolayı Ermenileri zorunlu göçürmeye tabi tuttular. Ama savaş nedeniyle bu, gerektiği şekilde uygulanamadı.

Ermeni Müslüman münasebetlerinin tüm tarihinin araştırılması gerekmektedir. Müslümanların öldürülmesi de Ermenilerin öldürülmesi gibi araştırılmalıdır. Suç ise tüm taraflara aynı derecede aittir.

Çağdaş politik faktörler

Belli ki, Ermeni sorunu ile ilgili fikir ayrılıkları, çok geniş ve kolay kolay çözülemeyen bir konudur. Tarih böyle dikenli sorunlarla doludur ve tarihçiler yıllar uzunluğunda sakın sakın onların çözümü ile uğraşıyorlar. Ermeni sorununun öteki tarihi sorunlardan farkı şu ki, o aynı zamanda politik bir sorundur. Ermeni milletçileri, yine de eskisi gibi çağdaş Türkiye topraklarında Ermenistan devleti yaratmayı düşünüyorlar. Tabii ki, Türkiye Cumhuriyeti, böyle bir olayın gerçekleşmesini hiç istemiyor. Dünya toplumsal düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğunda bulunan Ermenilerin kaderinden

politik savaşta bir araç gibi faydalanıyor.

Eğer sorunun politik yn tarihin tedrisi ve öğrenilmesine engel teşkil etmiyorsa, o politik göz ardı edilebilir. Bilim adamları için de Ermeni Türkiye münasebetleri meselesinin azınlığı iki ciheti vardır. Bu konu ile ilgili tartişmalar devam etmektedir. Çoğu sayıda yeni kitap ve makaleler yazılıyor. Eğer onları politik amacı olan kişiler rahatsız etmeseydi, bilim adamları sakinlikle kendi araştırmalarını devam ettirir, sonuçta sorunun her iki tarafın kabul edeceği cevabını bulur ve konsensusa varırdı. Öğrencilere Ermeni Türk problemi Yakın Doğu tarihinin bir bölümü ve en çok tartişılan konusu olarak sunulurdu. Ama, asıl tehlike şudur ki, ağdaş politik Ermeni problemi ile ilgili konunun tedrisine büyük etki yapmıştır. Kanun verici organlar ve eğitim kurulları Ermeni meselesinin Ermeni genositi şeklinde tedrisine gerek görüyor ve bundan dolayı öteki düşünce tarzı hiç gözükmüyor.

Eğitim sistemi sorumlularına, Ermeni ğrencilerine verilen derslerde bu tarihsel sorunun hala tartişma ve görüşülme aşamasında bulunması ile ilgili neden hiçbir bilginin olmadığını sormak gerekirdi. Niçin çocukları, tüm mantıklı insanların Türklerin Ermenilere karşı genosit yapmış olduğuna inandırmaya çalışıyorlar? Aslında tarihçiler gerçekten de böyle bir genositin olduğunu şüphe altına alıyorlar. Niçin ğrencilere bu sorunun iki ve daha fazla tarafının olduğunu söylemiyorlar?

Ermeni Türk faciası tarihi eğitim sınıflarında tartişılacak bir konudur. Kafkas'larda ve Doğu Anadolu'daki olayların, Türkler ve Ermeniler

arasındaki sorunun gayri insani davranışların örneği olarak anlatılmasında fayda vardır. Sektantçılığın, radikal milletçiliğin ve devlet kararsızlığının tehlikesi tarihle ilgili eğitim programlarına alınması gereken konudur. Ermeni milletçilerinin bakış açılarını vermenin yanı sıra karşı tarafların da bakış açılarının verilmesi gerekmektedir.

Bu kitabın amacı eğitim programlarının belirlenmesi değil, ama belki de okurların şu konuları bilmelerinde fayda vardır.

“Ermeni genositi”nin (Şu şekilde) öğrenilmesi, öğretmenler tarafından değil, kanun verici organlar tarafından gerekli görünmüştür. Kanunları yazan kişilerin çoğunluğunun eğitim programı ile ilgili karar vermeden önce tarihle ilgili kitapları okumamışlar.

Eğitimin her hangi önyargı ve ya baskılardan uzakta bulunmasının gerektiğini her kes itiraf etse de pratik olarak bunun uygulanması çok zor bir şeydir. Politik açıdan daha güçlü olanların kendi bakış açılarını topluma ulaştırması, politik açıdan güçsüz olanlarla mukayesede daha büyüktür.

Türklere karşı ön yargılı davranma, Türk tarihinin tarafsız olarak araştırılmasını zor duruma sokuyor.

Bir çok araştırmacılar, “geleneksel bakış açısını” şüphe altına almaya cesaret etmiyor. Geleneksel olmayan bakış açılarını eğitim programlarına getirmek faydasız gözüküyor.

Türklerin tarihi bir çok öteki doğu halklarının tarihi gibi ABD ve Kanada’da o kadar az öğrenilmiştir ki, hatta öğretmenlerin kendileri de

onunla ilgili bilgileri nereden alabileceklerini bilmiyorlar.

Ermeni milletçilerinin tarihe bakış açısı, tarihçiler tarafından şüphe altına alınsa da, geniş şekilde kabul görmüştür. İnsanların çoğu, problemin öteki tarafının da olduğunu hiç bilmiyorlar.

Tüm bu nedenlerden dolayı, Ermeni ve Türklerin tarihi ile ilgili alternatif bakış açısı vermek çok zordur. Ama öğretmenlerin, bilim adamlarının ve politikacıların kendilerine böyle bir soru sormaları gerekiyor: “Yalnızca taraflardan birine konuşma hakkı vermek ne kadar adaletlidir?” Adalet, her şeyden önce tarihi gerçeğin bulunması için çok önemli bir faktördür. Adalet adına eğitim sorumluları, eskiden öğrencilere öğretilen “Geleneksel bakış açıları”nın bir çok kısmını araştırmış ve düzeltmişler. Amerikalılar tarafından Batının öğrenilmesi artık iyilikçi bir davranış tarzı olarak algılanmıyor, onun yerli Amerikalılara etkisi de göz önünde bulunduruluyor. Kölelik tarihi artık bir çok kölelerin öz durumlarından memnun olmaları gibi mantıksız fikirlerle ortak şekilde tedris edilmiyor. Emperyalizm, artık “Beyaz adamın kaderi” gibi karakterize olunmuyor. Bu konularla ilgili adaletle yönelme, sahteleştirilmiş tarihin tedrisinde yenilikler ve düzeltmeler yarattı. Bunun aynen Ermeni sorunu ile de ilgili uygulanması gerekmektedir.